Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Eva Močnik

Podpora šolskih svetovalnih služb otrokom ločenih ali razvezanih staršev: Izkušnje in potrebe učencev v osnovni šoli

Magistrsko delo

Ljubljana, 2025

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Eva Močnik

Podpora šolskih svetovalnih služb otrokom ločenih ali razvezanih staršev: Izkušnje in potrebe učencev v osnovni šoli

Magistrsko delo

Študijski program: Socialno delo v vzgoji in izobraževanju

Mentorica: Liljana Rihter

Ljubljana, 2025

Iskreno se zahvaljujem mentorici, izr. prof. dr. Liljani Rihter, za strokovno podporo, odzivnost, dragocene usmeritve in možnosti, ki mi jih je ponudila pri pisanju magistrskega dela.

Hvala tudi šolskim svetovalnim delavkam in mladim odraslim, ki so v času osnovnošolskega izobraževanja doživeli ločitev svojih staršev, da so bili pripravljeni sodelovati in tako deliti svoje znanje, izkušnje, občutke in misli.

Hvala moji družini, ki me je ves čas mojega študija podpirala, verjela vame in mi dajala moč, ko sem jo najbolj potrebovala.

Hvala vsem, ki so bili del te poti.

To nalogo posvečam tebi, mami. Hvala ti za vso ljubezen in podporo, ki si mi jo nudila, tudi takrat, ko sama nisem verjela vase.

Podpora šolskih svetovalnih služb otrokom ločenih ali razvezanih staršev: Izkušnje in potrebe učencev v osnovni šoli
Povzetek magistrskega dela

V magistrskem delu preučujem vpliv ločitve ali razveze staršev na otroke v osnovni šoli ter analiziram vlogo šolskih svetovalnih služb pri nudenju podpore tem učencem. Ločitev/razveza pogosto povzroča čustvene, vedenjske in učne izzive, zato je ključno, da šolsko okolje prepozna otrokove potrebe in mu zagotovi ustrezno podporo. Cilj raziskave je bil ugotoviti doživljanje ločitve/razveze pri otrocih, njihove težave ter vlogo šolskih svetovalnih delavcev pri obravnavi njihovih stisk. V teoretičnem delu obravnavam koncept družine, ločitev/razvezo kot družbeni pojav, psihosocialne posledice ločitve/razveze ter vlogo šolskih svetovalnih služb. Empirični del temelji na kvalitativni raziskavi s polstrukturiranimi intervjuji na neslučajnostnem in priložnostnem vzorcu mladih odraslih, ki so v obdobju osnovne šole doživeli ločitev/razvezo staršev, ter s šolskimi svetovalnimi delavci, ki nudijo podporo otrokom. Rezultati kažejo, da otroci ločitev/razvezo doživljajo različno, pri čemer kakovost odnosa med staršema pomembno vpliva na njihovo prilagoditev. Najpogostejše čustvene reakcije vključujejo občutke izgube, žalosti, jeze, tesnobe in negotovosti, otroci iz konfliktnih okolij pa imajo več vedenjskih težav, slabšo socialno prilagoditev in učni upad. Otroci, ki so izpostavljeni medsebojnim konfliktom staršev, imajo več težav s socialno prilagoditvijo in učnim uspehom. Mnogi učenci po ločitvi/razvezi poročajo o zmanjšani motivaciji za učenje, težavah s koncentracijo ter upadu povprečja ocen. Kljub pomanjkanju formalne podpore v šolskem okolju so otroci največ opore našli pri svojih vrstnikih in prijateljih, še posebej pri tistih, ki so imeli podobno izkušnjo. Večina otrok v šolskem okolju ni prejela ustrezne podpore, le redki so imeli dostop do učinkovite svetovalne pomoči. Najpogostejši načini dela svetovalnih delavk vključujejo individualne pogovore, razbremenilne pogovore, vključevanje staršev in uporabo didaktičnih pripomočkov (čustvene kartice, risanje, lutke, družabne igre). Raziskava poudarja pomembnost sodelovanja s starši, učitelji in drugimi institucijami pri zagotavljanju celostne podpore otrokom. Med predlogi za izboljšanje trenutnega načina dela so strukturirani programi podpore, večja dostopnost, podpora in pomoč šolskih svetovalnih delavcev, boljša usposobljenost učiteljev, organizacija skupinskih delavnic za krepitev čustvene odpornosti in socialnih veščin, organizacija podpornih skupin otrok s podobnimi izkušnjami in večja ozaveščenost staršev glede razumevanja in podpore njihovih otrok. Svetovalni delavci bi morali imeti več časa in virov za individualno delo z učenci in družinami ter igrati ključno vlogo pri povezovanju strokovnjakov v otrokovi podporni mreži. Raziskava prispeva k razumevanju izkušenj otrok ločenih/razvezanih staršev ter ponuja smernice za izboljšanje podpornih sistemov, ki bi okrepili njihovo čustveno stabilnost, socialno prilagodljivost in akademski uspeh.

Ključne besede: ločitev staršev, otroci ločenih staršev, šolska svetovalna služba, podpora v šolskem okolju

Support of School Counseling Services for Children of Divorced or Separated Parents: Experiences and Needs of Primary School Students
Master's Thesis Abstract

This master's thesis examines the impact of parental separation or divorce on children in primary school and analyzes the role of school counseling services in providing support to these students. Divorce/separation often leads to emotional, behavioral, and academic challenges, making it crucial for the school environment to recognize children's needs and provide them with appropriate support. The aim of the research was to explore children's experiences of divorce/separation, their difficulties, and the role of school counselors in addressing their distress. In the theoretical part, I discuss the concept of family, divorce/separation as a social phenomenon, the psychosocial consequences of divorce/separation, and the role of school counseling services. The empirical part is based on a qualitative study using semi-structured interviews with a non-random, convenience sample of young adults who experienced parental divorce/separation during primary school and with school counselors who provide support to children. The results show that children experience divorce/separation differently, with the quality of the parental relationship playing a significant role in their adjustment. The most common emotional reactions include feelings of loss, sadness, anger, anxiety, and uncertainty, while children from high-conflict environments tend to exhibit more behavioral problems, poorer social adjustment, and academic decline. Children exposed to parental conflicts have more difficulties with social adaptation and academic success. Many students report decreased motivation for learning, difficulties with concentration, and a decline in their grade point average after their parents' divorce or separation. Despite the lack of formal support in the school environment, children found the most comfort in their peers and friends, especially those who had similar experiences. The majority of children did not receive adequate support at school, and only a few had access to effective counseling assistance. The most common methods used by school counselors include individual conversations, stress-relief discussions, parental involvement, and the use of didactic tools (emotion cards, drawing, puppets, board games). The research highlights the importance of collaboration with parents, teachers, and other institutions in providing comprehensive support to children. Suggested improvements include structured support programs, greater accessibility and availability of school counseling services, better teacher training, organization of group workshops to strengthen emotional resilience and social skills, support groups for children with similar experiences, and increased parental awareness regarding their children's needs and support. School counselors should have more time and resources for individual work with students and families and play a key role in connecting professionals within the child's support network. This research contributes to a better understanding of the experiences of children from divorced or separated families and offers guidelines for improving support systems that would enhance their emotional stability, social adaptation, and academic success.

Keywords: parental divorce, children of divorced parents, school counseling services, support in the school environment

KAZALO VSEBINE

1. TEORETIČNI DEL 1

1.1. Družina 1

1.1.1. Definicije družine 1

1.1.2. Družina v sodobnem času 2

1.2. Koncept ločitve ali razveze staršev 4

1.2.1. Ločitev ali razveza kot družbeni pojav 4

1.2.2. Opredelitev ločitve ali razveze staršev 5

1.3. Ločitev ali razveza staršev kot življenjska sprememba 7

1.3.1. Prilagoditev na novo družinsko strukturo 8

1.4. Psihosocialni vplivi ločitve ali razveze na otroke 9

1.4.1. Dejavniki, ki vplivajo na otrokovo izkušnjo ločitve ali razveze 9

1.4.2. Kratkotrajne in dolgotrajne posledice ločitve ali razveze staršev 12

1.4.3. Emocionalna stanja otrok po ločitvi ali razvezi staršev 16

1.4.4. Socialna prilagoditev in odnosi 17

1.5. Učinek ločitve ali razveze na učno uspešnost otrok 19

1.6. Šolsko okolje in otroci z izkušnjo ločitve ali razveze staršev 20

1.6.1. Šolska svetovalna služba 20

1.6.2. Teorije svetovanja in podpore 23

1.6.3. Strategije dela z otroki po ločitvi ali razvezi staršev 25

1.6.4. Sodelovanje s starši 27

1.6.5. Sodelovanje z učitelji 29

2. FORMULACIJA PROBLEMA 32

3. METODOLOGIJA 34

3.1. Vrsta raziskave 34

3.2. Merski instrumenti in viri podatkov 34

3.3. Opredelitev enot raziskovanja – populacija in vzorec 34

3.4. Zbiranje podatkov 35

3.5. Analiza podatkov 35

4. REZULTATI 37

4.1. Doživljanje ločitve ali razveze staršev 37

4.2. Življenje otrok po ločitvi ali razvezi staršev 41

4.3. Vpliv ločitve/razveze na šolsko uspešnost 44

4.4. Podpora v šolskem okolju 46

4.5. Oblike pomoči šolske svetovalne službe 47

4.6. Oblike pomoči drugih oseb 48

4.7. Zaželene oblike pomoči 50

4.8. Odnosi primarne družine danes 51

4.9. Zaznavanje potreb otrok 53

4.10. Doživljanje ločitve ali razveze staršev otrok skozi perspektivo šolske svetovalne službe 58
4.11. Sodelovanje z drugimi 61
4.12. Predlogi šolske svetovalne službe za izboljšanje podpore in pomoči 63
4.13. Izobraževanja šolskih svetovalnih delavk 64
5. RAZPRAVA 65
5.1. Kako otroci doživljajo ločitev ali razvezo staršev? 65
5.2. Kakšen vpliv ima po mnenju otrok ločitev ali razveza staršev na šolske obveznosti in učno uspešnost otrok? 69
5.3. Kakšne oblike podpore šolskih svetovalnih delavcev prejemajo otroci, ko se soočajo z ločitvijo staršev? 71
5.4. Kako šolski svetovalni delavci zaznavajo potrebe otrok, ki so doživeli ločitev ali razvezo svojih staršev? 74
5.5. Kakšne dodatne oblike pomoči bi lahko koristile otrokom z izkušnjo ločitve ali razveze staršev, da bi izboljšale njihovo učno uspešnost in splošno dobro počutje? 82
5.6. Kritično ovrednotenje kakovosti pridobljenih podatkov 84
6. SKLEPI IN PREDLOGI 85
7. SEZNAM VIROV 91
8. PRILOGE 100
8.1. Priloga A: Smernice za intervju za otroke 100
8.2. Priloga B: Smernice za intervju za šolske svetovalne delavke 101
8.3. Priloga C: Primer transkripta intervjuja otroka 102
8.4. Priloga D: Primer transkripta intervjuja šolske svetovalne delavke 104
8.5. Priloga E: Primer odprtega kodiranja sodelujočega otroka 106
8.6. Priloga F: Primer odprtega kodiranja šolske svetovalne delavke 113
8.7. Priloga G: Osno kodiranje sodelujočih otrok 119
8.8. Priloga H: Osno kodiranje sodelujočih šolskih svetovalnih delavk 128

KAZALO SLIK

Slika 5.1:Pomoč staršev in doživljanje ločitve 66
Slika 5.2:Pomoč in podpora staršev 68
Slika 5.3: Šolska uspešnost 70
Slika 5.4: Pomoč in podpora zaposlenih 72
Slika 5.5: Pomoč šolske svetovalne službe 73
Slika 5.6: Pomoč tretjih oseb 74
Slika 5.7: Čustvene spremembe otrok po ločitvi staršev 76
Slika 5.8: Metode dela z otroki 78
Slika 5.9: Uporaba tehnik in didaktičnih pripomočkov 79
Slika 5.10: Način pomoči otrokom 80
Slika 5.11: Najučinkovitejše oblike pomoči in podpore 81
Slika 5.12: Zaželene oblike pomoči 83

1. TEORETIČNI DEL

1.1. Družina

1.1.1. Definicije družine

Družina je ena najstarejših in najpogostejših človeških institucij. Značilna je za vse kulture, že od prazgodovine naprej pa predstavlja pomembno ustanovo v družbi. Družina je od nekdaj temeljna družbena enota, ki služi zagotavljanju socialne, čustvene in ekonomske podpore svojim članom (Perić, 2010). Predstavlja skupnost ljudi, ki jih povezujejo medsebojna bližina, skrb za drugega, pozornost, sprejemanje in naklonjenost (Štadler idr., 2009).

Družinski zakonik (2017, 2. člen) (v nadaljevanju DZ) družino definira kot »življenjska skupnost otroka, ne glede na starost otroka, z obema ali enim od staršev ali z drugo odraslo osebo, če ta skrbi za otroka in ima po tem zakoniku do otroka določene obveznosti in pravice.«

Statistični urad Republike Slovenije (2011) opredeljuje družino kot življenjsko skupnost oseb v okviru zasebnega gospodinjstva, mednje pa sodijo:

- življenjska skupnost staršev (obeh ali enega) in neporočenih otrok, ki živijo z njima oziroma z enim od staršev. Starost otrok ni omejena, vendar pa ti nimajo svoje družine in ne živijo v zunajzakonski skupnosti;
- življenjska skupnost moškega in ženske, ki sta sklenila zakonsko zvezo;
- življenjska skupnost partnerjev, ki živita v zunajzakonski skupnosti.

Čačinovič Vogrinčič (1998) opredeljuje družino kot posebno obliko male skupine, izpeljano iz socialno-psihološke perspektive. Po tej opredelitvi družino sestavlja dva ali več posameznikov, ki so medsebojno povezani z interakcijo, delijo skupne motive, cilje ter spoštujejo skupna pravila, norme in vrednote. Odnosi v družini temeljijo na relativno stabilni strukturi odnosov in vlog. V družini se oblikujeta specifična hierarhija moči in način vodenja, hkrati pa nastane trajnejša mreža komunikacij ter statusov in vlog posameznih članov.

Namesto iskanja ene same »prave« oblike družine ali določenega načina družinskega življenja je bistveno prepoznati, da vsaka družina deluje po svojih edinstvenih vzorcih. Ključna naloga socialnega dela z družino je, da ji v procesu iskanja podpore in pomoči pomaga prepoznati potrebne spremembe, ki bi ji omogočile premagovanje stisk in uresničitev svojih potencialov (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019, str. 46).

Socioloških definicij družine je veliko in se med seboj razlikujejo, vendar jim je skupno to, da družino opredeljujejo kot vsaj dvogeneracijsko skupnost in družbeno institucijo, ki skrbi za otroka oziroma otroke (Rener, Sedmak in Švab 2006). Po Nowotnyju, Fuxu in Pinnelliju (2004, str. 28 v Rener idr. 2006, str. 16) lahko družino sociološko opredelimo kot skupnost oseb, ki živijo skupaj v gospodinjstvu. Taka skupnost vključuje najmanj enega otroka in eno odraslo osebo, ki sta medsebojno povezana bodisi prek zakonske zveze, kohabitacije ali starševsko-otroških vezi.

Ker obstaja veliko različnih definicij družine, ki so med seboj raznolike in je vsaka na svoj način unikatna, ni mogoče oblikovati ene same splošno sprejete definicije, ki bi celovito opredelila družino. Prav zaradi te raznolikosti je ključno, da smo odprti za samodefiniranje družine, saj to posameznikom omogoča, da svojo družino opišejo glede na lastne vrednote, odnose in okoliščine. Tak pristop je posebej pomemben v socialnem delu, kjer poudarjamo spoštovanje različnih oblik družin in individualnih interpretacij tega, kaj pomeni biti družina.

1.1.2. Družina v sodobnem času

Družine in družinsko življenje se je v zadnjih nekaj desetletjih temeljito spreminjalo. Družine se prilagajajo širšim družbenim spremembam, ki jih prinašajo urbanizacija, industrializacija in globalizacija, kar je privedlo do pluralizacije družin in družinskega življenja (Švab, 2010; Perić, 2010; Štadler idr., 2009). Moderna družba ne pozna več zgolj tradicionalne jedrne družine, ampak zajema raznolike oblike življenjskih skupnosti, ki odražajo večjo individualnost in prilagodljivost družine na sodobne izzive (Perić, 2010).

Družine se v sodobnem času spreminjajo tako v obliki kot sestavi. Delež klasičnih nuklearnih družin se zmanjšuje, medtem ko se povečuje delež drugih družinskih skupnosti, kot so reorganizirane, enostarševske, istospolne in razširjene družine. Tradicionalne razširjene družine so bile v preteklosti predvsem sorodniške in so vključevale več generacij po vertikali (otroci, starši, stari starši) ter po horizontali (bratje, sestre, tete, strici). V pozno modernem času se razširjenost družin širi tudi izven sorodniških vezi. Sorodstveno razmerje, ki je bilo nekoč temeljni element družinskih razmerij, danes ni več ključno. V družinsko življenje so pogosto vključene tudi druge pomembne osebe, kot so prijatelji ali sostanovalci, ki zagotavljajo materialno ali čustveno oporo ter sodelujejo pri negi in skrbi za otroke. Prav tako narašča delež enočlanskih gospodinjstev ter parov in posameznikov, ki živijo brez otrok, a tvorijo družinsko skupnost (Švab, 2010).

Spremembe, ki pomembno vplivajo na družinske organizacije, vključujejo tudi poročne oziroma maritalne spremembe. Za večino držav zahodnega sveta je značilen splošni trend zmanjševanja števila porok in stopenj poročnosti (Švab, 2010). Angleški sociolog Anthony Giddens (2000, v Švab, 2006) pojasnjuje, da zmanjševanje družbenega pomena poroke sovpada z zmanjševanjem vpliva družbe na zasebnost in intimnost. Ljudje se poročajo manj, poroka pa ni več družbeno predpisana. Tisti, ki se odločajo za poroko, to storijo kasneje v svojem življenjskem poteku, razlogi za poroko pa so postali izrazito subjektivni. Namesto družbeno predpisanih norm prevladujejo čustveni razlogi, kot so ljubezen in čustvena zavezanost. Poleg tega se mnogi ne odločajo za poroko, temveč živijo v zunajzakonskih skupnostih. V Sloveniji pravna izenačenost zunajzakonske zveze z zakonsko še dodatno vpliva na zmanjševanje števila porok (Švab, 2010).

Tesno povezana z zmanjševanjem stopenj sklenitev zakonskih zvez je tudi dinamika razvezovanja. Razveze pogosto vodijo do večjega števila enostarševskih in reorganiziranih družin. Pri tem je pomembno omeniti tudi povečevanje števila kohabitacij, saj praksa »razvezovanja« velja tudi za neporočene partnerje, čeprav o tem nimamo uradnih statističnih podatkov. Raziskovanje dinamike sklepanja in razvezovanja partnerskih zvez v Sloveniji še ni podrobno obdelano, zato lahko o teh trendih sklepamo le na podlagi obstoječih posrednih statističnih podatkih (Švab, 2010).

Kitanović (2015) ugotavlja, da so spremembe v zakonskih in družinskih odnosih tesno povezane s procesom modernizacije. Ta vključuje povečano ekonomsko neodvisnost žensk, daljše obdobje izobraževanja in spremembe vrednot, ki poudarjajo individualnost ter spremembo zakonodaje, ki olajšuje pravne postopke ločitve, kar je prispevalo k večji stopnji razvez in posledični raznolikosti družinskih oblik.

Perić (2010) navaja, da je sodobna družina bolj usmerjena k čustveni podpori, kar povečuje njeno raznolikost, a hkrati tudi ranljivost v kriznih situacijah. Ljudje v sodobnem času veliko pogosteje prehajajo iz enega načina družinskega življenja v drugo. Družinski poteki tako niso več strogo linearni in predvidljivi, v družinskem poteku pa jih je težko napovedati. To je ena temeljnih težav sociologije, ki sodobno družinsko življenje pogosto interpretira enostransko (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019, str. 45). Ne glede na vse pa družina nosi dve osrednji funkciji, in to sta socializacija otrok ter psihična stabilizacija odraslih posameznikov (Švab, 2001).

Pluralizacija družinskih oblik ni le posledica socialnih in ekonomskih dejavnikov, temveč tudi sprememb v kulturnem dojemanju družine. Zmanjšanje stigme okoli razvez in družbeno sprejemanje istospolnih zvez sta omogočila večjo inkluzivnost v definiciji družine, povečala pa se je tudi družbena toleranca do enostarševskih in zunajzakonskih skupnosti, kar krepi raznolikost družinskih struktur (Sheykhi, 2020).

Sociološke raziskave so bile utemeljene na Brownovi (1992, v Rener, 2006) tipologiji družin, ki predlaga razvrstitev na:

- jedrne družine (družine dveh staršev in otrok);
- klasične razširjene družine (vertikalno in horizontalno razširjene družine ter družine,
- sestavljene iz več jedrnih družin, ki jih povezuje sorodstveno razmerje in strnjena lokacija bivanja);
- modificirane razširjene družine (družine, ki so geografsko ločene, vendar vzdržujejo redne sorodniške stike in si nudijo vzajemno podporo);
- enostarševske družine;
- reorganizirane družine (ponovno vzpostavljene družine oziroma družine, v katerih je vsaj eden od staršev socialni, ne pa tudi biološki starš).

Rener (2006) meni, da Brownova tipologija po nepotrebnem izpostavlja enostarševske in reorganizirane družine, ki bi jih lahko umestili med jedrne. Razlikovati bi bilo smiselno le med dvema vrstama družine:

- jedrne družine (dvostarševske družine, enostarševske družine in reorganizirane družine);
- razširjene družine (klasične razširjene družine in razpršene družine).

1.2. Koncept ločitve ali razveze staršev

1.2.1. Ločitev ali razveza kot družbeni pojav

Družina je skozi zgodovino veljala za stabilno in trajno institucijo, vendar so družbene spremembe, ki so prinesle pluralizacijo družinskih oblik, vplivale tudi na pogostost razvez. Sodobne družine so vse bolj prilagodljive, saj pluralizacija omogoča različne načine bivanja in delovanja, vendar ta raznolikost hkrati prinaša večjo ranljivost in nestabilnost.

Razveze so danes pogost pojav po vsem svetu, kar potrjujejo tudi podatki Statističnega urada Republike Slovenije (SURS). Od konca 90. let prejšnjega stoletja se v Sloveniji prepoznava

trend upadanja porok in naraščanja razvez. Statistični podatki za leto 2023 kažejo, da je bilo sklenjenih 6.388 zakonskih zvez, kar je 6 % manj kot v letu 2022, ko je bilo sklenjenih 6.768 zakonskih zvez. Hkrati se je število razvez povečalo za 1 %, saj je bilo leta 2023 zabeleženih 2.165 razvez, medtem ko jih je bilo leta 2022 2.149. V Sloveniji se tako razveže približno 1 par na 1.000 prebivalcev (Statistični urad Republike Slovenije, 2023; Statistični urad Republike Slovenije 2024).

Pomembno je poudariti, da SURS beleži le podatke o sklenitvah in razvezah zakonskih zvez, ne pa tudi o razpadih zunajzakonskih skupnosti. Kljub temu lahko na porast ločitev sklepamo tudi iz drugih trendov, kot je naraščanje enostarševskih družin (Andrejč, 2018). Leta 1981 so družine zakoncev z otroki predstavljale 63 % vseh družin, medtem ko je ta delež do leta 2021 upadel na tretjino (34 %) vseh družin. V istem obdobju se je delež družin zunajzakonskih partnerjev z otroki povečal z 1 % na 13 %, delež enostarševskih družin pa iz 14 % na 23 % (Statistični urad Republike Slovenije, 2022).

Te številke ne odražajo zgolj demografskih premikov temveč tudi družbene spremembe v razumevanju partnerskih odnosov in družine kot temeljne institucije. Razveza ali ločitev je postala običajen del družinskega življenja (Švab, 2006, str. 66). Po teoriji individualizacije (Beck, 1992) je sodobna družba vse bolj osredotočena na osebno avtonomijo in individualno srečo, kar vpliva na preoblikovanje tradicionalnih družinskih struktur. To se kaže v večji pripravljenosti posameznikov, da se razidejo, kadar odnosi ne izpolnjujejo njihovih pričakovanj. Poleg slednjega je k temu prispevala tudi večja ekonomska neodvisnost žensk, sprememba zakonodaje na področju razvez in zmanjšanje družbene stigme (Kitanović, 2015; Sheykhi, 2020). V preteklosti je bila ločitev ali razveza staršev pogosto zaznamovana z močno stigmatizacijo, zaradi česar so bili otroci teh staršev pogosto prikrajšani ali obremenjeni z družbenimi predsodki. Danes je ločitev ali razveza družbeno sprejeta, kar je pripeljalo tudi do manjšega vpliva razvez na otroke (Finkelhor, Shattuck, Turner in Hamby, 2015, str. 13–14).

1.2.2. Opredelitev ločitve ali razveze staršev

Ločitev (angl. separation) je proces ali stanje, v katerem parterja ne živita več skupaj, temveč ločeno, zato preneha obstajati njuna življenjska skupnost. Ker gre največkrat za ločevanje čustveno povezanih oseb, obsega množico čustvenih, socialnih in drugih procesov (Andrejč, 2014).

Družinski zakonik (2017, 98. člen) razlikuje med razvezo zakonske zveze in prenehanjem zunajzakonske skupnosti. Razveza zakonske zveze je pravni postopek, s katerim sodišče formalno prekine zakonsko zvezo, sklenjeno med partnerjema. Po drugi strani pa prenehanje zunajzakonske skupnosti ni posebej pravno urejeno, saj zakon ne določa formalnega postopka ločitve partnerjev (DZ, 2017, 4. člen). Kljub temu da gre za formalno različna procesa, pa s psihološkega in socialnega vidika proces ločitve poročenih in neporočenih staršev zajema podobne socialne, čustvene, ekonomske in druge procese, saj gre za ločevanje družinskih članov, ki so med seboj čustveno povezani (Andrejč, 2018, str. 5).

Andrejč (2015, str. 47) meni, da je ločitev ali razveza posledica globokega razhoda na telesnem, čutnem, miselnem, zavednem in zaznavnem področju osebnosti. Gre za individualno izkušnjo, s katero se vsak sooča s svojega stališča (Rijavec Klobučar in Simonič, 2017).

Štadler idr. (2009) navaja, da so najpogostejši razlogi za ločitev spoznanje novega partnerja med obstoječo partnersko zvezo, čustvena praznina, kjer partnerja ugotovita, da nimata več skupnih vsebin, ki bi ju povezovale, različni osebnostni razvoj, kjer se partnerja razvijata vsak v svojo smer in imata različne cilje, pričakovanja in poglede ter nasilje in odvisnost.

Andrejč (2018) je opisala dejavnike tveganja za ločitev ali razvezo in jih razdelila v dve skupini:

- Ekonomski in demografski dejavniki – mednje je vključena nižja starost ob razvezi, revščina, brezposelnost, ločitev staršev, neenakost prihodkov in porazdelitve gospodinjskih del, rasno mešani zakoni in več partnerskih odnosov pred zakonsko zvezo.
- Značilnosti medosebnega odnosa med zakoncema in posameznikove značilnosti – tveganje za ločitev se poveča, kadar je prisotna negativna komunikacija, konflikti, agresija, negativna čustva, pomanjkanje podpore, nezvestoba, nepredanost odnosu, zloraba alkohola in drog, negativni vzorci vedenja in duševne motnje.

Ločitev v sodobnih teorijah delimo na stopnjo konflikta ali glede na uspešnost komunikacije med staršema (Buljan Flander in Đapić, 2020). V skladu s temi merili je lahko ločitev:

- Prijateljska ločitev – kjer bivši partnerji ohranjajo topel odnos, dogovarjajo se in se sporazumevajo brez večjih težav. Med partnerjema ni več romantične povezanosti, a se brez težav družijo in preživljajo skupen čas z otrokom.
- Ločitev kot sklepanje poslov – kjer se bivši partnerji dogovarjajo, kot da so na poslovnem sestanku, brez topline in prijateljskih čustev drug do drugega, a vseeno

iskreno in pošteno. V odnosu ni preveč tesne povezanosti, ni pa tudi odprtih sporov in zamer.

- Visoko konfliktna ločitev – ločitev, v kateri se prepiri med partnerjema s časom ne končajo, v središču njunega spora pa so otroci (Buljan Flander in Đapić, 2020).

Veliki večini partnerjev uspe rešiti spore v obdobju enega leta, po mnenju nekaterih avtorjev jih 80 % spore reši v obdobju od dveh do treh let (Flander Buljan in Đapić, 2020). Če niso uspešni, se lahko zgodi nevarnost razvoja visokega konflikta, ki je dolgotrajen in boleč. Glede na to, da imajo visoki konflikti resne posledice za otrokovo duševno zdravje, se socialni in pravni sistem ter strokovnjaki za duševno zdravje največ ukvarjajo prav z otroki in družinami iz te skupine (Buljan Flander in Đapić, 2020).

1.3. Ločitev ali razveza staršev kot življenjska sprememba

Družinske spremembe, kot so ločitve/razveze, predstavljajo eno najpomembnejših sprememb v življenju otrok. Razveza/ločitev staršev predstavlja stresen dogodek, ki vključuje številne prilagoditve in spremembe v življenju otrok. Ti se soočajo z občutki izgube, negotovosti, nestabilnosti in čustvenimi stiskami, ki se lahko odražajo v njihovem vedenju, čustvenem stanju in socialnih odnosih.

Ločitev/razveza staršev lahko na otroke vpliva bodisi negativno bodisi pozitivno, odvisno predvsem od družinskih razmer pred ločitvijo. Raziskave kažejo, da otroke bolj kot ločitev/razveza sama prizadene slab odnos med staršema (Podgoršek, 2018). Otroci, ki doživljajo konflikte in napetosti med staršema, pogosto razvijejo čustvene in vedenjske težave, ki so najintenzivnejše med samim procesom ločitve (Strohschein, 2005). Večina otrok se sčasoma prilagodi na nove razmere brez trajnih posledic, vendar se pri manjšini pojavijo dolgotrajne težave, ki lahko vplivajo na njihovo odraslo življenje (Andrejč, 2018).

Otroci se na ločitev/razvezo staršev odzivajo različno. Njihov odziv je odvisen od več dejavnikov, vključno s stopnjo konfliktnosti med staršema, starostjo otroka, njegovim temperamentom, socialno-ekonomskim položajem družine in psihološkim stanjem staršev (McGhee, 2015). Ugotovitve kažejo, da otroci bolje prebrodijo ločitev ali razvezo, če imajo stabilno podporno okolje in kakovostne odnose z obema staršema (Amato, 2000). Potek otrokovega prilagajanja na ločitev/razvezo staršev je odvisen od tega, kar se je dogajalo pred ločitvijo/razvezo in kako bo potekalo otrokovo življenje v mesecih in letih po njej. Otroci doživljajo različne težave vsaj v prvih nekaj mesecih po ločitvi.

1.3.1. Prilagoditev na novo družinsko strukturo

Ločitev/razveza je za otroke pogosto travmatična, saj jo doživljajo kot izgubo ne samo enega od staršev, ampak tudi celovitosti družine. Takšna izguba lahko vodi v občutke osamljenosti, tesnobe in zmanjšano čustveno varnost. Otroci, ki ohranjajo reden in kakovosten stik z obema staršema, se lažje soočijo z novimi življenjskimi okoliščinami in razvijejo večjo odpornost. Raziskave kažejo, da skupno skrbništvo, ki temelji na sodelovanju med staršema, zmanjšuje tveganje za socialne težave in povečuje otrokovo čustveno stabilnost (Bjarnason in Amarsson, 2011).

Otroci pogosto ne razumejo, zakaj je do ločitve/razveze prišlo, in jo zato doživljajo kot nelogično ali celo krivično. Mlajši otroci težje ločijo med starševsko in partnersko vlogo staršev, zato pogosto verjamejo, da eden od staršev zapušča tudi njih. To doživljanje lahko sproži občutke strahu pred zapuščenostjo in negotovostjo glede prihodnosti, zlasti če redni stiki z enim od staršev niso zagotovljeni. Ta strah je še posebej izrazit v družinah, kjer starši zaradi konfliktov težko vzdržujejo sodelovanje in komunikacijo (Hannibal, 2007; Knox, 2000; Neuman, 1998; vsi v Ganc, 2015, str. 65–66).

Otroci, ki se soočajo s selitvami, pogosto izgubijo znane okoljske in socialne opore, kot so prijatelji, šola in širša družina. To dodatno povečuje občutek izgube in ogroža otrokov občutek varnosti. Vključevanje novih partnerjev staršev pa lahko za otroke pomeni dodatni stres, saj nove odnose dojemajo kot grožnjo ali tekmovanje za pozornost staršev. Nekateri otroci se v takšnih reorganiziranih družinah ne morejo ustaliti in ostanejo nesrečni, kar vpliva na njihovo vedenje in medosebne odnose (Štadler idr., 2009, str. 54).

Ločitev/razveza pogosto sproži močne čustvene odzive pri otrocih. Nemoč, razočaranje in jeza so pogosti, saj otroci nimajo vpliva na dogodke, ki se dogajajo okoli njih. Mlajši otroci pogosto fantazirajo o ponovni združitvi staršev, kar jim začasno pomaga premagovati bolečino izgube, vendar lahko to ovira njihov proces prilagajanja na novo realnost. Pogosto čutijo tudi krivdo, saj verjamejo, da so sami odgovorni za razpad družine. Takšna prepričanja so posebej pogosta pri mlajših otrocih, ki še nimajo razvite sposobnosti razumevanja kompleksnosti družinskih odnosov (Hannibal, 2007; Knox, 2000; Neuman, 1998; vsi v Ganc, 2015, str. 65).

Za uspešno prilagoditev otrok je ključno, da starši otroku zagotovijo stabilnost, rutino in predvidljivo okolje. Ohranjanje otrokovega socialnega omrežja, kot so šola, prijatelji in širša družina, igra pomembno vlogo pri zmanjševanju občutkov izgube in osamljenosti. Prav tako je

pomembno, da starši otroku jasno razložijo razloge za ločitev na način, ki ustreza njegovi starosti, ter mu omogočijo, da izrazi svoja čustva in skrbi. Ohranjanje rednega stika z obema staršema ter sodelovanje pri vzgoji otroka sta ključna dejavnika za uspešno prilagoditev in preprečevanje dolgotrajnih negativnih posledic (Hannibal, 2007; Knox, 2000; Neuman, 1998; vsi v Ganc, 2015, str. 66).

Otroci, ki so deležni ustrezne podpore, se lahko prilagodijo na novo družinsko strukturo, razvijejo odpornost na življenjske izzive in uspešno premagajo čustvene ter socialne preizkušnje, ki jih prinaša ločitev.

1.4. Psihosocialni vplivi ločitve ali razveze na otroke

1.4.1. Dejavniki, ki vplivajo na otrokovo izkušnjo ločitve ali razveze

Razumevanje otrokove izkušnje ločitve/razveze zahteva poglobljen vpogled v dejavnike, ki oblikujejo njen vpliv. Ti dejavniki so ključni za razumevanje, zakaj se nekateri otroci prilagodijo relativno hitro, medtem ko imajo drugi dolgotrajnejše težave.

Stopnja konflikta med staršema

Stopnja konflikta med staršema je eden najpomembnejših dejavnikov, ki vplivajo na otroka. Otroci iz visoko konfliktnih družin so pogosteje izpostavljeni čustvenim stiskam, težavam v vedenju in socialnem umiku (Sarrazin in Cyr, 2008). Takšni konflikti pogosto vključujejo nekonstruktivne načine reševanja sporov, zaradi česar otroci postanejo priče destruktivnemu vedenju in izgubijo občutek čustvene varnosti.

Veliko otrok ob ločitvi/razvezi izkusi razpetost med staršema. Za otroke ločenih ali razvezanih staršev je postavljanje na eno ali drugo stran občutljiva in travmatična tema. Nekateri starši zavestno ali podzavestno poskušajo vključevati otroke v starševski konflikt ter pridobiti otrokovo lojalnost in podporo. S tem nastane t. i. pojav »triangulacije«, s katero skuša starš otroka čustveno prikleniti nase in ga oddaljiti od drugega starša (Moné, MacPhee, Anderson in Banning, 2011, str. 643). Otroci se bodo v primeru vpetosti v konflikt staršev počutili ujete v primež konflikta, kar bo močno vplivalo na njihovo počutje in kakovost odnosa s staršema (Amato in Afifi, 2006, str. 232).

Dolgotrajni konflikti, ki vključujejo triangulacijo ali odtujevanje, lahko povzročijo trajne čustvene in socialne posledice. Triangulacija, pri kateri se otrok znajde ujet med staršema,

otežuje vzdrževanje toplih in varnih odnosov z obema, medtem ko odtujevanje pogosto vodi do izgube stika z enim od staršev (Kovač, 2023).

Otroci iz visoko konfliktnih družin so v primerjavi z otroki iz družin, kjer je konfliktov manj, dovzetnejši za razvoj različnih težav, kot so težave ponotranjenja (depresija, tesnobnost), težave pozunanjenja (težave s pozornostjo in agresivno vedenje), učne težave in slabše medosebne veščine (Long, Slater, Forehand in Fauber, 1988; Kline, Johnston in Tschann, 1991).

Posebej močno se v otroka zapišejo občutki krivde v družinah, kjer je prisotno fizično nasilje, saj opazujejo, kaj se dogaja med staršema in lahko doživljajo, da so oni s svojim vedenjem povzročili to nasilje (Neuman 1998; v Ganc, 2015, str. 70).

Kline, Johnston in Tschann, (1991) poudarjajo, da odnos med otrokom in starši pomembno vpliva na posledice konfliktov med staršema. Njihova raziskava je pokazala, da so otroci iz družin z visoko stopnjo konfliktov, pri katerih je bil odnos z materjo manj empatičen in topel ter z nižjim pričakovanjem nadzora ega, dve leti po ločitvi pokazali več čustvenih in vedenjskih težav. Poleg tega so raziskovalci ugotovili, da je v teh družinah tveganje za slabše odnose med družinskimi člani višje. Razlog za to je lahko intenzivnost čustev, kot sta jeza in razočaranje, ki ju pogosto doživljajo starši v konfliktnih okoljih. Ti starši so pogosto osredotočeni na lastne potrebe in zanemarjajo čustvene potrebe otrok (Rohrbaugh, 2008).

Westrupp, Brown, Woolhouse, Gartland in Nicholson (2018) so ugotovili, da je prisotnost otrok med konflikti med staršema ključni dejavnik, ki vpliva na dolgoročne posledice. Otroci mater, ki so v prvih sedmih letih otrokovega življenja doživljale verbalne ali fizične konflikte s partnerjem, so v poznejšem otroštvu razvili več čustvenih in vedenjskih težav. Težave so bile še izrazitejše pri otrocih, ki so konfliktom prisostvovali večkrat, v primerjavi s tistimi, ki so jih doživeli redkeje. Tudi en sam incident intimno partnerskega nasilja je lahko močno vplival na otroka. Te ugotovitve je mogoče pojasniti z Bandurovo teorijo modelnega učenja (1977, v Sarrazin in Cyr, 2008), ki poudarja, da otroci z opazovanjem prevzamejo vzorce vedenja staršev, vključno z neučinkovitimi strategijami za reševanje konfliktov.

Radetzki, Deleurme in Rogers (2021) pa so izpostavili, da ni ključno le to, ali je otrok prisoten med konflikti, temveč tudi, kako intenzivno te konflikte zaznava. Otroci, ki konflikte vidijo kot nerešljive ali se za njih krivijo, so bolj dovzetni za čustvene težave. Pojavijo se lahko težave pri čustveni regulaciji, slabša psihološka stabilnost in medosebne težave. Tisti, ki poročajo o nižji

zaznani stopnji konfliktov, pa kažejo boljše čustveno blagostanje in bolj razvite socialne veščine.

Kakovost odnosa med staršema

Kakovost odnosa z obema staršema igra ključno vlogo pri otrokovi sposobnosti prilagajanja na ločitev. Otroci, ki ohranjajo tople, stabilne in redne stike z obema staršema, so bolj čustveno in socialno stabilni, ne glede na obliko družine (Hakvoort, Bos, Balen in Hermanns, 2011). Ohranjanje stika z obema staršema zmanjšuje tveganje za občutke zavrženosti, nesigurnosti in socialne izolacije, kar dolgoročno prispeva k otrokovi boljši psihološki stabilnosti (Bjarnason in Amarsson, 2011).

Če otrok po ločitvi/razvezi staršev zaživi v urejeni družinski situaciji, kjer starša vzpostavita sodelujoče starševstvo, ima velike možnosti, da prebrodi začetne stiske in težave brez dolgotrajnejših negativnih posledic (Štadler idr., 2009). Sodelovalni odnosi med staršema omogočajo boljšo čustveno varnost otroka, kar je ključno za njegovo dobrobit. Bjarnason in Amarsson (2011) poudarjata, da imajo otroci v skupnem skrbništvu pogosto enako ali celo boljšo komunikacijo s starši kot otroci iz intaktnih družin, pri čemer imajo manj težav kot otroci iz ločenih/razvezanih družin z drugimi oblikami skrbništva.

Starši, ki uspejo razviti sodelovalen odnos in konstruktivno rešujejo konflikte, bistveno prispevajo k otrokovi čustveni stabilnosti in sposobnosti obvladovanja situacije (Kovač, 2023). Prisotnost otrok pri konfliktih med staršema ni nujno škodljiva, če ti konflikti vključujejo rešitve in otrok ne čuti ogroženosti (Bjarnason in Amarsson, 2011).

Pomembno je tudi spodbujati otrokovo čustveno regulacijo, saj lahko tehnike za obvladovanje čustev omilijo negativne učinke konfliktov in izboljšajo otrokovo prilagoditev (Kovač, 2023). Z ustrezno podporo staršev in strokovnjakov ter z izboljšanjem starševskih veščin lahko ločitev postane manj travmatična in bolj obvladljiv proces za vse vpletene. Takšna podpora omogoča, da otrok tudi po ločitvi/razvezi ohrani občutek varnosti, povezanosti in stabilnosti v svojem življenju.

Starost in razvojna stopnja otroka

Starost in razvojna stopnja otroka vplivata na to, kako otrok dojema in predeluje ločitev/razvezo. Mlajši otroci pogosto doživljajo ločitev skozi občutke izgube celovitosti družine in strahu pred zapuščenostjo, saj njihova sposobnost razumevanja razlogov za ločitev

še ni razvita (Ganc, 2015, str. 64–66). Starejši otroci in mladostniki pa pogosto doživljajo intenzivnejše čustvene reakcije, kot so jeza, krivda in zmeda, saj bolj razumejo konflikt med staršema (Palosaari in Aro, 1994).

Občutki krivde za ločitev/razvezo staršev so še posebej močni pri mlajših otrocih, ki svet doživljajo še precej egocentrično. Otroci gledajo na svet skozi t. i. »jaz-perspektivo« in ne razumejo pogleda in doživljanja drugega. Ta zmožnost se začne dokončno razvijati šele v adolescenci. Otroci si odhod starša razlagajo kot zavrnitev oz. nepripravljenost starša, da bi ostal z njimi, saj menijo da niso toliko vredni, da bi starši ostali z njimi (Ganc, 2015, str. 70).

Vpliv finančnih in socialnih okoliščin

Ločitev ali razveza pogosto povzroči tudi spremembe v finančnem položaju družine. Otroci, ki se soočajo s finančnimi stiskami, lahko občutijo povečan stres, ki vpliva na njihovo šolsko uspešnost in socialno življenje (Štadler idr., 2009, str. 55). Socialne spremembe, kot so selitve in prekinitev stikov z vrstniki, dodatno otežijo otrokovo prilagoditev, saj morajo na novo vzpostaviti odnose in se prilagoditi novemu okolju (Stambaugh, Hector in Carr, 2011).

Ločitev/razveza ima lahko tudi ekonomske in socialne posledice za otroka. Raziskave kažejo, da je pri otrocih ločenih/razvezanih staršev večja verjetnost, da bodo imeli v šoli slabši uspeh, da se bodo poročali zgodaj ter se tudi sami pogosteje ločevali, po drugi strani pa je ugotovljeno, da je šolski uspeh otrok z enim staršem, ki uživa podporo svoje primarne družine, enako dober kot uspeh ostalih otrok (Štadler idr., 2009, str. 55).

Dejavniki, ki vplivajo na otrokovo prilagoditev, so med seboj tesno povezani. Na primer, konflikti med staršema lahko poslabšajo psihološko stanje staršev, kar dodatno vpliva na otroka. Prav tako lahko finančne težave povečajo napetosti v družini, kar negativno vpliva na kakovost stika med starši in otroki.

1.4.2. Kratkotrajne in dolgotrajne posledice ločitve ali razveze staršev

Ločitev/razveza staršev ima pomemben vpliv na čustveno in psihološko stanje otrok. Ti vplivi so lahko kratkotrajni ali dolgotrajni, odvisno od posameznih dejavnikov, ki so bili navedeni in opisani v prejšnjem poglavju.

Kratkotrajne posledice ločitve ali razveze

Ločitev ali razveza staršev predstavlja pomemben prelomni dogodek v življenju otroka, ki pogosto prinese velike spremembe v družinskem okolju in vsakodnevnih rutinah. Ima številne kratkoročne učinke na otrokovo čustveno, socialno, vedenjsko in akademsko delovanje. Čeprav se otroci prilagajajo različno, so ti učinki običajno najbolj izraziti v prvem letu ali dveh po ločitvi, njihova intenzivnost pa je odvisna od otrokove starosti, njegovih osebnostnih lastnosti, kakovosti starševskih odnosov in podpore iz okolja (Amato, 2000; Kelly in Emery, 2003).

Čustveni učinki in fizično zdravje

Otroci po ločitvi/razvezi staršev pogosto doživljajo intenzivne čustvene stiske, kot so občutki nemoči, žalosti, tesnobe in jeze. Te čustvene reakcije so posledica otrokove nezmožnosti razumevanja sprememb, ki jih prinaša ločitev, in njihove potrebe po občutku varnosti (Ganc, 2015, str. 65). Mlajši otroci pogosto ne razumejo, zakaj so se starši razšli, kar lahko vodi v občutke krivde, da so sami odgovorni za razhod. To prepričanje lahko povzroči dolgotrajno čustveno obremenitev, če starši otroku ne pojasnijo, da ni odgovoren za nastalo situacijo (Kelly in Emery, 2003). Pri starejših otrocih in mladostnikih so pogosti občutki jeze in zamere, zlasti če so postavljeni v situacijo, kjer morajo izbrati stran. Konflikti med staršema dodatno poslabšajo otrokovo čustveno stanje in povečajo občutek razdvojenosti (Clarke-Stewart in Brentano, 2006).

Najpogostejše čustvene reakcije otrok vključujejo žalost, tesnobo, strahove, jokavost, socialni umik in pretirano prilagodljivost. Nekateri otroci izražajo svojo stisko s fizičnimi simptomi, kot so bolečine v trebuhu, izguba apetita ali glavoboli (Kodelja, n. d.).

Vedenjski učinki

Ločitev ali razveza staršev pogosto vpliva na otrokovo vedenje. Otroci lahko postanejo uporni, agresivni ali se socialno umaknejo (Kelly in Emery, 2003). Mlajši otroci se lahko odzovejo z regresivnim vedenjem, kot je močenje postelje ali povečana potreba po pozornosti staršev. Starejši otroci in mladostniki pa pogosto izražajo svojo stisko z impulzivnim vedenjem, izbruhi jeze ali zavračanjem avtoritete (Clarke-Stewart in Brentano, 2006).

Te vedenjske težave so pogosteje izražene pri otrocih, ki so izpostavljeni dolgotrajnim konfliktom med staršema ali kjer ni vzpostavljena jasna rutina in struktura. Nasprotno pa otroci, ki imajo stabilno okolje in dosledno starševsko podporo, lažje obvladujejo vedenjske izzive.

Socialni učinki

Socialni odnosi otrok po ločitvi pogosto trpijo zaradi čustvenih in vedenjskih sprememb. Otroci, ki so priča konfliktom med staršema, pogosto doživljajo težave pri navezovanju stikov in vzdrževanju odnosov z vrstniki (Clarke-Stewart in Brentano, 2006). Pomanjkanje zaupanja in občutek zavrnitve lahko vodita v socialni umik, kar povečuje tveganje za osamljenost in izolacijo.

Otroci, ki imajo na voljo podporo širšega družbenega okolja, kot so prijatelji, učitelji ali družinski člani, imajo manj težav pri prilagajanju. Varna socialna mreža otrokom omogoča razvijanje občutka pripadnosti, kar zmanjšuje negativne posledice ločitve (Kelly in Emery, 2003).

Akademski učinki

Ločitev ali razveza staršev negativno vpliva tudi na otrokovo šolsko uspešnost. Otroci pogosto doživljajo težave s koncentracijo, slabšo motivacijo in nižje rezultate na testih (Amato, 2000). Čustvena stiska, pomanjkanje stabilnosti v domačem okolju in manjša vključenost staršev v šolske aktivnosti lahko dodatno prispevajo k njihovim težavam.

Po ugotovitvah Kelly in Emery (2003) lahko sodelovanje staršev z učitelji ter prilagoditve v šolskem okolju, kot so individualizirani učni načrti in podaljšani roki za naloge, znatno izboljšajo otrokovo prilagoditev. Stabilna rutina in vključenost staršev v otrokovo šolsko življenje zmanjšujeta tveganje za dolgoročne akademske posledice.

Dolgotrajne posledice ločitve ali razveze

Dolgotrajne posledice ločitve staršev so manj pogoste kot kratkotrajne, vendar lahko pomembno zaznamujejo otrokovo razvojno pot. Otroci, ki so dolgotrajno izpostavljeni visoki stopnji konfliktov med staršema ali imajo omejen stik z enim od staršev, so bolj dovzetni za razvoj duševnih motenj, kot so depresija, anksioznost in težave z obvladovanjem stresa (Andrejč, 2014). Prav tako lahko doživijo težave v medosebnih odnosih, zlasti pri vzpostavljanju zaupanja in vzdrževanju intimnih vezi v odraslosti (Štadler idr., 2009, str. 54).

Dolgoročni učinki ločitve se pojavijo, kadar dogodki in dinamike, ki spremljajo ločitev/razvezo, trajno vplivajo na otrokove zmožnosti za kakovostno življenje (Štadler idr., 2009). Ti učinki lahko vključujejo nižjo raven izobrazbe, večjo verjetnost zasvojenosti, slabše

socialne kompetence in večjo verjetnost, da bodo v odraslosti sami doživeli ločitev/razvezo (Bernardi in Radl, 2014, str. 1670; Furstenberg in Kiernan, 2001, str. 454; Hanson, 1999, str. 1305; Jeynes, 2001, str. 315; Wolfinger, 1998, str. 261; Lopez, Melendez in Rice, 2000, str. 182; Uphold-Carrier in Utz, 2012, str. 261).

Dolgoročne posledice se še posebej izrazijo v družinah, kjer konflikti med staršema vključujejo odtujevanje ali triangulacijo. Ti vzorci pogosto povzročijo občutke izgube in osamljenosti, kar vpliva na otrokovo sposobnost vzpostavljanja zdravih odnosov z vrstniki in partnerji v prihodnosti (Kovač, 2023). Ne glede na to, ali starši živijo skupaj ali ločeno, dolgotrajni in intenzivni konflikti bistveno povečajo tveganje za razvoj socialno-čustvenih težav pri otrocih, kar se lahko prenese tudi v odraslost (Sarrazin in Cyr, 2008; Noller, Feeney, Sheehan, Darlington in Rogers, 2008).

Raziskave kažejo, da otroci ločenih ali razvezanih staršev v odraslosti pogosteje razvijejo težave z duševnim zdravjem, vključno z depresijo in anksioznostjo (Ganc, 2015). Dolgoročni vplivi se kažejo tudi v slabši socialni navezanosti, nižji stopnji varnosti v odnosih in večji verjetnosti, da bodo sami doživeli razvezo (Bernardi in Radl, 2014; Furstenberg in Kiernan, 2001).

Otroci, ki po ločitvi ali razvezi staršev prejmejo ustrezno čustveno podporo staršev, šole in širše socialne mreže, imajo večje možnosti za zmanjšanje dolgoročnih negativnih učinkov. Raziskave Hashemija in Homayunija (2017) kažejo, da se večina otrok sčasoma prilagodi novim okoliščinam in razvije odpornost, če so deležni stabilnega in podpornega okolja. Ključno je, da starši otroke obveščajo o postopku ločitve na primeren način glede na njihovo razvojno stopnjo, z njimi odprto komunicirajo o spremembah v družinskem življenju in jim nudijo čustveno oporo (Afifi, McManus, Hutchinson & Baker, 2007). Strokovna pomoč, če je potrebna, lahko pripomore k zmanjšanju negativnih učinkov in omogoči otroku, da se lažje prilagodi na novo družinsko dinamiko (Jacobson, 1978).

Pravilno usmerjena podpora staršev in strokovnjakov lahko bistveno omili dolgotrajne posledice ločitve/razveze, omogoči otrokom boljšo prilagoditev in jih opremi z veščinami za obvladovanje prihodnjih izzivov.

1.4.3. Emocionalna stanja otrok po ločitvi ali razvezi staršev

Ločitev ali razveza staršev pogosto povzroči različne čustvene odzive, kot so občutki izgube, zmedenosti, jeze, žalosti in tesnobe (Hetherington, 2003). Otroci lahko doživijo zmanjšano čustveno stabilnost in občutek varnosti, zlasti v obdobjih, ko so priča konfliktom med staršema pred in po ločitvi (Štadler idr., 2009). Pri manjšini otrok te težave postanejo dolgotrajne, z vplivi, ki se kažejo tudi v odraslosti (Amato in Booth, 1997).

Ločitev/razveza staršev pogosto predstavlja veliko izgubo za otroke, zato skozi proces žalovanja prehajajo podobno kot odrasli. Mlajši otroci težje razumejo, kaj se dogaja, zakaj je do ločitve prišlo in kaj ob tem čutijo. Ločitev je za mnoge otroke prva velika izguba v njihovem življenju, zaradi česar potrebujejo veliko opore in razumevanja. Proces žalovanja in prilagajanja na spremembe lahko traja tudi leto ali dve (Ganc, 2015, str. 64).

Proces žalovanja pri otrocih pogosto poteka skozi več faz, ki pa niso vedno jasno razmejene in se lahko prepletajo. McGhee (2015) opredeljuje naslednje ključne faze:

- Zanikanje

Zanikanje je pogosto prva reakcija otroka na ločitev/razvezo staršev. Otroci se zatekajo k zanikanju kot obrambnemu mehanizmu, ki jim pomaga soočiti se z realnostjo. To se lahko izraža v obliki upanja, da se bodo starši ponovno združili, ignoriranja sprememb v družinskem življenju ali izogibanja pogovorom o ločitvi/razvezi. Mlajši otroci pogosto ne razumejo dokončnosti ločitve, kar lahko vodi v fantaziranje in načrtovanje situacij, ki bi starše ponovno združile (McGhee, 2015, str. 83).

- Jeza

Ko otrok začne dojemati realnost ločitve/razveze, se pogosto pojavi jeza. Ta je lahko usmerjena proti enemu ali obema staršema, včasih pa tudi proti sebi ali okolici. Otroci izražajo jezo na različne načine, od neposlušnosti, agresivnosti do verbalnega izražanja frustracij. Jeza je delno odraz otrokovega občutka nemoči in razočaranja nad situacijo (Knox, 2000; Neuman, 1998; v Ganc, 2015, str. 69).

- Žalost in depresija

Ko otrok spozna, da je ločitev/razveza dokončna, se pogosto sooči z občutki globoke žalosti. To je lahko obdobje intenzivnega žalovanja, ki vključuje socialni umik, težave z motivacijo in

izgubo zanimanja za vsakodnevne dejavnosti, padec učnega uspeha, nespečnost, utrujenost, izgubo apetita ... Otroci pogosto doživljajo tesnobnost in krivdo, zlasti če se počutijo odgovorne za razhod staršev. Raziskave kažejo, da so dekleta v adolescenci, zlasti tista, ki jim primanjkuje čustvene podpore, bolj dovzetna za depresijo in tesnobo. Raziskave prav tako poudarjajo, da ima kakovost odnosa z očetom pomembno vlogo pri preprečevanju razvoja depresije (Oldehinkel, Ormel, Veenstra, De Winter in Verhulst, 2008; Palosaari in Aro, 1994; Hoyt, Cowen, Pedro-Carroll in Alpert-Gillis, 1990; v Ganc, 2015, str. 76).

- Sprejetje

V zadnji fazi otroci sprejmejo realnost ločitve/razveze in razvijejo strategije za obvladovanje svojih čustev. Prilagodijo se novemu načinu življenja, prehodi med domovoma postanejo lažji, čustva pa manj intenzivna. Otroci začnejo opažati pozitivne in negativne vidike ločitve, ponovno se vključijo v dejavnosti in si ustvarijo bolj pozitiven pogled na prihodnost (McGhee, 2015, str. 91).

Proces žalovanja je pomemben del otrokovega prilagajanja na ločitev ali razvezo. V tem obdobju je ključno, da starši otroku omogočijo izražanje bolečine, žalosti in pogrešanja ter ustvarijo varno in podporno okolje, kjer se otrok lahko sooči s svojimi čustvi (Hannibal, 2007; Neuman, 1998; v Ganc, 2015, str. 74).

Čačinovič Vogrinčič (1998, str. 214) izpostavlja, da prepoved izražanja določenih čustev v družinskem okolju pri otroku lahko povzroči odpor in strah pred izgubo ljubezni družinskih članov. Zaradi tega otrok pogosto razvije vzorec skrivanja svojih čustev. Pomanjkanje priložnosti za odkrito izražanje svojih občutkov lahko vodi v začarani krog jeze, strahu, žalosti in prizadetosti. Coloroso (1996) pojasnjuje, da otroci v takšnih okoliščinah pogosto ne prepoznajo lastnih čustev, kot sta jeza ali občutek prizadetosti, ter ne razvijejo strategij za soočanje z energijo, ki jo ta čustva sprožajo. Dolgotrajno potlačevanje čustev pa lahko škodljivo vpliva na otrokovo duševno zdravje in njegovo prilagoditev na spremembe v življenjskem okolju.

1.4.4. Socialna prilagoditev in odnosi

Ločitev/razveza staršev pomembno vpliva na otrokovo socialno življenje in sposobnost vzpostavljanja ter vzdrževanja odnosov z vrstniki, učitelji in širšo družbo. Medosebni odnosi in socialne veščine so pogosto zaznamovani z negotovostjo, ki izhaja iz izgube stabilnosti v

družinskem okolju. Stopnja socialnih težav je odvisna od starosti otroka, kakovosti odnosov z obema staršema po ločitvi in stopnje konflikta med staršema (Sarrazin in Cyr, 2008).

Po ločitvi/razvezi staršev se družinska dinamika pogosto močno spremeni, kar za otroke predstavlja izjemno čustveno in socialno preizkušnjo. Spremembe, kot so selitev, prehajanje med dvema gospodinjstvoma in vključevanje novih partnerjev staršev, zahtevajo od otrok prilagajanje novim okoliščinam in reorganizacijo družinskih odnosov. Ti procesi lahko pri otrocih sprožijo občutke nestabilnosti, negotovosti in izgube, ki vplivajo na njihovo čustveno ter socialno stabilnost.

Kovač (2023) navaja, da se otroci ločenih/razvezanih staršev pogosto soočajo z izzivi pri razvijanju socialnih veščin. Dolgotrajni konflikti med staršema lahko vodijo v občutke krivde, tesnobe in negotovosti, kar vpliva na otrokovo sposobnost navezovanja stikov z vrstniki. Otroci se lahko umaknejo v osamo, postanejo bolj sramežljivi ali pa se vključijo v konflikte z drugimi.

Pogoste selitve in spremembe šolskega okolja, ki so posledice ločitve/razveze, lahko dodatno otežijo otrokovo prilagajanje in vzpostavljanje novih prijateljskih vezi (Bjarnason in Amarsson, 2011). Hkrati se lahko spremeni ekonomski položaj družine, kar poveča stres v celotnem družinskem sistemu. Nekateri starejši otroci v takih situacijah prevzamejo zaščitniško vlogo do mlajših sorojencev, kar jih izpostavlja čustveno prezahtevnim nalogam in vpliva na njihov socialni razvoj (Stambaugh, Hector & Carr, 2011)

Ločitev ali razveza staršev pogosto poveča tveganje za socialne težave pri otrocih, zlasti kadar je prisotno pomanjkanje čustvene podpore in visoka raven konfliktov v družini. Otroci v teh razmerah pogosto razvijejo vedenjske težave, kot so uporništvo, nespoštovanje avtoritete in težave z integracijo v šolskem okolju (Kelly, 2000). Takšno vedenje je še posebej izrazito pri fantih, ki pogosteje izražajo zunanje vedenjske težave, kot so agresivnost in impulzivnost, medtem ko dekleta kažejo večjo dovzetnost za notranje stiske, kot sta depresija in anksioznost (Andrejč, 2014).

Ločitev/razveza staršev vpliva tudi na otrokovo zaupanje v medosebne odnose, zlasti v partnerske vezi v odrasli dobi. Otroci ločenih ali razvezanih staršev pogosto razvijejo bolj negativen odnos do dolgotrajnih partnerskih zvez in pogosteje dvomijo v uspeh stabilnih in dolgotrajnih vezi. Ti dvomi pogosto izhajajo iz opazovanja konfliktnih ali nestabilnih odnosov med njihovimi starši (King, 2002, str. 653).

Prav tako so otroci ločenih/razvezanih staršev v odraslosti bolj nagnjeni k lastnim razvezam, kar kaže na pomemben vpliv izkušenj iz otroštva na oblikovanje njihovih pričakovanj in vedenj v partnerskih odnosih (Conway, Christensen in Herlihy, 2003, str. 368).

Otroci z izkušnjo ločitve/razveze staršev pogosto razvijejo specifične potrebe in pričakovanja glede partnerskih odnosov. Te odražajo njihovo preteklo izkušnjo družinske dinamike, kot so zavezanost, trdnost odnosa, naklonjenost in podpora. Kakovosten odnos s staršema po ločitvi lahko pomembno prispeva k otrokovemu zaupanju v partnerske odnose in njegovi sposobnosti za razvoj stabilnih vezi v prihodnosti (King, 2002, str. 653; Conway, Christensen & Herlihy, 2003, str. 368).

Za zmanjšanje tveganja za dolgoročne socialne težave je ključnega pomena kakovost odnosa med otrokom in staršema po ločitvi. Otroci, ki ohranjajo tople in podporne odnose z obema staršema, imajo večjo možnost za razvoj zdravih in trajnih odnosov v odraslosti. Ohranjanje čustvene opore s strani obeh staršev pomaga zmanjšati občutke krivde, tesnobe in negotovosti ter krepi otrokovo samozavest in socialne kompetence (Bjarnason in Amarsson, 2011).

1.5. Učinek ločitve ali razveze na učno uspešnost otrok

Ločitev ali razveza staršev pomembno vpliva na otrokovo akademsko uspešnost. Ta vpliv se pogosto kaže v obliki zmanjšane motivacije, težav s koncentracijo in slabših učnih dosežkov. Čustvene in socialne stiske, ki spremljajo ločitev, se prenesejo tudi v šolsko okolje. Otroci ločenih/razvezanih se zaradi pogostih konfliktov med staršema ali občutkov zavrženosti težje osredotočajo na učne obveznosti. Raziskave kažejo, da otroci iz ločenih/razvezanih družin pogosto izkazujejo slabšo motivacijo za učenje in imajo večje težave pri koncentraciji, kar negativno vpliva na njihove akademske dosežke (Štadler idr., 2009, str. 55).

Poleg tega lahko finančna nestabilnost, ki pogosto spremlja ločitev ali razvezo, vpliva na otrokovo dostopnost do učnih pripomočkov in zunajšolskih dejavnosti, kar dodatno poslabša njihov šolski uspeh. Selitve in prekinitev stikov z vrstniki še dodatno zmanjšujejo motivacijo za učenje in poslabšujejo otrokovo vključevanje v šolske aktivnosti (Stambaugh, Hector & Carr, 2011).

Otroci iz visoko konfliktnih družin imajo tudi večjo verjetnost, da bodo opustili šolanje ali dosegli nižjo raven izobrazbe (Andrejč, 2014).

Kljub tem izzivom pa imajo otroci, ki prejemajo čustveno podporo in živijo v stabilnem okolju, večjo možnost za dolgoročno izboljšanje učnih dosežkov. Ključnega pomena je vloga staršev in šolskih svetovalnih delavcev, ki lahko otrokom pomagajo pri vzpostavitvi stabilnosti ter zmanjšajo vpliv ločitve na šolski uspeh. Šolski svetovalni delavci igrajo ključno vlogo pri zagotavljanju psihosocialne podpore in pomoči pri prilagajanju na spremembe (Andrejč, 2014).

Ločitev ali razveza staršev torej lahko negativno vpliva na otrokove učne sposobnosti in dosežke, zlasti pri otrocih, ki so izpostavljeni trajnim konfliktom med staršema ali finančnim stiskam po razvezi. Vendar pa je mogoče s pomočjo ustrezne čustvene podpore in stabilnega okolja zmanjšati te negativne učinke ter omogočiti otrokom, da ohranijo ali celo izboljšajo svoj akademski uspeh.

1.6. Šolsko okolje in otroci z izkušnjo ločitve ali razveze staršev

Šolsko okolje igra ključno vlogo pri zmanjševanju negativnih vplivov ločitve/razveze staršev na otroka. Šole so pogosto edino stabilno okolje za otroke, ki se soočajo z negotovostjo in čustvenimi stiskami v družinskem življenju. Vloga šole se kaže predvsem v nudenju čustvene podpore, prilagoditvi učnih metod in ustvarjanju spodbudnega socialnega okolja (Štadler idr., 2009).

Šola je za otroke in mladostnike kraj srečevanja, druženja, zbliževanja, primerjanja, sklepanja prijateljstev, postavljanja mej, vzpostavljanja in vzdrževanja odnosov ter drugih procesov, ki so del socializacije. Velikokrat so ti procesi prijetni, mnogokrat pa tudi naporni. Vseeno šola s svojo lastno strukturo in rutino za marsikaterega otroka in mladostnika pomeni prostor normalnosti, za nekatere žal še vedno edini varni prosto, ki ga poznajo (Bratina, 2024).

1.6.1. Šolska svetovalna služba

Šolsko svetovalno delo je del slovenskega šolskega sistema že od konca šestdesetih let prejšnjega stoletja. Njegov pravni okvir je bil vzpostavljen leta 1996 s sprejetjem Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, dodatno pa so ga leta 1999 opredelile programske smernice za šolsko svetovalno službo, ki so se leta 2024 posodobile, zaradi družbenih in sistemskih sprememb (Domiter Protner, 2023, str. 4).

Šolsko svetovalno službo razumemo kot razvojno svetovalno službo, usmerjeno tako v celostni razvoj otrok/mladostnikov kot v sistematičen in strokovno premišljen razvoj vzgojno-

izobraževalne ustanove kot celote. Svetovalni delavec s svojim specifičnim strokovnim znanjem in strokovno-etično avtonomijo aktivno sodeluje pri oblikovanju šolskega okolja v tesnem sodelovanju z vsemi vpletenimi v vzgojno-izobraževalnem procesu (Gregorčič Mrvar in Stožir Curk, 2023, str. 39).

Temeljne funkcije šolskega svetovalnega delavca so svetovanje, posvetovanje in koordinacija. S temi funkcijami naj bi bila svetovalna služba prostor zbliževanja med starši in šolo, prostor povezovanja ter medsebojne pomoči in podpore. Naloga svetovalnega delavca je, da prevzame vlogo pobudnika in koordinatorja za sodelovanje med starši in šolo (Čačinovič Vogrinčič idr., 2008).

Programske smernice za svetovalno službo v osnovnih šolah (Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje, 2024) opredeljujejo šolsko svetovalno službo kot interdisciplinarno strokovno službo, katere temeljni cilj je podpora optimalnemu razvoju učencev, ne glede na njihove individualne značilnosti, kot so spol, socialno in kulturno poreklo, veroizpoved, narodna pripadnost ter telesna in duševna konstitucija. Njene naloge so usmerjene v podporo učencem pri premagovanju učnih, čustvenih, socialnih in vedenjskih težav, sodelovanje s starši pri vzgojnih in izobraževalnih vprašanjih ter pomoč učiteljem pri načrtovanju in izvajanju prilagoditev pouka za učence s posebnimi potrebami. Svetovalna služba deluje znotraj šole in je namenjena vsem učencem, učiteljem in staršem. Njena temeljna naloga je, da se na podlagi svojega posebnega strokovnega znanja preko svetovalnega odnosa in na strokovno avtonomen način vključuje v kompleksno reševanje pedagoških, psiholoških in socialnih vprašanj vzgojno-izobraževalnega dela v šoli, s tem da pomaga in sodeluje z vsemi udeleženci v šoli in po potrebi tudi z ustreznimi zunanjimi ustanovami (Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje, 2024).

Svetovalna služba je zasnovana kot osrednji prostor dialoga in sodelovanja, ki vzdržuje in razvija ustvarjalno soočenje in sodelovanje vseh, ki so udeleženi v kompleksnem projektu izobraževanja, z učenci, učitelji, starši, strokovnjaki in sodelavci. Vsakemu učencu lahko omogoči posebej z njim in zanj soustvarjen izviren delovni projekt pomoči (Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje, 2024).

Raziskava, izvedena med pedagoškimi delavci v slovenskih osnovnih in srednjih šolah, je pokazala, da večina ravnateljev in učiteljev svetovalno službo dojema kot nepogrešljiv del šole. 95,1 % od vseh 81 sodelujočih ravnateljev in 95,7 % od 1464 sodelujočih učiteljev je odgovorilo, da sprejema svetovalno službo kot integralni del vsake šole (Valenčič Zuljan idr., 2011; povzeto v Gregorčič Mrvar in Stožir Curk, 2023, str. 33).

Svetovalni delavec pri svojem delu sledi štirim skupinam načel (Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje, 2024):

- načelu strokovnosti – Svetovalni delavci udejanjajo znanstvena in strokovna spoznanja posameznih strok ter kompetence, uresničujejo etične kodekse ter vzpostavljajo in vzdržujejo sodelovalni ter svetovalni odnos.
- načelu strokovne avtonomnosti in odgovornosti – Avtonomija svetovalnega delavca temelji na znanstvenih in strokovnih spoznanjih. Svetovalni delavec strokovna mnenja izraža prilagojeno sogovorniku za največjo dobrobit otroka oz. mladostnika. Ne glede na mišljenje ali pričakovanja drugih udeležencev je dolžan posredovati mnenja, ki temeljijo na strokovnih spoznanjih in ugotovitvah. Pri strokovnih vprašanjih in o načinih svojega dela odloča samostojno.
- načelu sodelovanja, interdisciplinarnosti in timskega dela – Svetovalna služba vzpostavlja in ohranja položaj, ki omogoča stalno in odprto profesionalno sodelovanje z vsemi udeleženci. Delo svetovalne službe je zaradi zahtevnosti in povezanosti pedagoških, psiholoških in socialnih vidikov najbolj učinkovito, kadar jo sestavlja tim različnih strokovnjakov. Interdisciplinarno sodelovanje svetovalnih delavcev znotraj vzgojno-izobraževalnega zavoda temelji na usklajeni, smiselni delitvi del glede na specifične kompetence posameznega profila ter na strokovni avtonomiji posameznika. Izkazuje se v vzajemni podpori, na vzpostavljanju in ohranjanju strokovnih mej in ne na izključevanju ali stapljanju različnih strokovnih profilov.
- načelu aktualnosti in razvojne usmerjenosti - Svetovalna služba ugotavlja aktualne posebnosti in potrebe vseh udeležencev, kar upošteva pri pripravi izvirnega načrta dela, ki je smiselno umeščen v letni delovni načrt vzgojno-izobraževalnega zavoda. Svoje delo sprotno (oz. formativno) spremlja in ga ob zaključku leta evalvira.

Svetovalna služba deluje na treh ravneh. Na prvi ravni (delovanje na ravni vzgojno-izobraževalnega zavoda) gre za delovanje in sodelovanje pri razvoju in kakovosti vzgojno-izobraževalne skupnosti, npr. v različnih strokovnih organih vzgojno-izobraževalnega zavoda, razvojnih timih, komisijah. Poudarek je na razvojnem in vzgojno-preventivnem delovanju, pri čemer svetovalna služba sodeluje z vsemi udeleženci vzgojno-izobraževalnega zavoda in zunanjimi institucijami oz. strokovnjaki (Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje, 2024).

Na drugi ravni (delovanje na ravni skupine/oddelka) svetovalna služba sodeluje v vzgojno-izobraževalnem procesu, pri pouku in/ali delu s skupino/oddelkom. Zagotavlja strokovno podporo in pomoč pri izvajanju analitičnega ter preventivnega dela, povezanega z različnimi

dejavniki vzgojnega delovanja, poučevanjem, igro in učenjem v oddelku oz. skupini. Pri tem sodeluje z vzgojitelji, učitelji, razredniki, izvajalci dodatne strokovne pomoči, skupinami oz. oddelčno skupnostjo, starši in zunanjimi ustanovami (Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje, 2024).

Na tretji ravni (delo s posameznikom in zanj) svetovalna služba zagotavlja podporo in pomoč posamezniku z namenom zgodnjega oz. pravočasnega prepoznavanja potreb in težav ter čim hitrejšega zagotavljanja pomoči (za preprečevanje stopnjevanja težav oz. pojavljanja njihovih posledic) otroku oz. mladostniku. Ob tem upošteva njegove razvojne značilnosti in specifične potrebe (Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje, 2024). Bečaj (1999; povzeto v Gregorčič Mrvar in Stožir Curk, 2023, str. 33) je izpostavil, da ima svetovalna služba kljub odsotnosti formalne moči pomembno neformalno vlogo. Njena moč izhaja predvsem iz velike količine zbranih informacij ter vzpostavljanja formalnih in neformalnih povezav z različnimi šolskimi podsistemi, institucijami in strokovnjaki zunaj šolskega okolja.

Od sprejetja programskih smernic dalje tako praksa kot evalvacije delovanja svetovalne službe kažejo, da je svetovalna služba pomemben sestavni del vsake vzgojno-izobraževalne ustanove (Bezić, 2008; Gregorčič Mrvar idr., 2020; Malešević, 2018; Valenčič Zuljan idr., 2011; Vogrinc in Krek, 2012).

1.6.2. Teorije svetovanja in podpore

Otroci ob ločitvi ali razvezi staršev potrebujejo odgovore na mnoga vprašanja, ki pa jih velikokrat ne zastavijo, saj se bojijo, da so oni krivci za nastalo situacijo ali pa je v starših prisotno preveč bolečine, da bi se zmogli o nastali situaciji z njimi odkrito pogovoriti in jim tako ne morejo zagotoviti ustrezne pomoči (Štadler idr., 2009). V tem kontekstu je podpora šolskega okolja (šolske svetovalne službe, učiteljev) ključnega pomena za pomoč otrokom pri premagovanju težav in prilagajanju na nove življenjske okoliščine in lahko predstavlja edini trden steber za otroka.

Predpogoj za iskanje rešitev pri kompleksnih problemih je vzpostavitev trdnega delovnega odnosa. Šolski svetovalni delavec mora najprej zgraditi varno in podporno okolje, ki omogoča soustvarjanje rešitev. Pomembno je, da v odnosu prevladuje odprt in poglobljen pogovor, kjer vsak udeleženec dobi priložnost za izražanje, poslušanje ter povratno informacijo. Proces sodelovanja temelji na medsebojnem zaupanju in osredotočenosti na otrokove potrebe (Čačinovič Vogrinčič, 2008).

Elementi delovnega odnosa so dogovor o sodelovanju, instrumentalna definicija problema in soustvarjanje rešitev ter osebno vodenje. Vzdrževanje delovnega odnosa zahteva spoštovanje konceptov, kot so etika udeleženosti, perspektiva moči, znanje za ravnanje in ravnanje s sedanjostjo ali koncept sonavzočnost (Lussi, 1991; Bouwkamp de Vries, 1995; Hoffman, 1994; Saleebey, 1997; Rosenfeld, 1993; Andersen, 1994; vsi v Čačinovič Vogrinčič, 2008).

Postopek sodelovanja se prične z dogovorom o sodelovanju, ki vključuje opredelitev ciljev, časa in metod dela. Šolski svetovalni delavec mora ustvariti varen prostor za dialog, kjer lahko vsi udeleženci odkrito raziskujejo problem in prevzamejo svoj del odgovornosti. Proces temelji na odprtem sodelovanju, kjer otrok in svetovalni delavec skupaj oblikujeta rešitev in načrtujeta prve korake (Čačinovič Vogrinčič, 2008).

Instrumentalna definicija problema in soustvarjanje rešitev sta temelja delovnega odnosa (Lussi, 1991; kot navedeno v Čačinovič Vogrinčič, 2008). Soustvarjanje rešitev zahteva natančno poslušanje otroka in njegovo vključitev v iskanje prvih majhnih korakov. Svetovalni delavec pomaga otroku ubesediti ovire, raziskati možnosti ter skupaj z njim oblikuje realne in dosegljive cilje. Proces temelji na brezpogojnem spoštovanju otrokove edinstvenosti in zagotavljanju občutka podpore ter sprejetosti (Čačinovič Vogrinčič, 2008).

Poleg tega svetovalni delavec igra ključno vlogo pri ustvarjanju pogojev za raziskovanje možnih rešitev. S svojim znanjem in izkušnjami spodbuja otrokovo aktivno sodelovanje ter ohranja usmerjenost k želenim ciljem. Dialog med strokovnim delavcem in otrokom omogoča postopno gradnjo zaupanja in sodelovanja (Čačinovič Vogrinčič, 2008).

Etika udeleženosti poudarja, da resnica in rešitev nista last posameznika, temveč rezultat skupnega raziskovanja. Strokovni delavec se ne pozicionira kot končni odločevalec, ampak kot sogovornik in soustvarjalec. Otroka obravnava kot enakovrednega partnerja, čigar glas je bistven za iskanje rešitev (Čačinovič Vogrinčič, 2008).

Perspektiva moči omogoča prepoznavanje in krepitev otrokovih notranjih virov. Svetovalni delavec spodbuja otroka, da razvije samozaupanje in samozavest ter mu pomaga pri oblikovanju konkretnih rešitev, ki temeljijo na njegovih sposobnostih in podporni mreži. Poudarjeno je, da vsak otrok nosi potencial za okrevanje in napredek, če mu zagotovimo ustrezno okolje in podporo (Šugman Bohinc, Rapoša Tajnšek & Škerjanc, 2007).

V delovnem odnosu se ustvarja tudi izvirni delovni projekt pomoči. Projekt pomoči temelji na postopkih pridruževanja, raziskovanja, spreminjanja, proslavljanja in refleksije. Šolski

svetovalni delavec otroka spremlja pri raziskovanju njegovih težav, skupaj z njim opredeli konkretne korake in spodbuja proaktivno reševanje težav. Ključnega pomena je, da se vsak projekt oblikuje glede na specifične potrebe otroka in se sproti prilagaja glede na rezultate (Čačinovič Vogrinčič, 2008).

Izvirni delovni projekt pomoči vsebuje šest korakov, ki so ubesedeni kot pridruževanje, odkrivanje oziroma raziskovanje, spreminjanje, proslavljanje, ločitev in reflektiranje. Pridruževanje pomeni priti k otroku, da bi vzpostavili delovni odnos in začeli odkrivanje oz. raziskovanje, ki ni ne diagnoza, ampak soraziskovanje in odkrivanje edinstvenosti problema in mogočih rešitev. Raziskovanje oz. odkrivanje pomeni, da skupaj ugotovimo, kje je težava, kakšni viri in rešitve so morda že na voljo in kakšno znanje otrok že ima (Čačinovič Vogrinčič, 2008).

Spreminjanje v delovnem odnosu je načrtovanje prvih korakov, postavljanje dobrih izidov. Proslavljanje se definira kot prepoznavanje in spoštovanje moči učenca in učitelja, njunih potencialov, uspeha in napredovanj. Pomembno je prepoznati in proslaviti tudi najmanjši zaznan premik (Čačinovič Vogrinčič, 2008).

Ločitev se zgodi, ko otrok in družina zmoreta sama, ko se kompetentnost razišče in prepozna kot nova zgodba. Reflektiranje pa se v tem kontekstu definira kot priložnost za strokovno rast, ki poteka v vsem procesu kot skrb za povratno informacijo o procesu pomoči in sodelovanja, v katerem so udeleženi vsi, tako otrok kot družina in strokovnjaki (Čačinovič Vogrinčič, 2008).

Strokovni delavec, ki je spoštljiv in odgovoren zaveznik otroku, ga vidi iz perspektive moči in je z njim v odnosu in pogovorih, ki to omogočajo, je zaveznik v soustvarjanju novega znanja in zaveznik v krepitvi otrokove moči. Delovati s perspektive moči pomeni spodbujati razvoj kompetenc, sposobnosti, virov. Koncept perspektive moči nas usmerja tudi v skrb za razvoj varovalnih mehanizmov pri otroku oz. za razvoj odpornosti učenca, da bo zmogel delati, sprejeti težavo, jo omiliti, živeti z njo in jo spremeniti (Čačinovič Vogrinčič, 2008).

1.6.3. Strategije dela z otroki po ločitvi ali razvezi staršev

Šolski svetovalni delavci imajo ključno vlogo pri zagotavljanju čustvene, socialne in akademske podpore otrokom ločenih/razvezanih staršev. Zagotavljajo varen prostor, kjer lahko otroci izrazijo svoja čustva, razvijejo strategije za obvladovanje stresa ter pridobijo podporo pri prilagajanju na nove okoliščine (Jacobson, 1978).

Eden izmed pomembnih dejavnikov v šolskem okolju pri delu z otroki z izkušnjo ločitve/razveze staršev, poleg ustrezne učne pomoči in podpore, je gradnja čustvene podpore otroku, ki vključuje zagotavljanje podpornega okolja, spodbujanje samozavesti, svetovanje in spodbujanje socialne vključenosti (Mahoni, Walsh, Lunn in Petriwskyj, 2014). Pomembno je, da otrok izraža svoja čustva, občutja, ki jih doživlja ob ločitvi ali razvezi staršev, po drugi strani pa mu je potrebno omogočiti tudi pomoč pri izražanju čustev, če jo potrebuje, skozi različne dejavnosti, kot so risanje, glasba ali igranje (Štadler idr., 2009).

Pomembna je tudi socialna podpora, saj so otroci z močno socialno podporo manj zaskrbljeni, anksiozni in imajo manj težav pri prilagajanju na ločitev (Clarke-Stewart in Brenato, 2006). V okviru pomoči in podpore je zelo pomembno, da skupaj z otrokom šolski svetovalni delavci in učitelji prepoznajo varovalne dejavnike, ki delujejo kot amortizerji in slabijo korelacijo med dogodki, povezanimi z ločitvijo staršev in ravnjo stresa pri otroku (Rutter 1987; v Connolly in Green, 2009).

Naloga šola je otroke usposabljati, učiti tako vsebinskih kot veščinskih znanj in jim omogočati, da pridobivajo in razvijajo ustrezne kompetence. Pomembno je razvijati čustveno-socialne kompetence, kot so reševanje konfliktov, različni načini sproščanja in regulacije čustev ipd. (Bratina, 2024).

Učitelji in strokovni delavci šole za učenca v stiski predstavljajo pomemben vir moči in varnosti. Učenec v stiski potrebuje učitelja, svetovalnega delavca, ki zmore vzpostaviti odnos, umirjeno prisotnost, ki sprejema, poskrbi za stik in povezovanje, ki ga tudi ubesedi in varuje. Pomembno je, da zagotavljamo spoštljiv, varen, zaupen in enakopraven odnos (Pelc, Horvat Rauter in Šraj Lebar, 2024).

Otroci pogosto iščejo oporo tudi pri vrstnikih, zato je pomembno, da šola spodbuja pozitivne odnose med učenci. Skupinske dejavnosti, kot so timsko delo, projekti in socialne igre, pomagajo otrokom ločenih staršev krepiti socialne veščine in ponovno pridobiti občutek pripadnosti.

Svetovalni delavci imajo pomembno vlogo tudi pri krepitvi otrokove samozavesti in socialnih veščin. Aktivnosti, kot so delavnice za razvoj komunikacijskih veščin, gradnja pozitivnih odnosov z vrstniki ter vključevanje otrok v šolske dejavnosti, pomagajo otrokom prepoznati in okrepiti njihove močne točke. Ti procesi krepijo otrokovo odpornost in zmanjšujejo dolgoročne negativne posledice ločitve (Afifi, McManus, Hutchinson & Bager, 2007).

V okviru individualnih in skupinskih pogovorov lahko svetovalni delavci pomagajo otrokom prepoznati in obvladovati svoje občutke. Otroci ločenih/razvezanih staršev se pogosto soočajo z občutki krivde, jeze, nemoči ali tesnobe, kar se lahko kaže v obliki vedenjskih težav, socialnega umika ali težav pri koncentraciji. Skupinski pogovori z vrstniki, ki imajo podobne izkušnje, otrokom pomagajo razumeti, da niso sami v svojih težavah, kar krepi njihov občutek pripadnosti in zmanjšuje osamljenost (Afifi, McManus, Hutchinson & Bager, 2007).

Akademski izzivi otrok ločenih/razvezanih staršev so pogosto posledica težav s koncentracijo, zmanjšane motivacije ter čustvenih stisk. Svetovalni delavci v sodelovanju z učitelji oblikujejo individualizirane učne načrte, prilagojene potrebam teh otrok. Prilagoditve lahko vključujejo zmanjšanje količine domačih nalog, podaljšanje rokov za oddajo nalog ali dodatno podporo pri organizaciji časa. Otrokom nudijo strategije za izboljšanje koncentracije ter postavljajo realne cilje, kar zmanjšuje njihov občutek preobremenjenosti in povečuje njihovo motivacijo (Stambaugh, Hector & Carr, 2011).

V okviru pomoči in podpore je zelo pomembno, da skupaj z otrokom šolski svetovalni delavci in učitelji prepoznajo varovalne dejavnike, ki delujejo kot amortizerji in slabijo korelacijo med dogodki, povezanimi z ločitvijo/razvezo staršev in ravnjo stresa pri otroku (Rutter 1987; v Connolly in Green, 2009). V šolskem okolju se kot ključni varovalni dejavniki, ki prispevajo k uspešni podpori učencem, izpostavljajo trije elementi. Prvič, vsakemu učencu je potrebno zagotoviti skrb in podporo, ki mu omogočata občutek varnosti in sprejetosti. Drugič, pomembno je postavljanje visokih pričakovanj, saj to spodbuja prepričanje, da ima učenec močne strani in da zmore doseči zastavljene cilje, če mu je zagotovljena ustrezna podpora in pogoji za delo. Tretji varovalni dejavnik pa je aktivno vključevanje učenca kot enakovrednega partnerja v proces učenja, kjer nastopa kot ekspert na podlagi svojih izkušenj ter kot soustvarjalec v šolskem in socialnem okolju (Kodele in Mešl, 2013). Eden izmed načinov, kako lahko šolska svetovalna služba gradi varovalne dejavnike pri otrocih je, da otrokom pomaga pri spoznavanju in obvladovanju primernih slogov spoprijemanja, povezanih z večjo prilagodljivostjo na ločitev staršev (Connolly in Green, 2009).

1.6.4. Sodelovanje s starši

Šolski svetovalci pogosto delujejo tudi kot povezovalni člen med šolo in družino. Pomagajo staršem razumeti, kako ločitev/razveza vpliva na otroka, ter nudijo smernice za ustvarjanje stabilnega in podpornega domačega okolja. Stabilno domače okolje z jasnimi rutinami in

čustveno oporo je ključno za zmanjšanje stresa pri otroku ter izboljšanje njegovega socialnega in akademskega delovanja (Hakvoort, Bos, Balen in Hermanns, 2011).

Šola potrebuje sodelovanje s starši na dveh ravneh. Na prvi nagovarja starše za sodelovanje pri delu šole, ko potrebuje njihovo ustvarjalnost, povezanost v skupnost, katere del je šola, njihovo materialno pomoč, njihov delež v dejavnostih in nenehen ustvarjalni pogovor na govorilnih urah, roditeljskih sestankih in v svetu staršev (Čačinovič Vogrinčič, 1999, str. 175). Na drugi ravni pa šola potrebuje sodelovanje staršev takrat, ko učenec potrebuje pomoč. Pomoč, ko je otrok v stiski, ko otrok ne more uspešno delati, ko učitelj ne more več zagotoviti otroku spodbudnega okolja, ko starši sami ne znajo več ali ne morejo pomagati (Čačinovič Vogrinčič, 1999, str. 175).

Raziskave potrjujejo, da otroci ločenih staršev, ki so deležni ustrezne podpore, dosegajo enake ali celo boljše rezultate kot vrstniki, ki nimajo te izkušnje, zlasti kadar so vključeni v stabilne in pozitivne odnose z obema staršema ter šolsko okolje, ki jim nudi varnost in oporo (Hakvoort, Bos, Balen in Hermanns, 2011).

Vključevanje staršev je temelj razvoja inkluzivne šole, saj vključuje njihovo aktivno sodelovanje pri sprejemanju odločitev v zvezi z otrokom. Starši potrebujejo zaupanje v strokovnjake, ki jim lahko pomagajo pri reševanju težav. Ključnega pomena je, da so starši pravočasno obveščeni o napredku, dosežkih, prednostih in socialni vključenosti svojega otroka (Kavkler, 2008; kot navedeno v Grah, 2013, str. 31).

Sodobni pristopi k vzgoji in izobraževanju stremijo k oblikovanju partnerskih odnosov med šolo in domom, pri čemer si odgovornost za otrokov razvoj in napredek delijo starši in šola. Takšen odnos temelji na zaupanju in medsebojnem spoštovanju ter vključuje upoštevanje idej in pobud obeh strani (Intihar in Kepec, 2002, str. 22). Novak (2009, str. 209) opisuje partnerstvo kot specifično obliko družbene prakse, ki izhaja iz medosebnega dialoga in temelji na stalnem sodelovanju vseh, ki so vključeni v vzgojno-izobraževalni proces. Po Hornbyju (2000, kot navaja Kodele, 2011, str. 39) partnerstvo vključuje delitev odgovornosti, skupno načrtovanje ter dolgoročno izvajanje aktivnosti. Ključne značilnosti takšnega sodelovanja so dvosmerna komunikacija, medsebojna podpora in skupno sprejemanje odločitev. Novak (2009, str. 121) poudarja, da je glavni cilj partnerstva doseganje kakovostnih rešitev skozi dialog.

Glavni cilj sodelovanja med strokovnimi delavci in starši je omogočiti optimalni razvoj otroka ter zagotoviti njegovo uspešnost na različnih področjih, kar vpliva na njegovo prihodnost (Kalin

idr., 2009, str. 69). Sodelovanje med starši in strokovnimi delavci omogoča celovito podporo otroku, saj vsak od njih prispeva svoj del – strokovni delavci z izkušnjami in znanjem, starši pa s poglobljenim razumevanjem otrokove osebnosti in potreb (Jereb, 2011, str. 111). Aktivno vključevanje staršev v vzgojno-izobraževalni proces pomaga zmanjševati konflikte in izboljšati otrokove šolske rezultate ter njegovo splošno uspešnost v življenju (Kvaternik in Kustec, 2011, str. 81).

Sodelovanje med starši in strokovnimi delavci ima pozitiven vpliv na otrokovo motivacijo, napredek in odnos do šole. Sodelovanje spodbuja celosten razvoj otroka in krepi dobro počutje vseh v šolskem okolju (Intihar in Kepec, 2002, str. 8). Kakovostno sodelovanje je odvisno od skrbnega načrtovanja in izvedbe, kar omogoča ustrezno podporo učencem ter vodi k pozitivnim spremembam (Lekli, 2015, str. 104).

Esler in sodelavci (2002; kot povzema Mrvar, 2008, str. 122) izpostavljajo, da mora biti sodelovanje med šolo in starši vedno usmerjeno na otrokov razvoj, pri čemer je pomembno upoštevati tako kognitivne kot socialne in učne potrebe otroka. Starši naj spoštujejo avtonomijo šole, medtem ko mora šola zagotoviti, da so pravice staršev do zasebnosti zaščitene. Za uspešno sodelovanje so ključni prožnost, inovativne komunikacijske metode ter jasni dogovori glede pričakovanj in vlog obeh strani.

1.6.5. Sodelovanje z učitelji

Učitelji igrajo ključno vlogo pri ustvarjanju spodbudnega šolskega okolja, saj njihovo razumevanje otrokove situacije in prilagoditev učnih metod pomembno izboljšujeta otrokovo motivacijo in koncentracijo. Poleg učne podpore učitelji otrokom nudijo tudi čustveno oporo. Z razvijanjem empatije in spodbujanjem odprte komunikacije pomagajo otrokom izraziti svoje občutke in graditi boljše odnose z vrstniki. Pomembno je, da učitelji ne stigmatizirajo otroka zaradi njegove družinske situacije, temveč mu omogočijo enake priložnosti kot njegovim vrstnikom (Kelly, 2000).

Sodelovanje med šolsko svetovalno službo in učitelji je ključno za zagotavljanje podpore učencem pri njihovem celostnem razvoju ter pri reševanju izzivov, s katerimi se srečujejo v šolskem okolju. Takšno sodelovanje vključuje izmenjavo znanj, spretnosti in perspektiv, kar omogoča poglobljeno razumevanje potreb učencev ter oblikovanje učinkovitih rešitev

(Resman, 1997). Resman (1997) poudarja, da sodelovanje temelji na enakopravnem in vzajemnem odnosu, kjer vsak od strokovnjakov prispeva svoje specifično znanje in izkušnje.

Ključni cilji sodelovanja med učitelji in svetovalnimi delavci vključujejo prepoznavanje potreb učencev, kjer oba strokovnjaka sodelujeta pri analizi učnih, vedenjskih in socialnih potreb. To vključuje opazovanje, zbiranje podatkov in analizo, kar omogoča boljše razumevanje posameznikovih izzivov in virov (Resman, 1997). Skupno načrtovanje in izvajanje prilagoditev ter intervencij, ki so prilagojene specifičnim potrebam učencev, omogočata pravočasno in ustrezno podporo (Čačinovič Vogrinčič idr., 2008). Poleg tega sodelovanje prispeva k ustvarjanju vključujoče šolske kulture, ki spodbuja sprejemanje in podporo raznolikosti. Svetovalni delavci pa učiteljem nudijo smernice, nasvete in izobraževanja, kar izboljšuje njihovo usposobljenost za delo z učenci, ki potrebujejo dodatno podporo (Rutar Leban, 2011; Resman, 1997).

Eden ključnih vidikov sodelovanja je t. i. konsultantski model, ki ga izpostavlja Resman (1997). V tem modelu svetovalni delavec deluje kot strokovni svetovalec, ki podpira učitelje pri reševanju izzivov, ne pa kot izvajalec ali prevzemnik njihovih nalog. Ta pristop omogoča, da učitelj ostaja osrednji nosilec odgovornosti za delo z učenci, medtem ko svetovalni delavec nudi strokovno podporo, usmeritve in nasvete.

Redna in odprta komunikacija med učitelji in svetovalnimi delavci je ključna za pravočasno reševanje težav ter za izmenjavo povratnih informacij (Rutar Leban, 2011). Odnos med njima mora temeljiti na vzajemnem spoštovanju in priznavanju strokovnosti obeh, pri čemer so vsi ukrepi usmerjeni v izboljšanje dobrobiti in razvoja učencev (Čačinovič Vogrinčič idr., 2008).

Učitelji so pogosto prvi, ki opazijo otrokove stiske, saj so v vsakodnevnem stiku z učenci. Njihova vloga je zato nepogrešljiva pri zagotavljanju celostne podpore. Kot poudarja Resman (1999), učitelj s svojimi opažanji in informacijami o učencu omogoča svetovalnemu delavcu globlji vpogled v otrokovo vedenje, socialne interakcije in učne potrebe. Prav tako lahko svetovalni delavec s svojimi ugotovitvami in spoznanji učitelju pomaga bolje razumeti otroka ter mu ponudi strategije in tehnike, ki jih učitelj lahko uporabi pri delu z učencem.

Šola ni le prostor za učenje, temveč tudi okolje, kjer se otroci učijo o sebi, življenju in obvladovanju izzivov. Kot pravi Čačinovič Vogrinčič (2008, str. 35), je ključnega pomena, da šola otrokom omogoča dovolj dobrih izkušenj, ki jim pomagajo oblikovati pozitivno

samopodobo, samozaupanje in zavedanje o njihovih zmožnostih. Čeprav šola ne more preprečiti slabih izkušenj, lahko zagotovi podporno okolje, ki otrokom omogoča, da izzive premagajo in razvijejo svoje potenciale.

Vloga šolskih svetovalnih delavcev je večplastna in vključuje neposredno delo z otroki, sodelovanje s starši in učitelji ter povezovanje z drugimi strokovnjaki. Celostni pristop, ki upošteva čustvene, socialne in akademske potrebe otrok ločenih staršev, je ključnega pomena za zagotavljanje ustrezne podpore. Sodelovanje med učitelji, svetovalnimi delavci in starši je temelj tega pristopa, saj združuje različne perspektive in strokovnosti, kar omogoča bolj celovito in učinkovito pomoč otrokom ter zmanjšuje negativne posledice ločitve/razveze staršev.

Čačinovič Vogrinčič (2008, str. 35) pravi, da šola nikoli ni le prostor za učenje. V šoli se naučiš obvladati življenje, o sebi in življenju se začneš učiti v njej. Nihče ne more otroka obvarovati pred slabimi izkušnjami, bolečino in razočaranjem. Vendar je pomembno, da šola učencu omogoči dovolj dobrih izkušenj, da bo iz nje stopil celosten, opolnomočen, ustvarjalen, z vedenjem o tem, kaj zmore in česa ne.

2. FORMULACIJA PROBLEMA

Ločitev ali razveza staršev je eden izmed najbolj stresnih življenjskih dogodkov in izkušnja vedno večjega števila otrok (Andrejč, 2014). Povzroči lahko čustvene, vedenjske in akademske težave, saj otroci ob ločitvi pogosto doživljajo stres, kar vodi v vedenjske spremembe in učne težave (Andrejč, 2014). Med najpogostejšimi težavami so slabša učna uspešnost, odsotnost od pouka ter vedenjske težave, kot so agresija, neupoštevanje pravil in nizka samoregulacija (Coleman in Gleen, 2010; Kushner, 2009). Čeprav večina otrok premaga te težave brez trajnih posledic, manjšina lahko doživlja dolgotrajnejše in intenzivnejše težave, ki se kažejo še v odraslosti (Andrejč, 2018). Vpliv ločitve ali razveze na otroke je odvisen od dejavnikov, kot so spol, starost, socialno-ekonomski položaj družine, odnosi med starši in trajanje konfliktov (Amato in Booth, 1997; Andrejč, 2018). Kronični in odprti konflikti med staršema pa povečujejo tveganje za dolgoročne negativne posledice pri otrocih.

Šolske svetovalne službe igrajo ključno vlogo pri zagotavljanju podpore otrokom ločenih/razvezanih staršev, saj šola pogosto predstavlja edini stabilen prostor za otroka v takšnih situacijah. Svetovalni delavci lahko otrokom nudijo čustveno podporo, pomagajo pri izražanju občutkov in spodbujajo socialno vključenost. Eden izmed pomembnih dejavnikov v šolskem okolju pri delu z otroki z izkušnjo ločitve/razveze staršev, poleg ustrezne učne pomoči in podpore, je gradnja čustvene podpore otroku, ki vključuje zagotavljanje podpornega okolja, spodbujanje samozavesti, svetovanje in spodbujanje socialne vključenosti (Mahoni, Walsh, Lunn in Petriwskyj, 2014). Pomembno je, da otrok izraža svoja čustva, občutja, ki jih doživlja ob ločitvi staršev, po drugi strani pa mu je potrebno omogočiti tudi pomoč pri izražanju čustev, če jo potrebuje, skozi različne dejavnosti, kot so risanje, glasba ali igranje (Štadler idr., 2009). Pomembna je tudi socialna podpora, saj so otroci z močno socialno podporo manj zaskrbljeni, anksiozni in imajo manj težav pri prilagajanju na ločitev (Clarke-Stewart in Brenato, 2006). V okviru pomoči in podpore je zelo pomembno, da skupaj z otrokom šolski svetovalni delavci in učitelji prepoznajo varovalne dejavnike, ki delujejo kot amortizerji in slabijo korelacijo med dogodki, povezanimi z ločitvijo/razvezo staršev in ravnjo stresa pri otroku (Rutter 1987; v Connolly in Green, 2009).

Raziskava se osredotoča na problem pomanjkljive podpore, ki jo šolsko okolje, predvsem šolske svetovalne službe, nudi otrokom ločenih ali razvezanih staršev. Čeprav ločitev/razveza pogosto povzroča čustvene in vedenjske težave ter slabša učno uspešnost, obstoječe raziskave ne obravnavajo dovolj učinkovito vloge šolskih svetovalnih delavcev v tem procesu (Štadler

idr., 2009; Buljan Flander in Đapić Roje, 2020). Raziskava bo zajemala preučevanje izkušenj otrok v osnovni šoli in strategij podpore, ki jih uporabljajo svetovalni delavci, s ciljem izboljšanja obstoječih praks. Prispevala bo k razumevanju, kako ločitev/razveza vpliva na otroke, ter podala smernice za učinkovitejšo pomoč otrokom v šolskem okolju.

Raziskovalna vprašanja:

1. Raziskovalno vprašanje: Kako otroci doživljajo ločitev ali razvezo staršev?
2. Raziskovalno vprašanje: Kakšen vpliv ima po mnenju otrok ločitev ali razveza staršev na šolske obveznosti in učno uspešnost otrok?
3. Raziskovalno vprašanje: Kakšne oblike podpore šolskih svetovalnih delavcev prejemajo otroci, ko se soočajo z ločitvijo staršev?
4. Raziskovalno vprašanje: Kako šolski svetovalni delavci zaznavajo potrebe otrok, ki so doživeli ločitev ali razvezo svojih staršev?
5. Raziskovalno vprašanje: Kakšne dodatne oblike pomoči bi lahko koristile otrokom z izkušnjo ločitve ali razveze staršev, da bi izboljšale njihovo učno uspešnost in splošno dobro počutje?

3. METODOLOGIJA

3.1. Vrsta raziskave

Raziskava temelji na kvalitativni metodologiji, saj se osredotoča na zbiranje globokih in besednih opisov osebnih izkušenj, občutkov in perspektiv otrok ter šolskih svetovalnih delavcev glede ločitve staršev. Kvalitativna raziskava je raziskava, pri kateri sestavljajo osnovno izkustveno gradivo, zbrano v raziskovalnem procesu, besedni opisi ali pripovedi, in v kateri je to gradivo tudi obdelano in analizirano na beseden način brez uporabe merskih postopkov (Mesec, 1997, str. 11). V okviru kvalitativnega pristopa ne preučujemo večjega števila oseb kot enot kake socialno demografsko definirane kategorije ali populacije z namenom, da bi s preštevanjem prišli do posplošenih ugotovitev, ampak raziščemo posamezen primer ali majhno število primerov, ki jih med seboj primerjamo (Mesec, 1997, str. 18).

Raziskava je empirična, saj vključuje novo izkustveno gradivo, kjer sem zbrala osebna prepričanja o temi, ki jo raziskujem (Mesec, 1997, str. 84).

3.2. Merski instrumenti in viri podatkov

Kot merski instrument sem uporabila vodilo oziroma smernice za intervju (Prilogi A in B). Slednje so mi bile v pomoč pri sami izvedbi intervjujev, saj sem se nanje lahko oprla. Smernice so bile pripravljene vnaprej in so povezane z raziskovalnim problemom. Merski instrument sestavlja 13 odprtih vprašanj, v smernicah za intervju z otroki in osem odprtih vprašanj za šolske svetovalne delavke, ki so razdeljena na poglavja glede na raziskovalna vprašanja in na podlagi katerih bo lahko sogovornik podal pisni odgovor (Mesec, 1997, str. 84).

3.3. Opredelitev enot raziskovanja – populacija in vzorec

Populacijo raziskave sestavljajo otroci ločenih ali razvezanih staršev v Sloveniji, stari med 18 in 25 let, ki so bili v času ločitve ali razveze staršev še v osnovni šoli, in šolski svetovalni delavci z vsaj petletno delovno dobo v šolski svetovalni službi v osnovni šoli. Uporabila bom neslučajnostno priložnostno vzorčenje, saj bom izbrala enote, ki so mi najbolj dostopne (Mesec, 1997, str. 153). Vzorec sem zbirala ob pomoči prijateljev, znancev, sodelavcev in družabnih omrežij. V vzorec sem vključila osem oseb, starih med 18 in 25 let, ki so v otroštvu doživeli ločitev ali razvezo staršev, in pet svetovalnih delavcev.

3.4. Zbiranje podatkov

Intervjuvance sem izbirala med prijatelji, znanci, sodelavci ter tudi na družabnih omrežjih. Uporabila sem metodo, saj sem tiste, ki sem jih že poznala, spraševala, če poznajo kakšno osebo s podobno izkušnjo in če poznajo kakšno šolsko svetovalno delavko, ki ustreza kriterijem za sodelovanje. Podatke sem pridobila z delno strukturiranimi intervjuji, kar omogoča razumevanje izkušenj in potreb udeležencev (Mesec, 1997, str. 84).

Vsakega sodelujočega sem osebno povabila k sodelovanju. Povedala sem jim, da mi njihovo sodelovanje pomaga pri zaključku zadnje obveznosti študija in jim predstavila namen raziskave. Vsi, ki sem jih povabila, so z veseljem sodelovali. Z vsemi sem opravila poglobljene intervjuje. Pred izvedbo intervjujev sem sodelujoče seznanila z zvočnim snemanjem.

Od tistih, ki imajo izkušnjo ločitve ali razveze staršev, sem se s štirimi individualno srečala v kavarni v mojem domačem kraju, z dvema sem intervju opravila na njunem domu, z dvema pa sem intervjuja opravila preko spletne platforme Zoom. S tremi šolskimi svetovalnimi delavkami sem intervjuje opravila na šolah, kjer so zaposlene, z dvema pa sem intervjuja opravila preko spletne platforme Zoom.

Sodelujočim sem zagotovila anonimnost tako, da sem intervjuje označila s črkami abecede in zakrila druge podatke. Intervjuji so potekali tako, da sem postavila vprašanja, nato pa so sodelujoči prosto odgovarjali, pri čemer sem jih po potrebi usmerjala z dodatnimi podvprašanji. Izvedla sem 13 intervjujev, osem intervjujev z osebami, ki so imele v obdobju obiskovanja osnovne šole izkušnjo ločitve ali razveze staršev in pet intervjujev s šolskimi svetovalnimi delavkami, zaposlenimi na osnovnih šolah, z najmanj pet let delovnih izkušenj na tem področju. Intervjuji so trajali med 20 in 40 minut. Vse intervjuje sem opravila v mesecu decembru 2024 in januarju 2025.

3.5. Analiza podatkov

Pri analizi podatkov sem uporabila kvalitativno metodo, ki temelji na razvrščanju in kategorizaciji gradiva, pri čemer je bil namen oblikovati pojme, ki jih povežemo v teoretične modele in razlage (Mesec, 1997, str. 21). Transkripte intervjujev sem pripravila na osnovi zvočnih posnetkov pogovorov. Te sem nato uredila tako, da sem jih označila s črkami abecede, izpostavila ključne dele, ki so pomembni za raziskavo in jih oštevilčila, s čimer sem označila enote za kodiranje. Slednje sem umestila v tabele za odprto kodiranje. Pri odprtem kodiranju

sem enotam pripisala ustrezne pojme, tabelo pa sem dopolnila s kategorijami in temami z namenom, da bi čim bolj poenotila vse podatke. Po odprtem kodiranju je sledilo osno kodiranje, pri katerem sem združevala podatke iz odprtega kodiranja po tematskih sklopih, pri čemer sem jih razvrščala od splošnih h konkretnim znotraj vsake teme.

V prilogah je podan en primer intervjuja otrok in en primer intervjuja šolskih svetovalnih delavk (Prilogi C in D) in odprtega kodiranja obeh (Prilogi E in F). Vsi ostali pa so shranjeni pri meni kot avtorici magistrskega dela. Osno kodiranje se v celoti nahaja v prilogah (Prilogi G in H). Sheme odnosnega kodiranja sem vključila neposredno v razpravo.

4. REZULTATI

Intervjuje sem izvedla s osmimi osebami, starimi med 18 in 25 let, ki so v času, ko so hodili v osnovno šolo, doživeli ločitev ali razvezo staršev, ter s petimi šolskimi svetovalnimi delavkami, ki so najmanj pet let zaposlene kot šolske svetovalne delavke v osnovni šoli. Najprej bom predstavila rezultate intervjujev, ki sem jih opravljala z otroki, nato pa bom predstavila še rezultate intervjujev s šolskimi svetovalnimi delavkami.

Rezultati intervjujev z otroki

4.1. Doživljanje ločitve ali razveze[1] staršev

Pri temi doživljanje ločitve staršev so sodelujoči v raziskavi pripovedovali o: starosti ob ločitvi staršev; življenju pred ločitvijo; o psihosocialnih vplivih ločitve na otroke in o strategijah soočanja z ločitvijo.

Starost otroka ob ločitvi

Intervjuje sem opravljala s petimi ženskami in tremi moškimi. Njihova starost se je gibala med 18 in 25 let. Njihovi starši pa so se ločili ali razvezali v času, ko so intervjuvani bili še mladoletni. V času ločitve so bili stari med 7 in 14 let *[…] Ločitev staršev se je zgodila, ko sem bila stara 7 let. (C1), Ko sta se starša ločila, sem bila stara 14 let. (H1) […].*

Življenje pred ločitvijo

Večina sodelujočih je poročala o pogostih in dolgotrajnih prepirih med staršema *[…] Oče in mama sta se dolgo časa veliko kregala. (D18) […],* ki so se dogajali tudi pred sodelujočim v raziskavi *[…] Kregala sta se tudi pred mano. (D19) […].* Najhujši spori pa so se pri posameznih dogajali, ko jih ni bilo zraven *[…] Ker dejansko so se vsi najhujši spori med staršema dogajali takrat, ko sem spala oziroma me ni bilo zraven. (F7) […].*

Nekateri sodelujoči so poleg konfliktov omenjali še nasilje v družini. Prisotno je bilo fizično nasilje *[…] P*risotno je bilo fizično nasilje. (F79) […], dva izmed sodelujočih pa sta povedala,

[1] V nadaljevanju pri rezultatih uporabljam večinoma tako za ločitev kot razvezo kar pojem ločitev. Velja pa tako za ločitev kot razvezo.

da je bilo v družini prisotno tudi psihično nasilje *[…]Bilo je veliko psihičnega nasilja. (G22). […].*

Še pred ločitvijo so nekateri starši našli drugega partnerja oziroma partnerko. *[…] Oče je našel tudi drugo partnerko. (E4) […]*. Druga sodelujoča pa je poročala, da sta prav ona in njen brat mami sporočila, da jo oče vara […] *Z bratom sva ugotovila, da najin ati vara mami in sva ji to povedala. (H5) […].*

Psihosocialni vplivi ločitve na otroke

Ločitev staršev je na sodelujoče vplivala na več ravneh, kar se odraža v različnih doživljanjih in odzivih. Večina sodelujočih je ločitev doživela kot neprijetno *[…] Od začetka, se pravi tistih prvih par tednov, mi je bilo najbolj neprijetno. (A3) […]* in stresno izkušnjo *[…] Občutila sem občutke stresa. (E14) […].* Za nekatere so bili prvi meseci po ločitvi izjemno težki *[…] Prvi meseci so bili zame zelo težki. (B9) […],* saj so se morali soočiti s spremembami v družinskem življenju in vsakdanjiku, eden pa je povedal, da se je situacija odvijala zelo hitro *[…] Vse se je odvilo zelo hitro. (D5) […].*

Posamezniki so ločitev opisali kot nepričakovano *[…] Nisem pričakoval. (D4) […],* spet drugi se niso zavedali resnosti situacije *[…] Večino časa med ločitvijo se sploh nisem zavedala, da se ločujemo. (F10) […].* V nekaterih primerih je bila ločitev pričakovana *[…] V bistvu sem jo pričakovala. (H3) […]* in je bila olajšanje *[…] Sem se je veselila, ker je bilo živeti ob konstantnem kreganju ali tišini zelo mučno. (H4) […].* Ena sodelujoča pa je povedala, da se podrobnosti ločitve ne spomni več, saj se je zgodila pred mnogimi leti *[…] Ne spomnim se kaj veliko, saj se je to že zgodilo dolgo časa nazaj. (F9) […].*

Ločitev je pri večini otrok sprožila močne čustvene reakcije, predvsem žalost *[…] Počutila sem se zelo žalostno. (F8) […]* in jok *[…] Tudi jokal sem. (D24) […]* ali pa kombinacijo obojega *[…] Veliko je bilo žalosti in joka. (B10) […].*

Poleg žalosti so se pojavili tudi občutki jeze *[…] Bila sem tudi jezna. Imela sem izbruhe jeze. (F15) […]* in strahu pred prihodnostjo *[…] Terjal me je strah, kako bo moje življenje potekalo od tistega trenutka dalje. (A4) […].* Pri nekaterih sodelujočih se je ločitev odrazila v zaskrbljenosti *[…] Med ločitvijo je bilo predvsem zaskrbljenosti. (G8) […],* zapiranju vase *[…] Zaprl sem se vase. (B28) […]*, občutku razdvojenosti med staršema *[…] Po ločitvi sem se počutila razdeljeno. (C15) […]* in občutku razdraženosti *[…] Pogosto sem bila razdražena, ker nikoli nisem vedela, kje so moje stvari, saj so bile razdeljene na dveh lokacijah. (C17) […].*

Ena izmed sodelujočih je opisala, da je svoja čustva pogosto potlačila *[…] Čustva sem velikokrat potlačila. (E47) […],* druga pa je poročala o čustveni otopelosti in osredotočenosti na preživetje v novonastali situaciji *[…] Mogoče v tistem obdobju niti nisem ozavestila, kaj vse se dogaja, ker sem samo hotela preživeti iz dneva v dan in nadaljevati s svojim življenjem. (H28) […].*

Sodelujoči so po ločitvi pogosto razmišljali o tem, kaj sledi in kako bo njihovo življenje potekalo naprej. Nekateri so izrazili nejasno predstavo o situaciji *[…] Na začetku nisem imel prav jasne predstave. (B3) […],* drugi ločitve niso razumeli v celoti *[…] Na začetku sem ločitev razumela do neke mere, vendar ne v celoti. (C3) […].*

Nekateri so izrazili žalost ob spoznanju, da ne bodo več preživljali časa skupaj kot družina *[…] Še posebej ob spoznanju, da ne bomo več vsi skupaj zvečer gledali televizije ali preživljali družinskega časa. (C13) […],*razmišljali so o tem, kako bo potekalo življenje z enim od staršev *[…] Začel sem razmišljati, kako bo izgledalo moje življenje z enim staršem. (B7) […].* Eden izmed sodelujočih ni vedel, kje bodo živeli po ločitvi *[…] Nisem vedel, kje bomo živeli naprej. (D8) […]* ali so mislili, da je razhod le začasen *[…] Mislil sem, da bo to začasno. (B4) […].*

Pri posameznikih so bili prisotni tudi občutki samoobtoževanja za ločitev *[…] Spraševala sem se, ali sem jaz kriva za ločitev staršev. (G14) […]* ter upanje na spravo in ponovno združitev staršev *[…] Hotela sem, da gresta starša nazaj skupaj. (F5) […].* Pri eni sodelujoči je bila reakcija na ločitev drugačna, saj je izrazila veselje ob ločitvi staršev *[…] Drugače sem bila pa vesela, da se ločujeta, ker sem vedela, da bomo samo tako imeli mir. (H14) […].*

Nekateri sodelujoči so ločitev doživeli kot proces, v katerem niso bili upoštevani. To je pri nekaterih povzročilo jezo zaradi občutka zanemarjanja *[…] Jezen sem bil na starše, ker sem imel občutek, da ne mislita na naju z bratom. (A14) […]* in občutek, da so bili prepuščeni sami sebi *[…] Bila sem prepuščena sama sebi. (G23) […].*

Eden izmed sodelujočih je poročal o občutku odrinjenosti s strani staršev *[…] Imel sem občutek, da sta me starša malo odrinila, saj sta bila preveč zaposlena s prilagoditvami na novo življenje. (B12) […]*, nekaj pa o težkih odločitvah, kot je izbiranje med staršema *[…] V družini sem čutila, da moram izbirati med dvema staršema (E18) […].* Ena izmed sodelujočih je opisala, da ni nikoli vedela, ali bo njeno dejanje zadovoljilo oba starša ali samo enega *[…] Nikoli nisem vedela, ali bo moje dejanje zadovoljilo oba ali bo eden izmed staršev vesel, drugi jezen in obratno. (F18) […]* in da mora delati stvari proti svoji volji, da bi ugodila staršema *[…] Včasih*

sem imela občutek, da moram kdaj kaj narediti proti moji volji, da ugajam enemu od staršev (F17) […]. Ena izmed sodelujočih je povedala, da o svojih čustvih ni govorila z nikomer *[…] O čustvih se nisem o tem pogovarjala z nikomur. (E48) […].*

Kljub težkemu obdobju so nekateri otroci poročali, da so pri starših našli oporo in občutek slišanosti *[…] Saj sem imela občutek, da sta starša kljub ločitvi vedno tam zame. (C30) […].* Nekateri starši so razložili situacijo in otrokom pomagali razumeti ločitev *[…] Doma mi je mami razložila situacijo, da se bo ati odselil, ker se nimata več rada. (E55) […],* kar jim je dalo občutek stabilnosti *[…] In da mi zagotavljata stabilnost. (C31) […].* Ena izmed sodelujočih je poudarila, da ji je pomoč in podporo nudila mama *[…] Ja, mami je bila tista, ki mi je stala ob strani. Vedno sem se lahko obrnila nanjo. Veliko smo se pogovarjale (F73) […],* kar jim je pomagalo lažje prebroditi težko obdobje. Pogovori s starši so se v več primerih izkazali kot pomemben dejavnik pri sprejemanju situacije *[…] Kar mi je pomagalo sprejeti situacijo. (C5) […].*

Strategije soočanja z ločitvijo

Sodelujoči, ki so doživeli ločitev staršev, so uporabili različne strategije za lažje soočanje s spremembami v svojem življenju. Večina je iskala načine za preusmeritev pozornosti, pri čemer so se nekateri zatekli k pasivnim oblikam umika, drugi pa so bili aktivno vključeni v različne dejavnosti.

Posamezni so si pomagali s poslušanjem glasbe *[…] Poslušala sem glasbo. (G16) […]* in gledanjem filmov *[…] Pogledal sem kakšen film. (A11) […]* in risank *[…] Ko pa sem bila doma, sem gledala risanke. (E9) […].* Eden izmed sodelujočih je povedal, da se je zatekel k igranju računalniških iger *[…] Drugače pa sem igral igrice na računalniku. (A10) […],* drugi pa so svojo stisko lajšali skozi druženje s prijatelji *[…] No, zato sem večkrat raje ostajala kje drugje, pri prijateljih, samo da mi ni bilo treba it domov. (H24) […].* Drugi so misli o ločitvi preusmerili s športnimi aktivnostmi, kot je igranje odbojke *[…] Igrala sem odbojko po šoli. Med vikendi pa sem imela tekme. (E71) […]* in tek *[…] Tekla sem. (G17) […].* Sodelujoči so se soočali z ločitvijo staršev tudi tako, da so se zatekli k društvenim dejavnostim npr. h gasilcem *[…] Hodil sem h gasilcem, ker sem gasilec. Pri gasilcih sem najbolj odmislil stvari od doma. (A9) […],* so odšli v knjižnico *[…] No, zato sem večkrat ostajala kje drugje, v knjižnici, samo, da mi ni bilo treba it domov. (H25) […]* ali pa so se umaknili še v druge dejavnosti *[…] Imel sem tudi nekaj drugih dejavnosti, ki so mi pomagale, da sem vsaj za par ur na dan sprostil misli od tega. (A8) […].*

4.2. Življenje otrok po ločitvi ali razvezi staršev

Pri temi življenje otrok po ločitvi staršev so sogovorniki v raziskavi govorili o spremembah v vsakdanjem življenju in vplivu nove družinske dinamike na odnose v šoli.

Spremembe v vsakdanjem življenju

Eden najpomembnejših vidikov življenja po ločitvi je bila prilagoditev na nove okoliščine, ki so zahtevale čustveno in vedenjsko prilagodljivost otrok. Nekateri so morali samostojno iskati načine za soočanje z izzivi, *[…] Sem pregurala sama to. (H40) […],* ki so jih prinesle družinske spremembe.

Več sodelujočih je povedalo, da je bila prilagoditev na novo situacijo sprva težka, vendar so se ji postopoma prilagodili *[…] Po ločitvi sem poskušala situacijo sprejeti. (E17) […].* Nekateri so potrebovali nekaj mesecev, da so lahko ločitev v celoti sprejeli *[…] Kasneje, čez nekaj mesecev sem se sam pri sebi sprijaznil s ločitvijo, da je tako, kakor je. (A7) […],* medtem ko je bila pri drugih odločilen trenutek selitev v novo stanovanje z enim od staršev *[…] Ampak potem sem se, ko smo se z mami preselile v novo stanovanje. Takrat sem počasi dojela, da je res, da smo šli narazen. (F11) […].*

Za eno sodelujočo je bila razdelitev osebnih stvari med dvema domovoma trenutek, ki je predstavljal dokončnost ločitve staršev in je bil to eden najtežjih trenutkov po razpadu družine *[…] Najtežje je bilo, ko sem razdelila svoje igračke v dve škatli. (C7) […],* vendar ji je prav ta razdelitev pomagala pri sprejetju situacije *[…] Takrat sem prvič zares dojela, da gre zares in da se naše družinsko življenje ne bo več vrnilo na staro. (C8) […].*

Eden izmed sodelujočih je prišel do spoznanja, da je ločitev trajna *[…] Ugotovil sem, da je ločitev trajna. (B6) […].* Ena od sodelujočih je ugotovila, da je bila ločitev pravzaprav boljša rešitev za celotno družino *[…] Sprijaznila sem se, da je tako boljše za vse nas. (G6) […].* Eden izmed sodelujočih pa je omenil nepreživljanje skupnega časa kot družina *[…] Nismo več preživljali časa skupaj, kot družina. (A18) […].*

Za nekatere otroke je življenje po ločitvi prineslo tudi določene pozitivne spremembe. Po ločitvi ni bilo več vsakodnevnih prepirov *[…] Čez čas pa sem ugotovil, da vsaj vsakodnevnih prepirov ni. (D25) […]* in je bilo doma bolj umirjeno *[…] In je bilo doma bolj umirjeno. (D26) […].*

Po ločitvi staršev so nekateri zaživeli z mamo *[…] Živim z mami. (E60) […],* drugi z mamo in sorojenci *[…] Zaživela sem z mamo in sestrama. (F91) […]*. Nekateri so zaživeli z očetom *[…]*

Po ločitvi sem živela z očetom. (G40) […], vendar ne vsi celo obdobje po ločitvi *[…] Dokler sem hodil v osnovno šolo sem stanoval pri očetu. (A19) […].*

Po ločitvi je bilo za eno sodelujočo realnost tedensko menjavanje bivanja *[…] Še posebej zato, ker sta starša vedno znala sodelovati. (C19) […]* in tedensko pakiranje stvari ter njihovo prenašanje med domovoma *[…] Vsak vikend sem mogla pakirati stvari in jih prenašati med dvema domovoma. (C16) […].* Eden je mamo obiskoval le med vikendom *[…] Edina sprememba je bila ta, da sem se moral voziti k mami, za vikende. (A17) […].*

Ločitev staršev je pri otrocih pustila različne posledice v odnosih z družinskimi člani, tako v smislu čustvenega doživljanja kot v dinamiki medsebojnih stikov. Pustila je negativen vpliv na celotno družino *[…] Je pa negativno vplivala na odnose v družini. (D13) […].* Med staršema so bili prisotni prepiri *[…] Tudi v fazi ločitve sta se veliko skregala. (F81) […],* ki so se v nekaterih primerih stopnjevali v psihično nasilje *[…] Tudi tukaj je prihajalo do psihičnega nasilja. (F82) […]* ali celo fizično nasilje *[…] Še posebej v tem času, in so se stvari res stopnjevale do te mere, da smo se vsi trije z bratom počutili kot, da smo v nevarnosti, saj je ati tudi pogosto kaj grozil, razbil. (H11) […].* Pri eni od sodelujočih je bil prisoten tudi strah pred fizično nasilnim očetom *[…] Predvsem sem se bala, da nas bo ati kaj poškodoval ali pa uničeval kaj v stanovanju. (H12) […].*

Pri eni izmed sodelujočih je bilo ločitveno obdobje staršev še posebej težko, ker je oče kljub ločitvi nekaj časa še živel z družino *[…] Najbolj težko obdobje je bilo, ko je ati še živel z nami, ker se stvari na sodišču še niso uredile in se še nista dogovorila glede denarja. (H8) […],* poleg tega je bil zasvojen z alkoholom *[…] Poleg tega je ati tudi pil alkohol. (H10) […],* na življenje po ločitvi pa je vplivala tudi očetova manipulacija *[…] Potem ko je odšel, mi je pa pošiljal žalostne sms-e o tem, kako je osamljen in da ne ve, kaj bi. (H15) […].*

V tem času je bila pri nekaterih sodelujočih pozornost staršev usmerjena predvsem v prepire in aktivnosti ločitvenega postopka *[…] Starša sta v tistem času pozornost namenjala ločitvi in prepirom. (G24) […].* V posameznih primerih je bilo med ločitvijo prisotnega veliko negativnega govora enega starša proti drugemu *[…] Bilo je polno negativnega govora čez oba vpletena. (D17) […].* V drugih primerih pa se o ločitvi sploh niso veliko pogovarjali […] *O tem se nismo veliko pogovarjali doma. (B38) […].*

Odnosi med starši in otroki so se po ločitvi spremenili. Nekateri so imeli boljše odnose z mamo *[…] Z mamo sem imel boljše odnose kot z očetom in bratom. (A23) […]*, medtem ko so drugi

ohranili boljše odnose z očetom kot z mamo *[…] Z očetom sem se veliko bolje razumel kot z mamo. (B49) […].* Pri nekaterih so stiki z očetom potekali preko telefona *[…] Z njim sem se slišal samo po telefonu. (D11) […]. V enem izmed primerov sodelujočih v raziskavi sta starša* sodelovala le, kadar je bilo nujno potrebno *[…] Vmes sta sodelovala le, če je bilo to nujno potrebno zaradi naju s sestro. (E63) […],* v enem primeru pa sta ohranila korektno medsebojno sodelovanje *[…] Še posebej zato, ker sta starša vedno znala sodelovati. (C19) […].*

Eden od sodelujočih je povedal, da se je oddaljil tako od mame kot od očeta *[…] Oddaljil sem se od mame in očeta. (D14) […],* pri eni pa je bil največja opora mlajši brat, s katerim je imela najtesnejši stik *[…] Največji stik sem imela z mlajšim bratom. (G19) […],* prav tako je izrazila željo po večji podpori bratu v času ločitve *[…] Želela bi si, da bi mu bila takrat v večjo podporo. (G20) […].*

Ločitev staršev je vplivala tudi na odnose s širšo družino. Nekateri so prekinili stike z družino po mamini strani *[…] Z ostalim delom družine, po mamini strani, smo prekinili stike. (B16) […],* drugi pa so izgubili povezavo z očetovo družino *[…] Z očetovo družino slabo, ker so se nekaterimi člani nehali družiti z nami. (F19) […].* V enem primeru je bila prisotna tudi negativna govorica očetove družine o mami in sorojenkah sodelujoče v raziskavi *[…] O moji mamici in o mojima sestrama so grdo govorili. (F20) […],* tako da so stiki z družino po očetovi strani občasni *[…] Z nekaterimi se še vidim kdaj pa kdaj. (F22) […],* vendar so ohranili povezanost z družino po mamini strani *[…] Z družino po mamini strani pa smo zelo povezani. (F23) […].* Pri eni sodelujoči je babica prepovedala deljenje družinskih težav *[…] In enkrat me je videla babica in me potem nadrla, da ne smem privatnih družinskih stvari razlagati drugim, ker bom osramotila družino. (H42) […].* Pri eni sodelujoči pa ločitev ni vplivala na odnose s širšo družino *[…] Na odnose s širšo družino ločitev ni bistveno vplivala. (C21) […].*

Ločitev staršev pri večini otrok ni vplivala na odnose s prijatelji *[…] Mislim, da ločitev ni vplivala na odnose s prijatelji. (D12) […]* in prav tako niso imeli težav v odnosih s sošolci in učitelji *[…] Nisem pa doživljala nobenih drugih težav v šoli, povezanih z odnosi. (G31) […].*

Ena sogovornica je bila ena prvih v razredu z izkušnjo ločitve *[…] Saj sem bila ena prvih v razredu z ločenimi starši. (C23) […]*, zaradi česar se je včasih med prijatelji počutila drugačna *[…] Kar se tiče prijateljev, sem na začetku čutila, da sem nekoliko drugačna. (C22) […]* in doživljala občutke neprijetnosti ob zanimanju sošolcev za njeno situacijo *[…] Kar je bilo včasih neprijetno. (C25) […].*

Pri eni sodelujoči je bilo prisotno nerazumevanje sošolcev, katerih starši niso bili ločeni *[…] Nerazumljena sem bila s strani tistih, katerih starši niso ločeni. (E20) […].* Po drugi strani so nekateri sodelujoči v raziskavi ponudili pomoč in podporo prijateljem, ki so kasneje doživeli podobno izkušnjo *[…] Leto kasneje so se ločili tudi njegovi starši zaradi varanja in sem mu jaz pomagala. (H45) […].*

Sodelujoči v raziskavi niso poročali o tem, da bi nova družinska dinamika imela vpliv na njihove odnose v šoli, pri čemer je to tematiko izpostavila le ena izmed sodelujočih. Pri njej je imela ločitev staršev neposreden vpliv na odnose v šolskem okolju, saj je bila žaljena s strani sošolcev in sošolk zaradi medijsko izpostavljene mačehe *[…] Kmalu po ločitvi je oči dobil novo partnerko, ki je bila v preteklosti znana športnica. In je imela v povezavi s svojim športom tudi nekaj neljubih dogodkov, ki so bili medijsko odmevni. In seveda, ko so drugi starši otrok zvedeli za novo partnerko, so se o tem pogovarjali doma. V zvezi s tem so me tudi sošolci in sošolke napadali in žalili. (F35) […].* Ena izmed sošolk je nad njo izvajala psihično nasilje *[…] Pri tem je najbolj izstopala ena sošolka, ki je svoje psihično nasilje do mene nadaljevala potem še kar nekaj let. (F43) […].* Zato je sogovornica doživljala občutek, da se ji te stvari ne bi dogajale, če bi bila starša skupaj *[…] In takrat sem mislila, da če bi bila starša skupaj, se meni tega ne bi dogajalo. (F44) […].* Posledično ji je bilo hudo *[…] Zelo mi je bilo hudo. (F39) […]* in težko hoditi v šolo *[…] Res mi je bilo težko hoditi v šolo. (F45) […],* kjer je doživljala tudi močan odpor do šolskega okolja *[…] Imela sem zelo velik odpor do šole. (F67) […].* Njena čustvena stiska se je izražala skozi trpljenje *[…] In sem zelo trpela. (F40) […],* občutek ponižanja *[…] In se počutila ponižano. (F41) […]* in žalosti *[…] In se počutila žalostno. (F42) […].* Imela je pogoste glavobole *[…] Zelo pogosto sem imela glavobole. (F46) […]* in bolečine v trebuhu *[…] In bolečine v trebuhu. (F47) […].* Kljub številnim težavam so bile vse njene zdravstvene težave medicinsko nepojasnjene *[…] Vse je bilo medicinsko nepojasnjeno (F48) […]*, saj so bile psihičnega izvora *[…] Dejansko pa so bile vse te težave psihičnega izvora. (F49) […].*

4.3. Vpliv ločitve/razveze na šolsko uspešnost

Pri temi vpliv ločitve na šolsko uspešnost me je zanimalo, kakšna je bila učna uspešnost otrok pred ločitvijo in kako je morebiti ločitev vplivala na šolske rezultate.

Ločitev staršev je pri sodelujočih v raziskavi imela različne vplive na šolske rezultate, motivacijo in odnose v šolskem okolju. Nekateri sodelujoči so poročali, da ločitev ni vplivala na njihove šolske rezultate *[…] Situacija ločitve, hvala bogu, ni spremenila moje šolske*

uspešnosti. (A24) […]. Eden izmed sodelujočih je povedal, da že pred ločitvijo staršev ni umel dobrih učnih navad *[…] Že prej nisem imel dobrih učnih navad. (D28) […]*. Spet drugi imeli težave v šoli *[…] Zadnje leto v osnovni šoli je bilo zelo težko. (G26) […],* saj so čustva, povezana z ločitvijo, vplivala na njihovo zbranost in sposobnost učenja *[…] Nenehno so me skrbela čustva, povezana z ločitvijo. (E32) […].* Pri nekaterih se je pokazal padec učnega uspeha *[…] Poslabšal se mi je tudi učni uspeh. (E27) […]*, *[…] Pred ločitvijo sem imel prav dober uspeh. (B21) […].* Pojavile so se tudi učne težave *[…] Kasneje pa so se še tudi kdaj kazale kakšne učne težave. (F29) […]* ali pomanjkljivo znanje *[…] Moje znanje pa je bilo pomanjkljivo. (E26) […].* Nekateri so poročali o pozabljanju domačih nalog *[…] Spomnim se, da sem pozabljal domače naloge. (B24) […]* in navadi učenja zadnji hip *[…] Učila sem se vse zadnji hip. (E25) […].* Pri eni sodelujoči je bil vpliv izrazitejši, saj je popolnoma pozabila vse usvojeno znanje *[…] V bistvu sem vso že osvojeno znanje, pozabila. (F55) […],* ob koncu šolskega leta so ugotovili tudi, da ne pozna vseh črk in posledično ne zna pravilno pisati in brati *[…] Ob koncu šolskega leta je bilo ugotovljeno, da sploh ne poznam vseh črk in posledično ne znam pravilno pisati in brati. (F25) […].* Ena izmed sodelujočih pa je morala celo opravljati popravni izpit *[…] In da sem imela tisto leto popravni izpit iz matematike. (H27) […].*

Večina sodelujočih v raziskavi je poročala o pomanjkanju motivacije za šolsko delo *[…] Ločitev je močno vplivala na motivacijo v šoli. (B17) […]* in nezainteresiranosti za doseganje dobrih rezultatov *[…] Niti nisem imela motivacije za dosego dobrih rezultatov (E41). […].* Pogosta težava je bila tudi slabša koncentracija pri učenju *[…] Težko sem se spravila k učenju. (G27) […]* in neskoncentriranost na začetku ločitve staršev *[…] Na začetku se nisem mogel skoncentrirati na nič. (B18) […].* Večina sodelujočih v raziskavi je povedala, da so jih misli o težavah doma pogosto spremljale tudi v šolskem okolju *[…] Misli so mi uhajale drugam. (E33) […],* kar je vplivalo na njihovo sposobnost sledenja pouku. Ena izmed sodelujočih je bila večkrat opozorjena, naj sledi pouku, saj so jo misli o domači situaciji pogosto odvrnile od dogajanja v razredu *[…] Spomnim se, da sem bila večkrat tudi opozorjena s strani učiteljev, naj sledim pouku (E39) […].* Eden izmed sodelujočih je povedal, da sta njegova motivacija in koncentracija ostali enaki *[…] Moja motivacija in koncentracija sta ostali enaki. (C29) […]*.

Ločitev je pri nekaterih vplivala tudi na njihovo vključevanje v razredno dinamiko *[…] Poleg tega, sem se težko vključil v razredno dinamiko. (B25) […].* Pojavili so se občutki brezvoljnosti in pomanjkanja motivacije za interakcijo s sošolci *[…] Prav tako nisem imel motivacije in volje za kakršne koli interakcije s sošolci. (B27) […].* Posamezni so opisovali občutke izgubljenosti v šolskem okolju *[…] Vem, da sem se počutila precej izgubljeno. (H26) […].*

Odziv staršev na otrokove šolske rezultate po ločitvi je bil različen. Nekateri sodelujoči so poročali o občutku prepuščenosti pri šolskem delu, saj niso imeli dovolj podpore pri učenju *[…] Da sem se manj učila, ker se nobeden ni posebej ukvarjal z mano. (F33) […].*

Pri enem od sodeljočih starši niso posvečali pozornosti slabim ocenam *[…] Ločitev je vplivala v smislu, da v tem obdobju nobeden od staršev ni dal toliko pozornosti na slabo oceno. (D29) […]* in niso opazili, da otrok ne opravlja domačih nalog *[…] Ali manjkajočo domačo nalogo. (D30) […].* V enem primeru je bilo celo spregledano, da sodelujoča ne zna brati in pisati *[…] To sta spregledala oba starša in obe učiteljici. (F26) […],* a ji je mama kasneje pomagala pri učenju *[…] Kasneje se je mami začela več ukvarjati z mano in je bilo boljše. (F34) […].*

4.4. Podpora v šolskem okolju

Pri temi podpora v šolskem okolju so sodelujoči v raziskavi pripovedovali o povezavi med težavami doma in šolskim življenjem ter o vlogi šolskega okolja pri sprejemanju družinskih sprememb otrok.

Povezava med težavami doma in šolskim življenjem

Sodelujoči v raziskavi so šolsko okolje doživljali kot prostor, kjer so se lahko odklopili od težav doma *[…] V šoli sem se odklopil od problemov, ki so bili doma. (A25) […].* Ena od deklet je občutila varnost in domačnost ob nošenju igračke v šolo *[…] Pomagalo mi je, da sem se počutila bolj domače in varno. (C40) […]*, *[…] Ja, sem nosila igrački v šolo. Ko sem bila pri mami, sem nosila igračko, ki me je spominjala na očeta. Ko pa sem bila pri očetu pa sem nosila plišasto igračko, ki me je spominjala na mami. (C41) […].*

Vloga šolskega okolja pri sprejemanju družinskih sprememb otroka

Večina sodelujočih v raziskavi je povedala, da v šoli niso prejeli nobene pomoči s strani zaposlenih *[…] V šoli nisem bil nikoli deležen neke pomoči zaposlenih (A27) […]*. Pri eni izmed deklet so na začetku ločitve učitelji ostali neodzivni, kasneje pa se je stanje izboljšalo *[…] Dejansko s strani učiteljev in učiteljic nisem bila deležna na začetku nobene pomoči (F52) […]*. Posamezniki so se počutili nevidne v svoji stiski, saj nihče ni opazil, da potrebujejo pomoč *[…] Saj nihče ni opazil, da pomoč potrebujem. (F53) […]* ali jih ni vprašal o njihovem počutju *[…] Ne spomnim se, da bi me kdo izmed zaposlenih vprašal prav po tej temi. (E43) […]*. Ena izmed sodelujočih je opozorila na neodzivnost zaposlenih na stiske učencev *[…] Videli so, da imam težave, a mi niso pomagali. (H32) […]*. Pri enem izmed fantov je bila prisotna nepravičnost pri

nudenju pomoči, saj se je moral konstantno truditi za odlične ocene, medtem ko je imel občutek, da drugi učenci prejmejo več podpore tudi pred samo ločitvijo staršev *[…] Na naši osnovni šoli smo imeli še tak starejši način pomoči, to pomeni, da je, kako se pišeš, veliko štelo. (A28) […] V osnovni šoli sem se moral konstantno truditi da sem imel odlične ocene v primerjavi z mojim sošolcem. (A29) […]*.

Kljub številnim primerom pomanjkanja podpore so nekateri otroci doživeli pozitiven odnos zaposlenih. Prejemali so pomoč in podporo učiteljev *[…] Ja, sem dobil pomoč. (B29) […]*, učiteljice pa so v posameznih primerih nudile pomoč pri zamujeni snovi *[…] Vso zamujeno snov sem nadoknadila z učiteljicama (F58) […]*. Pri posameznih sogovornicah je bila ravno razredničarka tista, ki je predstavljala največjo oporo *[…] Ja, največjo oporo mi je nudila razredničarka. (C44) […],* spraševala o občutkih *[…] Včasih me je tudi razredničarka vprašala, kako sem. (B32) […]* in nudila čustveno oporo *[…] Da, moja razredničarka mi je nudila čustveno podporo. (C37) […]*. Razredničarka je bila vedno na voljo za pogovor *[…] Povedala mi je, da se lahko kadar koli pogovoriva. (C38) […]* ter skupaj s sodelujočo iskala rešitve za obvladovanje čustev *[…] Pogovor z razredničarko mi je pomagal pri obvladovanju čustev. (C35) […]*. Pri eni izmed deklet so učitelji opazili njeno potrebo po pomoči šele ob koncu prvega razreda, saj ni več znala pisati in brati *[…] Da pomoč potrebujem, so opazili ob koncu prvega razreda, ko nisem več znala pisati in brati. (F54) […]*, kar kaže na to, da je bila njena stiska dolgo spregledana.

4.5. Oblike pomoči šolske svetovalne službe

Pri temi oblike pomoči šolske svetovalne službe so udeleženi v raziskavi govorili tako o pomanjkljivi pomoči kot o ustrezni pomoči. Šolska svetovalna služba lahko igra ključno vlogo pri podpori učencem, ki doživljajo težke družinske spremembe, kot je ločitev staršev. Vendar so izkušnje otrok s pomočjo šolske svetovalne službe različne – nekateri so prejeli ustrezno podporo, medtem ko drugi niso doživeli nobene konkretne pomoči.

Pomanjkljiva pomoč šolske svetovalne službe

Posamezni sodelujoči v raziskavi so povedali, da niso prejeli nobene pomoči šolske svetovalne službe *[…] Ne, nisem prejemala nobene pomoči od šolske svetovalne delavke. (C51) […]* oziroma niso imeli nobenega pogovora s svetovalno službo *[…] Nisem bil na nobenem pogovoru pri njej. (A31) […]*. Medtem ko je bil pri enem sodelujočem pogovor edina oblika pomoči *[…] Ja, to je bila edina pomoč. (B35) […]* in ni imel večkratnih obiskov pri šolski

psihologinji *[…] Nisem bil velikokrat pri njej (B40) […]*. Še pri enem sodelujočem se je podpora šolske svetovalne službe omejila zgolj na enkratno vprašanje, ali je v redu *[…] Če se prav spomnim, me je socialna delavka enkrat vprašala, če sem v redu. (D33) […]*. V posameznih primerih pa je šlo tudi za nezaupanje šolski svetovalni delavki *[…] Socialni delavki pa nisem najbolj zaupala, zdela se mi je groba. In da mi je ves čas govorila, naj mislim pozitivno, in to mi je bilo povsem neumestno in zgrešeno. Tako da nisem hodila k njej. (H35) […].*

Ustrezna pomoč šolske svetovalne službe

Ustrezno pomoč šolske svetovalne službe sta prejela le dva sodelujoča v raziskavi. Eden je imel možnost pogovorov s šolsko psihologinjo *[…] Pogovarjal sem se s šolsko psihologinjo. (B31) […]*, kjer je lahko izrazil svoja razmišljanja o ločitvi staršev *[…] Pomoč je bila v obliki pogovora o ločitvi staršev. (B30) […]*. Ti pogovori so mu prinesli olajšanje in sprostitev *[…] Takrat mi je pogovor pomagal toliko, da sem iz sebe spravil tiste stvari, ki sem jih tiščal v sebi. (B33) […]* ter občutek slišanosti in razumevanja *[…] Lažje mi je bilo, ker sem imel občutek, da me vsaj nekdo posluša. (B34) […]*. Druga je prejela predvsem učno pomoč *[…] Bila je samo učna pomoč s strani svetovalne delavke. (F51) […]*, ki ji je pomagala pri izboljšanju učnih strategij in boljšem razumevanju snovi. Pri učenju ji je bila v pomoč pravilna usmeritev *[…] Pomagala mi je pri pravilnem učenju (F31) […]* in vaje, ki so ji pomagale pri utrjevanju znanja *[…] Tam sem dobila določene vaje, ki so mi bile v pomoč pri učenju. (F63) […]*. Zamujeno snov je nadoknadila s pomočjo šolske svetovalne delavke *[…] Vso zamujeno snov sem nadoknadila s šolsko svetovalno delavko. (F59) […]*, pri čemer je bila pomoč organizirana enkrat tedensko *[…] Pomoč je bila enkrat tedensko za eno šolsko uro. (F62) […]*, na koncu pa se je pokazalo, da je bila ta učna pomoč učinkovita in ji je pomagala pri šolskem uspehu *[…] Kar se tiče učne pomoči, je bila učinkovita (F64) […]*.

4.6. Oblike pomoči drugih oseb

Pri temi oblike pomoči s strani drugih oseb so sodelujoči v raziskavi opisovali socialno oporo vrstnikov, podporo sorodnikov, podporo tretjih oseb in formalno podporo.

Socialna opora vrstnikov

Večina sodelujočih v raziskavi je po ločitvi staršev našla podporo v prijateljih *[…] Iskal sem pomoč in jo našel pri mojem dobrem prijatelju. (A32) […]*. Zaupali so jim težave *[…] Imel sem*

prijatelje, ki sem jim lahko zaupal svoje težave. (B45) […] in se nanje zanašali kot na pomemben vir opore *[…] Prijatelji so mi stali ob strani. (H20) […]*. Pri nekaterih je bilo še posebej pomembno, da so imeli prijatelja s podobno izkušnjo, ki jih je razumel in jim pomagal pri soočanju s situacijo *[…] Tudi on je otrok ločenih staršev s temnejšo zgodbo, kot jo imam jaz. (A33) […]*. En sodelujoči je največ pomoči prejel prav od prijateljev *[…] Največ pomoči sem bil deležen s strani prijateljev. (B42) […]*, slednja pa mu je pomenila zelo veliko *[…] Pomoč s strani prijateljev mi je veliko pomenila. (B44) […]*. Ena sodelujoča pa je povedala tudi, da so se o situaciji zanimali tudi njeni sošolci *[…] Sošolci so me pogosto spraševali, kako je to. (C24) […]*.

Prijatelji so bili za nekatere po ločitvi staršev glavni vir podpore, saj so bili vedno na voljo *[…] Kadarkoli sem potreboval pogovor ali pa karkoli, vedno sem se lahko obrnil nanj. (A35) […]*. Eden je prejel psihično oporo prijateljev *[…] Nudili so mi veliko psihično oporo. (B14) […]*, drugi pa so cenili njihovo pomoč in poslušanje *[…] Prijatelj je bil tisti, ki mi je pomagal in me poslušal. (A34) […]*. Nekateri so pri prijateljih našli ne samo sočutje, ampak tudi konkretne nasvete in svetovanje *[…] Prijatelji so me poslušali in mi včasih svetovali. (B46) […]*. Pogovori s prijatelji so bili pomemben del njihovega soočanja z ločitvijo, *[…] Pomagali so mi s pogovorom. (E53) […]* bodisi pri pogovorih o občutkih *[…] Veliko smo se pogovarjali o občutkih. (G37) […]*. Ena sodelujoča je ob podpori prijateljev prejela tudi pomoč pri razlagi učne snovi *[…] Pomagali so mi pri razlagi kakšne učne snovi. (E54) […]*, kar ji je olajšalo šolsko delo. Pri eni sodelujoči je sošolec celo opozoril razrednika na njene težave *[…] Eden izmed sošolcev se je celo obrnil na razrednika, ker je bil zaskrbljen zaradi mene in mu razložil situacijo. (H33) […]*.

Nekateri sodelujoči so po ločitvi staršev doživeli pomanjkanje podpore s strani sošolcev in drugih oseb. Eden izmed sodelujočih je občutil nerazumevanje sošolcev *[…] Saj me sošolci niso razumeli skozi kaj grem. (B26) […]*, pojavil se je občutek ločenosti od sošolcev, *[…] Ali ločeno od svojih sošolcev. (E36) […] Še posebej takrat, ko sem čutila, da ostali sošolci nimajo enakih izkušenj kot jaz. (E37) […]*, kar je še dodatno okrepilo občutek osamljenosti *[…] Zdelo se mi je, da so mi v šoli vsi obrnili hrbet. (F68) […]*. Eden izmed sodelujočih je omenil pomanjkanje kakršnekoli pomoči izven šolskega okolja *[…] Ne, tudi izven okolja nisem prejel pomoči. (D42) […]*, kar pomeni, da ni imel drugih virov podpore zunaj šole.

Podpora sorodnikov

Podporo so nekateri našli tudi pri sorodnikih. Pomoč in oporo so nudili dedki in babice *[…] Pomagali so mi tudi babice in dedki. (B15) […]*, tudi skozi pogovorom o situaciji *[…] Tudi babica mi je skušala situacijo razložiti, da sem jo bolje razumel. (B47) […]*, ter sorojenci *[…] Večinoma mi je pomagala starejša sestra. (E51) […]*.

Podpora tretjih oseb in formalna podpora

V določenih primerih so otroci našli podporo tudi pri tretjih osebah. Ena izmed deklet je o svojih občutkih lahko govorila s sosedo *[…] Včasih sem se o vsem pogovarjala s sosedo, ki je bila prijazna, a je nisem hotela preveč obremenjevati. (H41) […]*, eden pa je prejel pomoč od drugih ljudi *[…] Ja, so mi pomagali drugi. (B41) […]*. Ena sodelujoča je zaradi pogostih glavobolov in bolečin v trebuhu po ločitvi staršev pridobila napotnico za razgovor pri psihologu *[…] Zaradi glavobolov in bolečin v trebuhu sem s pomočjo osebne zdravnice, pridobila napotnico za razgovor pri psihologu. (F66) […]*, kar pomeni, da je bila formalna podpora zagotovljena prek zdravstvenega sistema.

4.7. Zaželene oblike pomoči

Pri temi zaželene oblike pomoči so sodelujoči spregovorili tako o neformalni kot o formalni podpori.

Neformalna podpora

Sodelujoči v raziskavi so izpostavljali potrebo po dodatni podpori predvsem skozi pogovor z osebo s podobno izkušnjo *[…] Takrat bi potrebovala morda pogovor neke osebe, ki je tudi doživela ločitev staršev. Recimo izkušnjo in pogovor s starejšo osebo, ki bi mi pojasnila, da ni konec sveta, če sta se starša ločila. (E49) […]*, kar bi jim omogočilo občutek razumevanja in deljenje svojih občutkov z nekom, ki je šel skozi podobno situacijo. Nekateri so izpostavili, da bi jim zelo koristila zaupanja vredna oseba, ki bi jim nudila varno okolje za izražanje čustev *[…] Verjetno bi potrebovala neko varno odraslo osebo, s katero bi se lahko pogovorila, a na žalost tega nisem imela. (H39) […]* ter možnost pogovora z drugo osebo, ki bi jih znala usmeriti in podpreti *[…] Potreboval bi nekoga, da mi razloži situacijo, zakaj oz. kako pride do tega. (B36) […]*. Eden je izpostavil, da bi mu pomoč prijatelja prišla prav že od začetka ločitve *[…] Takšno pomoč, ki mi jo je nudil on, bi potreboval že od začetka. (A37) […]*.

Pri nekaterih je bila prisotna potreba po občutku razumevanja in posluha *[…] S tem bi imel občutek, da me vsaj nekdo razume in posluša. (D41) […]*. Posamezni so izrazili željo po podporni skupini za otroke v podobnih situacijah *[…] Morda bi bilo koristno, če bi obstajala neka skupina otrok v podobnih situacijah, kjer bi se lahko pogovarjali in delili izkušnje. (C49) […]* in večji povezanosti z vrstniki, ki so prav tako doživeli ločitev staršev *[…] To bi mi pomagalo razumeti, da nisem edina, ki preživlja takšno situacijo (C50) […]*, eden pa je izpostavil tudi potrebo po varnem okolju v šoli, kjer bi se lahko brez strahu soočal s svojimi občutki in dobil ustrezno podporo *[…] Potreboval bi varno okolje v šoli. (D37) […].*

Formalna podpora

Več sodelujočih je izrazilo potrebo po pogovoru s šolsko svetovalno službo *[…] Morda bi mi prišel prav tudi kak pogovor s šolsko svetovalno delavko. (G34) […]*, saj bi jim to pomagalo pri boljšem razumevanju in soočanju z ločitvijo staršev. Izpostavili so potrebo po pogovoru o izražanju čustev *[…] Potrebovala bi tudi pogovor o izražanju čustev. (E46) […]* in potrebo po pogovoru v šoli *[…] Da bi se nekdo v šoli z mano pogovarjal, da bi lažje premagala travme ob ločitvi. (F69) […].*

Ena izmed deklet je doživljala tudi psihično nasilje s strani sošolke in je izrazila željo po več pomoči in podpore v šolskem okolju *[…] Bi pa zaradi te sošolke, ki je izvajala psihično nasilje, potrebovala še več pomoči in podpore pri svetovalni delavki. (F65) […]* Ob tem je izpostavila tudi potrebo po pogovoru v šoli, ki bi ji pomagal pri premagovanju travm, povezanih s tem nasiljem *[…] Da bi se nekdo v šoli z mano pogovarjal, da bi lažje premagala travme psihičnega nasilja te sošolke. (F70) […],* ter potrebo po podpori psihologinje izven šole *[…] Ja, deležna sem bila pomoči s strani psihologinje izven šole. Psihologinja mi je pomagala pri razreševanju mojih stisk in težav. (F71) […].*

4.8. Odnosi primarne družine danes

Pri temi odnosi primarne družine danes so sogovorniki v raziskavi opisovali trenutno dinamiko odnosov v družini in novo družinsko življenje.

Trenutna dinamika odnosov v družini

Več otrok navaja, da je trenutna dinamika v družini taka, da se starša med seboj ne razumeta *[…] Odkar sta se ločila, se ne razumeta. (F84) […]*, se med seboj ne pogovarjata *[…] Starša med sabo nimata stikov. (E62) […]* in ne sodelujeta *[…] Odkar sta se ločila, niti ne sodelujeta.*

(F86) […]. Odnosi z mamo so pri nekaterih boljši kot pri drugih. Eden izmed fantov opisuje, da ima dobre odnose z mamo *[…] Z mamo imam boljši odnos kot z očetom in bratom. (A38) […]*, ena izmed deklet pa poudarja, da je povezana tako z mamo kot s sestrama *[…] Z mamo in sestrama pa se razumem zelo dobro. (F89) […]*. Po drugi strani poročajo o slabih odnosih z mamo *[…] Odnosi z mamo pa so slabi. (D52) […]*, pri čemer se trudijo za vzpostavitev boljšega odnosa *[…] Z mamo sem želel vzpostaviti boljši odnos. (B51) […]*, vendar opažajo, da mama ne kaže interesa za izboljšanje odnosa *[…] Žal iz njene strani ni bilo interesa. (B52) […]*. Posledično je pri enem izmed sodelujočih stik z mamo zelo omejen, *[…] Z mamo nisva veliko v kontaktu (D53) […]*. Glede odnosov z očetom dva izmed sodelujočih povesta, da imata dobre odnose *[…] Z očetom dobri. (D48) […]*, eden živi pri njem (B50), drugi pa ima stike z njim preko telefona *[…] Velikokrat se slišiva po telefonu. (D49) […]* ali ob obiskih *[…] Grem tudi k njemu na obisk. (D50) […]*. Z očetom se ne razume le ena izmed sodelujočih *[…] Z očetom nisem povezana. (E65) […].* Ena izmed sodelujočih je omenila tudi odnose z novimi partnerji staršev. Povedala je, da ima z očetovo partnerko slabe odnose *[…] Dobrega odnosa pa nimam z očetovo novo partnerko. (C53) […]*, kar vpliva na pogostost obiskov pri njenemu očetu *[…] Zaradi odnosa z očetovo partnerko ne grem velikokrat k očetu na obisk. (C54) […]*, vendar se z obema staršema vseeno dobro razume *[…] Z mamo, očetom in bratom smo v dobrih odnosih. (C52) […]*. Prav tako se z obema staršema razume še ena sodelujoča *[…] Z obema staršema se danes kar dobro razumem. (H48) […]*.

Obiskovanje družinskih članov poteka različno, od rednih do občasnih stikov. Polovico sodelujočih hodi na obisk k očetu *[…] Vseeno grem še vedno na obisk k očetu in bratu. (A39) […]*, nekateri le nekajkrat na leto *[…] Tudi jaz se z očetom srečam le parkrat na leto. (E64) […]* ali oče pride do njih *[…] Ali pride on k meni. (D51) […]*. Odnosi z brati in mamami so prav tako različni. Eden izmed sodelujočih navaja, da brat pride na obisk k njemu in mami *[…] Brat pa velikokrat pride tudi k nama z mamo. (A40) […]*, medtem ko eden mamo srečuje enkrat do dvakrat na mesec *[…] Z njo se vidim enkrat do dvakrat na mesec. (B53) […]*, druga sodelujoča pa pove, da se z mamo sreča redko *[…] Tudi jaz mamo vidim le redko. (G43) […]*. Pri enemu stik z mamo poteka skozi srečanja na kavi *[…] Po navadi greva na kavo. (B54) […]*, ena sodelujoča pa jo skupaj z bratom obišče za vikend *[…] Domov, k mami in bratu pa hodim le za vikende. (C56) […]*.

Novo družinsko življenje

Novo družinsko življenje se je pri sodelujočih oblikovalo na različne načine. Eden živi s partnerko *[…] Danes živim s partnerko. (D47) […]*, ena zaradi študija živi sama v Ljubljani *[…] Študiram v Ljubljani, zato živim v Ljubljani. (C55) […]*. Dve pa poročata, da živita sami v stanovanju *[…] Ne, danes živim sama v stanovanju. (G41) […]*.

Rezultati intervjujev s šolskimi svetovalnimi delavkami

Intervjuje sem opravila s petimi šolskimi svetovalnimi delavkami, zaposlenimi na osnovnih šolah. Njihova delovna doba se giba od šest let pa do več kot 30 let. Po izobrazbi sta dve univerzitetni diplomirani socialni pedagoginji, ostale pa profesorica defektologije za vedenjske in čustvene motnje, univerzitetna diplomirana pedagoginja in profesorica sociologije ter univerzitetna diplomirana psihologinja.

4.9. Zaznavanje potreb otrok

Pri temi zaznavanje potreb otrok so šolske svetovalne delavke govorile o pomenu podpore, oblikah pomoči in podpore, spregledu sprememb pri otrocih in o najučinkovitejših oblikah pomoči in podpore.

Pomen podpore

Šolska svetovalna služba ima pomembno vlogo pri podpori otrokom tudi v povezavi z dogajanjem doma *[…] Moje stališče seveda ni, da kar se dogaja doma, se nas ne tiče. (B8) […].* Pomembno je prepoznati pravo mero pomoči in podpore, ki jo posamezen otrok potrebuje *[…] Je pa pomembno in potrebno prepoznati ravno pravo mero, ki jo otrok potrebuje. (B11) […],* saj je pri nekaterih potreba po dodatni pomoči še posebej izrazita *[…] Menim, da je potrebno tem učencem nuditi dodatno pomoč. Sploh če za njo sami prosijo. Ali njihovi starši oz. tudi učitelji, ki opažajo spremembe v čustvovanju oz. vedenju. (C1) […].* Vsestranska podpora je vitalnega pomena za čustveno stabilnost otrok *[…] Najprej bi rada izpostavila, da je vsestranska podpora otrokom z izkušnjo ločitve ali razveze staršev vitalnega pomena za njihovo čustveno stabilnost. (A1) […].* V individualnem svetovanju je otrokom omogočeno izražanje občutij brez strahu pred obsojanjem, kar jim omogoča večjo odprtost in varnost v procesu soočanja s stisko *[…] Kjer otroci lahko izražajo svoje občutke in dileme. (D6) […].* Pomembno je tudi, da otroci občutijo stabilnost in nespremenjenost šolskega okolja, kar jim pomaga pri prilagajanju na nove družinske razmere *[…] Ker opažam, da učencem največkrat*

največ pomeni to, da se v šoli pa ni nič spremenilo. (B12) […]. Podpora ni pomembna zgolj za trenutne čustvene potrebe, ampak tudi za osebnostni razvoj otrok, saj vsestranska podpora prispeva k njihovi rasti in boljšemu razumevanju samih sebe *[…] Najprej bi rada izpostavila, da je vsestranska podpora otrokom z izkušnjo ločitve ali razveze staršev vitalnega pomena za osebnostni razvoj. (A2) […].*

Šolske svetovalne delavke poudarjajo potrebo po celostnem pristopu, ki zajema različne oblike podpore otroku v šolskem okolju *[…] Verjamem, da je potrebno pristopati celostno. (A3) […].* Ključnega pomena je ustvariti šolo kot varno in spodbudno okolje, kjer se otrok lahko razvija brez občutka ogroženosti zaradi družinskih *sprememb […] Prvo je pomembno ohranjati šolo in šolski prostor kot varno, stabilno, podporno okolje, kjer je v ospredju otrok, njegovi interesi. (E13) […].* Poudarjajo, da mora biti šola prostor, kjer se otrok lahko izrazi in razvija, ne glede na okoliščine, ki jih doživlja *[…] Kamor otrok prihaja ne glede na dogajanja v domačem okolju. (B2) […],* obenem pa je pomembno, da otrok v šoli občuti stabilnost in ima občutek, da se tam ni nič spremenilo *[…] Pomembno je, da šolski prostor zanje ostane prostor, kjer ni sprememb. (D4) […].* Ena šolska svetovalna delavka poudarja, da mora šola biti prva, ki po potrebi nudi pomoč in podporo *[…] Šola je tudi prva, ki po potrebi nudi pomoč in podporo. (B6) […]* ter pomaga pri iskanju ustreznih virov pomoči.

Oblike pomoči in podpore

Šolske svetovalne delavke poudarjajo, da je pri nudenju pomoči otrokom po ločitvi staršev ključno upoštevati individualne potrebe vsakega posameznika *[…] Ob tem pa upoštevati individualne potrebe vsakega otroka. (A4) […]*, saj ima vsak otrok različne potrebe, ki jih je treba prepoznati in nasloviti *[…] Vsak otrok ima različne potrebe. (B41) […].* Ena svetovalna delavka opozarja, da pri delu ni predpisanih protokolov *[…] Ni nekih »predpisanih« protokolov. (B39) […],* saj je vsaka ločitev zgodba zase *[…] Vsaka ločitev je zgodba zase. (B40) […],* kar pomeni, da je treba podporo prilagoditi specifičnim okoliščinam otroka.

Svetovalne delavke so enotne, da je ena od ključnih metod dela individualno svetovanje, pri čemer se svetovalni delavci prilagodijo specifičnim potrebam posameznega učenca *[…] Individualiziran pristop pri vsakem otroku, z upoštevanjem nove družinske dinamike. (E52) […]. […] Individualna srečanja prilagodim glede na otrokove čustvene potrebe in razvojno stopnjo. (D24). […]* Poleg svetovanja se pri delu z otroki nekatere šolske svetovalne delavke osredotočajo na razvijanje strategij za obvladovanje stresa *[…] Ja, učencem skušam približati tudi strategije obvladovanja. Pomagam jim razviti spretnosti za soočanje s stresom. To so*

tehnike dihanja. (A10) […], na krepitev komunikacijskih veščin *[…] In izboljšanja komunikacijskih veščin. (D11) […]* in veščin za reševanje konfliktov *[…] Učenje otroka o reševanju konfliktov. (B72) […].*

Nekatere šolske svetovalne delavke menijo, da je pomembno tudi usmerjanje otrok v reševanje problemov in iskanje pozitivnih rešitev *[…] Reševanje problemov. Iskanje pozitivnih rešitev. (A14) […].* Poudarjajo krepitev osebnih veščin *[…] Spodbujanje samozavesti in krepitev močnih področij. (E40) […],* ena izpostavlja še krepitev organizacijskih veščin, ki otrokom pomagajo pri boljšem obvladovanju vsakdanjih obveznosti *[…] Ter da krepimo organizacijske veščine. (C10) […].*

Posamezne šolske svetovalne delavke menijo, da je pomembno, da imajo otroci možnost umika, kadar potrebujejo čas zase in priložnost za sprostitev *[…] Potem možnost odmika v sprostitveni kotiček ob doživljanju čustvene stiske. (E14) […].* Skoraj vse svetovalne delavke, razen ene, so na voljo za razbremenilne pogovore, kjer otroci lahko izrazijo svoja čustva in pridobijo občutek podpore *[…] Biti na razpolago za razbremenilne pogovore, če je otrok na to pripravljen. (B44) […].*

Vse sodelujoče poudarjajo, da je pri nudenju pomoči otrokom po ločitvi staršev ključno nudenje podpore in varnosti, saj to otroku omogoča občutek stabilnosti in zaupanja v šolsko okolje *[…] Zagotavljanje podpornega okolja. (E39) […].* Ob tem je pomembna tudi čustvena podpora in razumevanje, ki otroku omogočata, da izrazi svoja doživljanja in se lažje sooča s spremembami *[…] Potrebno se je pogovarjati o čustvih in občutkih. (B56) […].*

Pri delu s takšnimi učenci je bistveno opremljanje otrok s strategijami za reševanje stisk, ki jim pomagajo pri samostojnem spopadanju s težavami *[…] In ga opremljamo s strategijami reševanja stisk. (B70) […]* ter krepitev moči *[…] Vsem otrokom/mladostnikom povem, da za ločitev staršev niso krivi oni, da jih imajo starši radi, da pa bo potekalo sedaj življenje drugače. (C54) […],* še ena sodelujoča pa poudarja pomen socialne podpore *[…] Prepoznavanje in upoštevanje varovalnih dejavnikov v okolju (stari starši, druženje z vrstniki, tabori oz. različne počitniške dejavnosti). (E53) […].*

Nekatere menijo, da je za učinkovito podporo nujno ohranjanje odprte komunikacije med otrokom in svetovalnimi delavci *[…] In ohranjanja odprte komunikacije. (B53) […].* V enem primeru se šolska svetovalna delavka zavzema tudi za prilagoditev šolskih zahtev glede na otrokovo čustveno stanje v okviru oblikovanja individualiziranega programa pomoči (IDPP),

kar otroku omogoča lažje obvladovanje šolskih obveznosti v času čustveno zahtevnega obdobja *[…] Sodelujem tudi pri prilagoditvi šolskih zahtev glede na otrokovo čustveno stanje v okviru oblikovanja IDPP. (A48) […].*

Otrokom nudijo tudi pomoč pri vzpostavljanju rutine in šolskih obveznostih *[…] Še vedno pa menimo, da je pomembno, da otrok/mladostnik nadaljuje s svojimi obveznostmi (učnimi in izvenšolskimi). (C7) […].* Na eni šoli ponujajo tudi medvrstniško učno pomoč, ki omogoča dodatno podporo s strani vrstnikov *[…] Organiziram tudi medvrstniško učno pomoč v šoli. (E46) […].* Večinoma spodbujajo k vključenosti otrok v šolske in obšolske dejavnosti *[…] Otroku v šoli lahko pomagamo poiskati dodatne šolske dejavnosti in izvenšolske dejavnosti, pri katerih bo sproščal svoja čustva. (B67) […].* V enem primeru šola nudi tudi finančno pomoč, če je zaradi ločitve prišlo do finančnih stisk *[…] Pri nekaterih otrocih pomagamo na šoli tudi s finančno pomočjo (npr. nakup šolskih potrebščin ali sofinanciranje šole v naravi). (C32) […].*

Dve šolski svetovalni delavki navajata, da je šola pogosto prva, ki opazi spremembe pri otroku *[…] Kadar pa pride do težjih primerov ločitve oz. je ločitev zelo vplivala na psihofizično stanje otroka, pa je šola pogosto tista prva, ki te spremembe opazi. (B3) […],* pri čemer so razredniki tisti, ki te spremembe zaznajo najhitreje *[…] Da se nekaj dogaja v družini, po navadi prvi zaznajo razredniki. (C11) […].* Ko opazijo spremembe, se nanje odzovejo *[…] Potem se hočeš, nočeš na to odzovemo. (B34) […]* in k nudenju podpore pristopajo postopoma, da otroku zagotovijo varno in prilagojeno pomoč *[…] Jaz predvsem poslušam in na podlagi slišanega se odločam, kako bom zapeljala pomoč. (C27) […].*

Večina sodelujočih meni, da je pomemben element uspešne podpore vzpostavitev zaupnega odnosa z učencem *[…] Gradnja zaupnega odnosa. (E38) […].* Na podlagi prvih opažanj se izvede ocena učenčevega stanja, ki je podlaga za oblikovanje ustreznih oblik pomoči *[…] Sledi ocena učenčevega stanja. Ocena učenčevega stanja, ki temelji na pogovorih, na opazovanju in informacijah staršev ter učiteljev. (A37) […].* Ena sodelujoča pove, da se na tej podlagi nato pripravi načrt podpore, prilagojen potrebam posameznega otroka *[…] Na tej podlagi oblikujem načrt podpore. (A41) […].*

Ena šolska svetovalna delavka poudarja tudi odprto komunikacijo s staršema *[…] Z dobro, odprto komunikacijo z obema staršema. (E35) […].* Pri tem je bistveno razumevanje situacije in stališč staršev *[…] In razumevanjem staršev in njunega dogovora nad skrbništvom otroka. (E36) […].*

Pri delu z otroki šolske svetovalne delavke uporabljajo različne ustvarjalne tehnike za izražanje čustev in lažje soočanje s stisko. Dve svetovalni delavki uporabljata čustvene kartice *[…] In tudi čustvene kartice, ki jim pomagajo pri izražanju čustev. (D29) […].* Dve sodelujoči uporabljata risanje kot pomoč pri izražanju *[…] Da ponudiš prostor za izražanje čustev tudi preko risbe. (C34) […].* Ena izmed svetovalnih delavk uporablja namizni peskovnik *[…] Pri delu z otroki uporabljam namizni peskovnik. (A57) […].* Tri svetovalne delavke uporabljajo lutke *[…] Z mlajšimi otroki uporabljam lutke. (D28) […].* Nekateri otroci se lažje sprostijo in izražajo skozi igro, zato dve svetovalni delavki uporabljata družabne igre *[…] Ali različnih družabnih iger. (C36) […].* Ena svetovalna delavka pri svojem delu uporablja tako TIBI kartice kot angelske kartice *[…] Zelo v pomoč so mi kartice TIBI. (C37) […] Ali angelske karte. (C38) […].* Pri nekaterih otrocih se kot učinkovita metoda izkaže tudi pripovedovanje zgodb *[…] Uporaba terapevtskih pristopov, kot so pripovedovanje zgodb, kjer skozi zgodbo obdelujejo svoja čustva. (D45) […].*

Spregled sprememb pri otrocih

Večina šolskih svetovalnih delavk pove, da pri nekaterih otrocih spremembe zaradi ločitve niso vedno opažene, zlasti pri starejših učencih *[…] Se pa tudi zgodi, zlasti pri starejših učencih, da ne prepoznamo sprememb in nam uidejo. (A30) […]* in pri tistih, ki ostajajo tiho in v sebi bijejo hude notranje boje *[…] Bolj me skrbijo tisti, ki ostajajo tiho in v sebi bijejo hude boje, ki jih mi spregledamo oziroma zanje pogosto sploh ne izvemo. (B35) […].*

Najučinkovitejše oblike pomoči in podpore

Šolske svetovalne delavke izpostavljajo več najučinkovitejših oblik pomoči in podpore otrokom po ločitvi ali razvezi staršev. Ena sodelujoča omenja intervencije na šoli *[…] Intervencije na šoli. (A44) […],* pri čemer je pomembna individualna obravnava *[…] Najbolj učinkovite so oblike, kjer otroku nudimo individualizirano podporo in mu omogočimo, da izrazi svoja občutja. (D49) […]* in preventivno delo v razredu *[…] Preventivno delo v razredu. (A60) […],* pri čemer kombinacija obojega omogoča neposredno delo z otrokovimi potrebami *[…] Saj omogočajo neposredno delo z otrokovimi potrebami. (A61) […].* Nekatere navajajo, da je pomembno tudi vključevanje staršev v proces pomoči *[…] Prav tako je pomembno sodelovanje s starši, kjer se osredotočamo na vzpostavitev stabilnosti domačega okolja. (D36) […]* ter gradnja podporne mreže *[…] Ena izmed najučinkovitejših oblik pomoči je ustvarjanje podporne mreže okoli otroka. (D34) […].* V šolskem okolju se kot učinkovita oblika pomoči izkazuje prilagoditev učiteljevih pričakovanj *[…] Zato je pomembno, da tudi učitelji razumejo*

domače dogajanje in nudijo oporo otroku. (E12) […]. Ena svetovalna delavka omenja še delavnice za krepitev čustvene odpornosti *[…] Učinkovite so tudi kakšne delavnice za krepitev čustvene odpornosti, kjer se otroci učijo tehnik sproščanja in reševanja konfliktov. (D37) […]* in terapevtska pomoč *[…] Za otroke, ki potrebujejo dodatno podporo, je koristna tudi terapevtska pomoč. (D38) […].* Dve se strinjata, da imajo veliko vlogo tudi razbremenilni pogovori *[…] Moje izkušnje do sedaj so, da je otrokom/mladostnikom pomagalo, da so lahko prišli na pogovor/-e. (C55) […]* ter medsebojno sodelovanje *[…] Seveda je medsebojno sodelovanje nujni predpogoj za uspešno delo z učencem. (B45) […].* Poleg tega se v praksi uporablja učenje organizacijskih veščin, ki otrokom pomagajo pri strukturiranju vsakdanjih obveznosti *[…] Pa učenje organizacijskih veščin. (B14) […],* ter uporaba različnih pripomočkov, kot so kartice za odpiranje pogovornih tem *[…] Igralne karte za odpiranje tem pogovora. (C50) […],* družabne *igre […] Ali se igramo družabne igre in preko tega lažje izrazimo svoja doživljanja, razmišljanja. (C57) […]* in risanje kot način izražanja čustev *[…] Da so risali. (C56) […].* Pri nekaterih otrocih se dobro obnese tudi vodena vizualizacija *[…] Vodena vizualizacija (npr. varni kraj, cvetoči grm …). (C53) […].* Ena sodelujoča poudarja pomen zagotovitve zaupne osebe na šoli, ki lahko otroku nudi stalno oporo *[…] Pomembno je, da ima otrok vsaj eno zaupno osebo na šoli, kjer ima možnost za pogovor. (E48) […],* ter pomoč pri razvijanju spretnosti za soočanje s stresom *[…] In pomembno je tudi učenje strategij spoprijemanja s stresom (tehnike sproščanja, čuječnost). (E49) […].*

4.10. Doživljanje ločitve ali razveze staršev otrok skozi perspektivo šolske svetovalne službe

Pri temi doživljanje ločitve staršev otrok skozi perspektivo šolske svetovalne službe so šolske svetovalne delavke govorile o spremembah v življenju otrok po ločitvi staršev in o psihosocialnih vplivih ločitve na otroke.

Spremembe v življenju otrok po ločitvi staršev

Ugotovimo lahko, da ločitev staršev prinaša spremembe v otrokovo življenje *[…] Spremembe seveda so. (B21) […].* Nekatere šolske svetovalne delavke omenjajo, da se včasih zgodi, da bi v šoli za ločitev sploh ne vedeli, če jih o tem ne bi obvestili starši *[…] Če nas starši ne bi posebej opozorili, za ločitev sploh ne bi vedeli. (B20) […].* Ločitev predstavlja stresni dogodek za vso družino *[…] Ločitev staršev je stresni dogodek za celotno družino (E1) […].*

Ena izmed sodelujočih ugotavlja, da se otrok po ločitvi pogosto sooča z organizacijskimi spremembami, saj mora krmariti med dvema domovoma *[…] Otrok je primoran kar naenkrat krmariti med »dvema domovoma«. (B15) […],* pogosto se zgodi tudi, da zvezki ostajajo tu in tam *[…] Nekaj zvezkov ostaja tu, drugi tam. (B16) […].* Starši pa imajo lahko tudi različna pričakovanja *[…] Pri enem staršu se »mora učiti«, pri drugem hodi na izlete. Oba pa seveda pričakujeta, da se ocene ne spremenijo. (B17) […].* Ločitev vpliva tudi na spremembe pri finančnih obveznostih *[…] Od povsem banalnih – kdo bo plačeval položnice in ali jih plačuje redno. (B22) […].*

Na otrokovo doživljanje ločitve vpliva po mnenju šolskih svetovalnih delavk tudi potek same ločitve staršev. Posamezne navajajo, da je ključno sodelovanje med staršema, saj se otrok lažje prilagodi, če starša sodelujeta in ohranjata stabilno okolje *[…] Otrokovo odzivanje na ločitev, razvezo staršev, spremenjeno družinsko strukturo, morebitne nove partnerje je odvisno tudi od zmožnosti obeh staršev, da še naprej sodelujeta kot starša in otrok ali šole ne izkoriščata za razčiščevanje njunega propadlega partnerskega odnosa in boja za skrbništvo nad otroki. (E22) […].* Svetovalne delavke opažajo, da se v nekaterih primerih vse dogaja v otrokovo dobro *[…] In tudi te spremembe predstavijo svojim otrokom, kar posledično manj obremenjuje otroke. (C26) […],* v drugih primerih pa že v zgodnji fazi ločitve pride do vpletanja zunanjih institucij *[…] Do takih, ko so že vpletene zunanje institucije. (B23) […].*

Ena od svetovalnih delavk meni, da je najbolj občutljivo obdobje za otroke čas dogovarjanja o skrbništvu, saj takrat pogosto doživljajo največ *negotovosti […] Opažam, da je razvezni čas, ko še ni določeno, kje bodo bili otroci oz. komu bodo zaupani v starševsko skrb, najtežji čas za njih. (C18) […].* Nekateri starši razvezo rešujejo preko otrok *[…] Pogosto starša svojo razvezo »na nož« rešujeta tudi preko otrok. (B24) […].* Najbolj negativno na otroka vpliva visoko konfliktna ločitev *[…] Za otroka ločitev predstavlja stres, ki je lahko povezan z burnim dogajanjem v domačem okolju (zamere, jeza …). (E5) […],* še posebej kadar je v družinskih odnosih prisotno nasilje med staršema *[…] Še posebej boleče je tudi, ko je med staršema prisotno verbalno nasilje in fizično nasilje. (C23) […].*

Psihosocialni vplivi ločitve na otroke

Šolske svetovalne delavke opažajo, da otroci na ločitev reagirajo različno *[…] Otroci pa na vse dogajanje različno odreagirajo. (B27) […].* Ena izmed sodelujočih v raziskavi ugotavlja, da se najtežje z ločitvijo soočajo najstniki *[…] Opažam, da gredo skozi to težko obdobje težje čez najstniki. (C49) […].* Otroci izražajo željo po pogovoru *[…] Nekateri otroci v šoli izražajo željo*

po govoru o novonastali situaciji v družini, učitelja seznanijo z dogajanjem doma, povedo, da je eden od staršev odšel oz. se preselil, opisujejo odzivanje, doživljanje starša (»mami se je cel večer jokala«), s katerim so ostali, na novo situacijo. (E19) […], pri čemer je ta izrazitejša pri mlajših otrocih *[…] Želja po pogovoru o ločitvi staršev v šoli je izrazitejša pri mlajših otrocih (E20) […].* Poleg tega se pri mlajših otrocih spremembe opazijo hitreje *[…] Pri katerih učitelj tudi posledično hitreje spremembe v otrokovem čustvenem in vedenjskem odzivanju poveže z dogajanjem doma, lažje naslavlja njegova čustva, stisko, mu nudi oporo. (E21) […].* Opažajo tudi razlike med spoloma *[…] Dekleta po navadi želijo več pogovorov, obiskov. (C58) […] Fantje so pri tem bolj zadržani in želijo sami brez nas odraslih to reševati. (C59) […].*

Večina sodelujočih v raziskavi meni, da družinske spremembe močno vplivajo na otrokovo čustveno doživljanje *[…] Spremembe v družinski strukturi pogosto vplivajo na otrokovo čustvovanje. (A16) […].* Nekateri otroci doživljajo čustvene izbruhe *[…] Spremembe se kažejo predvsem v čustvenih izbruhih. (C12) […],* postanejo občutljivejši *[…] Otroci so v času ločitve bolj občutljivi. (E8) […]* ali občutijo povečano tesnobo *[…] Opažam tesnobo. (D14) […].* Ena izmed sodelujočih ugotavlja, da ima velik vpliv na stisko otrokov občutek, da mora izbrati stran med staršema *[…] Drugi pa so v hudi stiski, ko imajo občutek, da morajo izbrati »stran«. (B29) […].* Prav tako se nekateri otroci počutijo ujeti v pričakovanje, da morajo navzven delovati, kot da je vse popolno, kar še dodatno obremenjuje njihovo čustveno stanje *[…] Da se od njih pričakuje, da vsaj navzven vse deluje popolno. (B30) […].*

Med pogostimi čustvenimi odzivi so jeza *[…] Logično je, da je otrok jezen. (B58) […],* žalost *[…] Opažam žalost (D15) […],* zmedenost *[…] Da je otrok zmeden. (B60) […]* in strah *[…] Da je otrok prestrašen (B61) […]* ter umik vase *[…] Da se »zapirajo vase«. (E28) […],* ki jih lahko spremlja tudi večja napetost *[…] Otroci so v času ločitve bolj napeti. (E9) […]* ter razdražljivost *[…] Otroci so v času ločitve bolj razdražljivi. (E10) […].* Pri nekaterih se pojavijo spremembe v razpoloženju *[…] Opazne so spremembe v razpoloženju. (E11) […],* težave s samopodobo *[…] Pogosti znaki vključujejo nizko samopodobo. (A21) […]* in občutki osamljenosti *[…] Opažam občutek osamljenosti pri nekaterih otrocih. (D16) […].* Kljub temu pa nekateri otroci po ločitvi občutijo tudi olajšanje *[…] Nekateri skoraj z olajšanjem (ločila sta se, zdaj pa bo mir). (B28) […]* in občasno veselje *[…] Včasih pa celo vesel (B62) […].*

Šolske svetovalne delavke opažajo, da se pri otrocih po ločitvi pogosto pojavijo vedenjske spremembe, ki se izražajo na različne načine *[…] Spremembe v družinski strukturi pogosto vplivajo na vedenje otrok. (D13) […].* Nekateri otroci razvijejo agresivno vedenje *[…] Ali pa*

postanejo bolj agresivni. (E29) […], povečana je potreba po pozornosti *[…] Ali iskanju pozornosti z neprimernim vedenjem, ki po navadi ni značilno za te otroke. (C13) […].* Drugi postanejo nestrpni *[…] Manj strpni. (E30) […].* Ena izmed sodelujočih ugotavlja, da je pri določenih učencih prisotna odsotnost *[…] Otroci lahko postanejo odsotni. (E26) […],* druga pa opozarja, da učenci z vedenjskimi težavami zelo jasno in glasno sporočajo, da je nekaj narobe *[…] Včasih se pošalim, da »še sreča«, da imamo »vedenjce«. Ti nam zelo jasno in glasno sporočajo, da je nekaj narobe. (B32) […].*

Dve izmed sodelujočih v raziskavi ugotavljata, da se pri otrocih z izkušnjo ločitve staršev pojavljajo težave v odnosih z vrstniki *[…] Spremembe v družinski strukturi pogosto vplivajo na otrokove odnose z vrstniki. (A18) […]* ali z učitelji *[…] In razdražljivi v odnosih z učitelji. (E32) […].*

Šolske svetovalne delavke opažajo, da ločitev staršev pogosto povzroči spremembe v učnem uspehu *[…] Prav težave v domačem okolju pomembno vplivajo na šolsko delo (B9) […].* Pri otrocih se pojavi upad motivacije za učenje *[…] Pogoste so tudi težave z motivacijo. (D19) […]* ter koncentracije *[…] Manj zbrani pri šolskem delu. (E27) […].* Posamezne svetovalne delavke navajajo, da nekateri otroci niso sposobni slediti pouku *[…] Oni pa sploh niso sposobni slediti pouku, ker jim misli spreletavajo povsem druge stvari. (B31) […].* Opažajo tudi slabšo organizacijo učenja *[…] Pri nekaterih učencih se opaža tudi slabša organizacija učenja. (C14) […],* pogosto pozabljanje šolskih pripomočkov *[…] In neprinašanje šolskih pripomočkov. (C15) […].*

4.11. Sodelovanje z drugimi

Pri temi sodelovanje z drugimi so sogovornice v raziskavi pripovedovale o sodelovanju z učitelji, sodelovanju s starši in sodelovanju z drugimi institucijami.

Sodelovanje z učitelji

Šolske svetovalne delavke poudarjajo pomen informiranja učiteljev o vplivu družinskih sprememb na otroka *[…] Učitelje informiram o morebitnih vplivih družinskih sprememb na otrokovo vedenje. (A51) […].* Ocenjujejo, da je ravno sodelovanje z učitelji in razredniki ključno*[…] Da, sodelovanje je ključno. (D39) […].* Ena še posebej izpostavlja, da so razredniki prvi, ki zaznajo spremembe *[…] Oni so po navadi prvi, ki zaznajo stiske oz. pridejo tudi starši do njih in jim zaupajo spremembe v njihovih družinah. (C42) […].* Šolske svetovalne delavke

usmerjajo učitelje pri delu z otroki in predlagajo prilagoditve v razredu *[…] Jih usmerjam, kako najbolje podpreti otroka v razredu. (A52) […].* Spodbujajo tudi vključevanje otrok v razredne dejavnosti, saj jim to omogoča občutek pripadnosti in zmanjšuje tveganje za socialno izolacijo *[…] In spodbujamo vključevanje v razredne dejavnosti. (D42) […].*

Sodelovanje s starši

Šolske svetovalne delavke poudarjajo pomen podpore in sodelovanja s starši, *[…] Da, sodelujem s starši. (E50) […].* Pomembno je vključevanje obeh staršev, saj ima to pomembno vlogo pri otrokovem prilagajanju na nove okoliščine *[…] Pomembno je, da s šolo sodelujeta oba starša. Četudi je bila skrb za šolsko delo pred ločitvijo domena bolj enega od staršev, se mi zdi, da je po ločitvi nujno, da se vključujeta oba. Da spremljata delo in razvoj otroka, ker običajno gre za deljeno skrbništvo in otrok biva pri obeh, izmenično. (B48) […].* Pri delu s starši večina izvaja individualno svetovanje in usmerjanje staršev *[…] S starši pa delam na tem, kako otrokom omogočiti stabilno okolje. (D44) […],* hkrati je pomembno tudi izobraževanje staršev o komunikaciji in odgovornosti *[…] V razgovorih s starši poskušam predstaviti pomen spoštljivih komunikacijskih vzorcev med starši, ki naj bodo v največjo korist otrokom. (A47) […].*

Ena svetovalna delavka opozarja, da je uspešnost sodelovanja odvisna od pripravljenosti in motiviranosti staršev *[…] Sodelovanje s starši je odvisno od starševske pripravljenosti na sodelovanje, njihove motiviranosti oz. zmožnosti, da v težkem obdobju v ospredje postavijo interes otroka in ne »boj za skrbništvo«. (E51) […].* Poudarja tudi, da so starši odgovorni za prepoznavanje otrokovih stisk in iskanje ustrezne pomoči, kadar je to potrebno *[…] Moje mnenje je, da je to področje še vedno preveč prepuščeno angažiranosti samih staršev, koliko sami začutijo stisko svojega otroka in iščejo pomoč oz. podporo. (E54) […].*

Sodelovanje z drugimi institucijami

Sodelujoča svetovalna delavka poudarja pomen sodelovanja z drugimi strokovnjaki in institucijami. Slednja se aktivno vključuje v multidisciplinarne time, kjer skupaj z drugimi strokovnjaki nudijo pomoč in podporo otrokom, ki potrebujejo dodatno podporo *[…] Se udeležujemo multidisciplinarnih timov. (B26) […].* Ključno je vključiti vse, ki so v stiku z otrokom *[…] Predvsem je pomembno, da so vsi deležniki seznanjeni z okvirnim načrtom pomoči in podpore. (B46) […],* saj vsak deležnik lahko prispeva k podpori in pomoči otroku *[…] Tako lahko vsak prispeva svoj košček v mozaik. (B47) […].* V primerih, ko otrokove stiske zahtevajo

dodatno obravnavo, je pomembno opozoriti pristojne institucije na zaznane spremembe in morebitne težave *[…] Če je potrebno, na njih opozori pristojne institucije. (B5) […]*. V težjih primerih šola piše poročila na policijo ali center za socialno delo, kadar je to potrebno za zaščito otroka in zagotavljanje ustrezne podpore *[…] Šole potem pišemo poročila na policijo, CSD. (B25) […]*.

Ena sodelujoča opozarja na pomanjkanje povezanosti institucij in strokovnjakov *[…] Mogoče je tudi premajhna povezanost različnih služb, strokovnjakov, ki delujejo na tem področju. (E55) […]*. Opaža tudi premalo medsebojnega sodelovanja med različnimi deležniki *[…] Premalo medsebojnega sodelovanja, saj pogosto vsak s svojega področja nudimo neko pomoč, bodisi otroku, bodisi staršu, pogosto drug za drugega niti ne vemo, če nam le tega ne zaupajo starši. (E56) […]*. Prav tako izpostavlja pomanjkanje koordinirane podpore družinam *[…] Večkrat pogrešam nekega koordinatorja, ki bi imel pregled nad obravnavo družine in se nam ne bi dogajalo, da pošiljamo starše ali tudi otroke od vrat do vrat oz. jih celo spregledamo in ne nudimo potrebne pomoči, podpore. (E57) […]*.

4.12. Predlogi šolske svetovalne službe za izboljšanje podpore in pomoči

Pri temi predlogi šolske svetovalne službe za izboljšanje podpore in pomoči so sogovornice v raziskavi predlagale dodatne oblike pomoči za otroke ločenih staršev in druge predloge, ki bi pripomogli k pomoči in podpori.

Dodatne oblike pomoči

Šolske svetovalne delavke predlagajo več dodatnih oblik pomoči, ki bi izboljšale podporo otrokom po ločitvi staršev. Izpostavljajo hitro dostopnost do specializirane psihološke pomoči *[…] Menim, da bi otrokom koristila hitra dostopnost do specializirane psihološke pomoči. (A62) […]* in vzpostavitev podpornih skupin, kjer bi otroci lahko izražali svoja čustva, pridobivali občutek sprejetosti in se učili zdravih medsebojnih odnosov *[…] Da bi bili otroci iz ločenih družin vključenih v skupino in bi se občasno srečevali v obliki krožka. (B73) […]*.

Kot eno izmed možnosti priporočajo tudi organizacijo taborov, kjer bi se otroci lahko za nekaj časa umaknili iz težke situacije *[…] Različni tabori, kjer se lahko otrok odmakne od napetega družinskega dogajanja. (E58) […],* izpostavljajo pomen programov za starše *[…] In tudi programi za starše. (A63) […]* ter izobraževanj za starše, kjer bi pridobili znanja o tem, kako

učinkovito podpreti otroke pri soočanju s spremembami *[…] Predlagala bi več poudarka na izobraževanju staršev o tem, kako podpreti otroke. (A64) […].*

Drugi predlogi

Ena od svetovalnih delavk priporoča literaturo Damijana Ganca: Izzivi očetovstva po ločitvi, ki ponuja vpogled v izzive, s katerimi se soočajo očetje po razvezi *[…] Posebej pa priporočam v branje literaturo Damijana Ganca: Izzivi očetovstva po ločitvi. (B76) […],* druga sodelujoča pa poudarja potrebo po dodatnih izobraževanjih za šolske svetovalne delavce na tem področju, *[…] Mislim, da bi dodatna znanja (npr. psihoterapevtske vsebine) s tega področja le še okrepila mojo strokovno moč nudenja pomoči. (C60) […].*

4.13. Izobraževanja šolskih svetovalnih delavk

Šolske svetovalne delavke navajajo, da se na konkretno temo ločitve otrok niso izobraževale, *[…] Prav izobraževanj na temo dela z otroci ločenih staršev se nisem udeležila. (E59) […].* Kljub temu so se udeležile različnih izobraževanj, ki posredno pripomorejo k njihovi strokovni usposobljenosti pri delu z otroki iz razvezanih družin. Ena sodelujoča se je izobraževala na področjih odnosnih kompetenc, pomoči in podpore, medosebne komunikacije, nevrolingvističnega programiranja (NLP), programa CAP in Neon, sporočanja slabih novic ter terapevtskega dela z lutko in peskovnikom *[…] V dolgoletni praksi sem se udeleževala različnih izobraževanj na temo odnosnih kompetenc, pomoči in podpore, medosebne komunikacije, NLP-programiranje, programe CAP in NEON, izobraževanje o sporočanju slabih novic, terapevtskega dela z lutko in peskovnikom … (A65) […],* druga se je udeležila izobraževanj na temo rezilience in upravljanja s čustvi, *[…] Zagotovo pa so pripomogla vsa izobraževanja na temo rezilientnosti, upravljanja s čustvi ipd. (B75) […].* Tretja se je usposabljala na področju obvladovanja stresa pri otrocih, terapevtskega dela z družinami in čustvene podpore otrokom v kriznih situacijah *[…] Da, udeležila sem se več delavnic na temo obvladovanja stresa pri otrocih, terapevtskega dela z družinami in čustvene podpore otrokom v kriznih situacijah. (D52) […].*

5. RAZPRAVA

5.1. Kako otroci doživljajo ločitev ali razvezo staršev?

Ločitev staršev predstavlja eno najpomembnejših in najzahtevnejših življenjskih sprememb za otroke. Na otroke lahko vpliva bodisi negativno bodisi pozitivno, odvisno predvsem od družinskih razmer pred ločitvijo. Večina sodelujočih v raziskavi je poročala o pogostih in dolgotrajnih prepirih med staršema pred ločitvijo ali razvezo, ki so se dogajali tudi pred njimi. Najhujši spori pa so se pri posameznih intervjuvancih dogajali, ko jih ni bilo zraven. Na ločitev je po mnenju drugih sodelujočih vplivala tudi menjava partnerja. Nekateri sodelujoči so poleg konfliktov poročali tudi o prisotnosti psihičnega ali fizičnega nasilja v družini.

Večina sodelujočih je ločitev staršev doživela kot neprijetno in stresno izkušnjo, pogosto zaradi dolgotrajnih konfliktov in v nekaterih primerih tudi psihičnega ali fizičnega nasilja. Kako otroci doživljajo ločitev, je odvisno od več dejavnikov, vključno s stopnjo konfliktnosti med staršema, starostjo otroka, njegovim temperamentom, socialno-ekonomskim položajem družine in psihološkim stanjem staršev (McGhee, 2015).

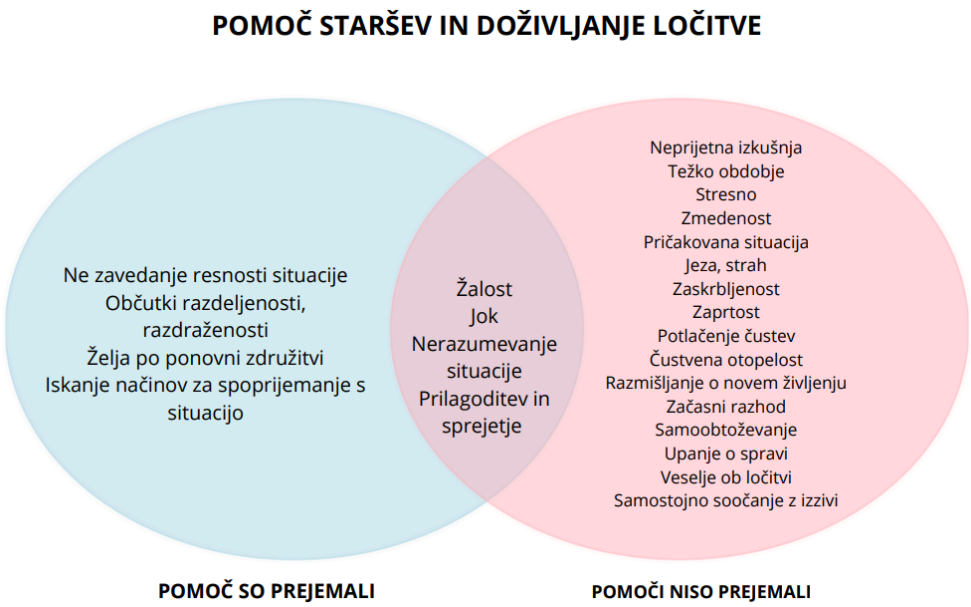
Ločitev je za otroke pogosto travmatična, saj jo doživljajo kot izgubo ne samo enega od staršev, ampak tudi kot izgubo celovitosti družine (Bjarnason in Amarsson, 2011). Prvi meseci po ločitvi so bili za mnoge težki, saj so se morali prilagoditi novim okoliščinam. Otroci pogosto ne razumejo, zakaj je do ločitve prišlo, in jo zato doživljajo kot nelogično ali celo krivično (Hannibal, 2007; Knox, 2000; Neuman, 1998; vsi v Ganc, 2015, str. 65–66). Čustveni odzivi otrok so vključevali žalost, jezo, strah in občutek razdeljenosti med staršema. Nekateri so svoja čustva potlačili in se osredotočili zgolj na preživetje.

Otroci so pogosto razmišljali o prihodnosti in se soočali z negotovostjo glede ločenega preživljanja družinskega časa. Nekateri so upali, da je ločitev začasna, drugi so se celo samoobtoževali. Ključno za uspešno prilagoditev je, da starši otroku zagotovijo stabilnost, rutino in predvidljivo okolje ter mu omogočijo izražanje čustev in skrbi (Hannibal, 2007; Knox, 2000; Neuman, 1998; vsi v Ganc, 2015, str. 66).

Pomembno vlogo pri prilagajanju so imeli starši. Tam, kjer so nudili oporo in stabilnost, so otroci lažje sprejeli novo realnost. Kljub začetnim stiskam so nekateri kasneje prepoznali tudi pozitivne vidike ločitve, kot so manj konfliktov in mirnejše družinsko okolje.

V procesu analize sem bila pozorna tudi na to, kako so doživljali ločitev staršev tisti posamezniki, ki so pomoč prejemali, in tisti, ki pomoči staršev niso prejemali.

Slika 5.1:Pomoč staršev in doživljanje ločitve

Vir: lastni prikaz

Na podlagi analize lahko ugotovimo, da so imeli čustvene odzive enake tako tisti posamezniki, ki so pomoč prejemali, kot tudi tisti, ki je niso. Opazimo lahko, da so tisti, ki pomoči niso prejemali, doživljali več negativnih občutkov, kot so občutki jeze, stresa, strahu, zaskrbljenosti, zmedenosti. Čustva so pogosto tudi potlačili. Sogovorniki so se s situacijo spoprijemali sami, nekateri pa so navedli tudi veselje ob ločitvi. Tisti, ki so pomoč staršev prejemali, so poročali o nezavedanju resnosti situacije, imeli so občutke razdvojenosti in razdraženosti, željo po ponovni združitvi staršev, iskali pa so tudi načine za spoprijemanje s situacijo.

Sogovorniki so za lažje soočanje z ločitvijo uporabljali različne strategije prilagajanja. To so dosegali bodisi s pasivnimi oblikami umika, kot so poslušanje glasbe, gledanje filmov in risank ter igranje računalniških iger, bodisi z aktivnim iskanjem družbe in dejavnosti, kot so druženje s prijatelji, športne aktivnosti (odbojka, tek), vključevanje v gasilsko društvo ali obiskovanje knjižnice.

Eden ključnih vidikov življenja po ločitvi staršev je bila prilagoditev na nove življenjske okoliščine. Sprva je bila prilagoditev večini težka, vendar so se postopoma naučili sprejemati novo situacijo. Nekateri so potrebovali več mesecev, drugi pa so ločitev sprejeli že ob selitvi v

nov dom, čeprav je bil ta trenutek za nekatere izmed njih eden najtežjih po razpadu družine. Otroci, ki so deležni ustrezne podpore, se lahko prilagodijo na novo družinsko strukturo, razvijejo odpornost na življenjske izzive in uspešno premagajo čustvene in socialne preizkušnje, ki jih prinaša ločitev.

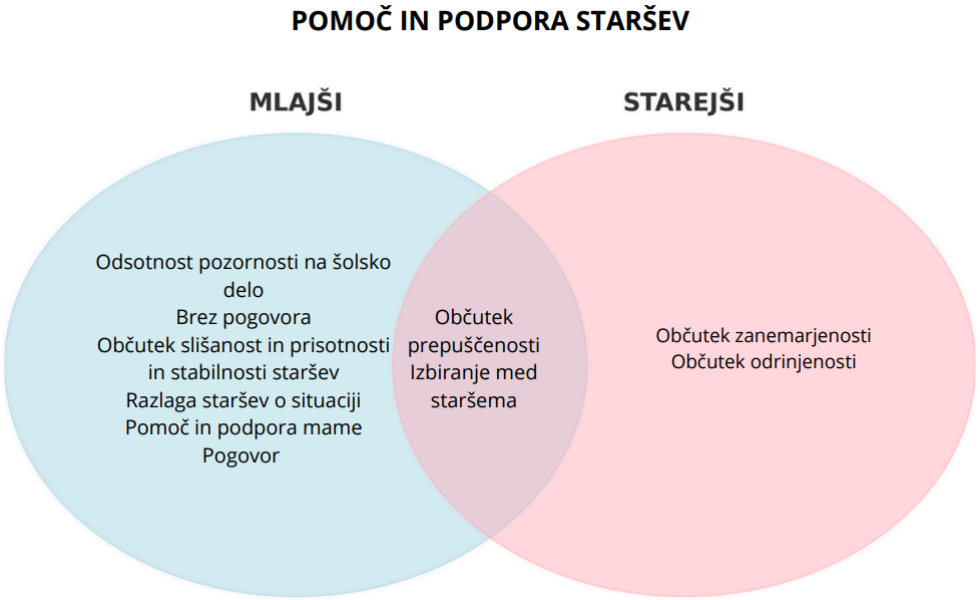
Večina otrok je po ločitvi živela z mamo, nekateri tudi s sorojenci, medtem ko so se nekateri preselili k očetu ali izmenično bivali pri obeh starših, kar je zahtevalo dodatno prilagajanje.

Ločitev je vplivala tudi na odnose v širši družini. Nekateri otroci so izgubili ali zmanjšali stike s sorodniki po eni strani družine, v drugih primerih pa ločitev ni vplivala na te odnose. V nekaterih družinah so se pojavili negativni komentarji o drugem staršu ali celo prepovedi govorjenja o družinskih težavah, kar je dodatno oteževalo prilagajanje otrok.

Socialni odnosi otrok po ločitvi pogosto trpijo zaradi čustvenih in vedenjskih sprememb. Otroci lahko pogosto doživljajo težave pri navezovanju ali vzdrževanju stikov z vrstniki (Clarke-Stewat in Brenato, 2006). Večina otrok v raziskavi ni doživela večjih sprememb v odnosih s prijatelji, sošolci in učitelji, vendar so se nekateri srečali z nerazumevanjem vrstnikov, katerih starši niso bili ločeni. Otroci, ki so imeli podobno izkušnjo, so nudili oporo tistim, ki so se znašli v enaki situaciji. Pri posameznih intervjuvancih je ločitev staršev povzročila tudi občutek drugačnosti in nelagodje ob radovednosti vrstnikov.

V enem primeru je imela ločitev neposreden vpliv na odnose v šoli, saj je bila ena od sodelujočih žrtev žaljenja s strani sošolcev zaradi medijsko izpostavljene mačehe. Ena izmed sošolk je nad njo več let izvajala psihično nasilje, zaradi česar je razvila občutek, da se ji te stvari ne bi dogajale, če bi bila starša skupaj. Posledično je razvila odpor do šole, pogosto je doživljala psihosomatske simptome, kot so glavoboli in bolečine v trebuhu.

Slika 5.2:Pomoč in podpora staršev

Vir: lastni prikaz

V raziskavi me je zanimalo tudi, kako na pomoč in podporo staršev reagirajo mlajši otroci v primerjavi s starejšimi. Iz zgornjega prikaza lahko razberemo, da so mlajši otroci s strani staršev prejemali več pomoči in podpore kot starejši. Mlajši so imeli občutek slišanosti, prisotnosti in stabilnosti staršev, starši pa so nekaterim otrokom tudi razložili situacijo in jim bili v pomoč in podporo. Kljub temu so tudi mlajši doživeli, da se s starši o situaciji niso pogovarjali, starši hkrati tudi niso posvečali pozornosti šolskemu delu. Pri starejših otrocih sta se pojavila predvsem dva občutka, občutek zanemarjenosti in občutek odrinjenosti, kar lahko nakazuje, na to, da s strani staršev niso prejeli ustrezne podpore. Občutek prepuščenosti in izbire med staršema sta se pojavila pri obeh skupinah, tako pri mlajših kot starejših sodelujočih.

Po ločitvi staršev se družinska dinamika pogosto močno spremeni. Otroci se morajo prilagoditi novim okoliščinam, kot so selitev, prehajanje med dvema domovoma in vključevanje novih partnerjev staršev, kar zahteva reorganizacijo družinskih odnosov. Večina sodelujočih je poročala, da se njuni starši med seboj ne razumejo, ne sodelujejo in ne komunicirajo. Poleg tega se med otroci razlikujejo tudi odnosi z mamo in očetom, ki so pri nekaterih boljši kot pri drugih, ter odnos z novimi partnerji staršev, ki pri posameznikih vpliva tudi na pogostost obiskov pri enemu od staršev. Za zmanjšanje tveganja dolgoročnih socialnih težav je ključna kakovost odnosa med otrokom in staršema po ločitvi. Otroci, ki ohranjajo tople in podporne odnose z obema staršema, imajo večjo možnost za razvoj zdravih in trajnih odnosov v odraslosti. Ohranjanje čustvene opore obeh staršev pomaga zmanjšati občutke krivde, tesnobe in

negotovosti ter krepi otrokovo samozavest in socialne kompetence (Bjarnason in Amarsson, 2011). Prav tako se med sogovorniki razlikujejo obiski družinskih članov. Nekateri se poslužujejo rednih srečanj z enim od staršev, spet drugi se s posameznim staršem srečujejo redko. Nekateri sodelujoči so si že ustvarili novo družinsko življenje, bodisi s partnerjem bodisi zaradi selitve, povezane s študijem.

5.2. Kakšen vpliv ima po mnenju otrok ločitev ali razveza staršev na šolske obveznosti in učno uspešnost otrok?

Ločitev staršev pomembno vpliva na akademsko uspešnost otrok. Ta vpliv se pogosto kaže v obliki zmanjšane motivacije, težav s koncentracijo in slabših učnih dosežkov (Štadler idr., 2009, str. 55). Tudi pri sodelujočih v moji raziskavi je ločitev staršev imela različne vplive na šolske rezultate, motivacijo in odnose v šolskem okolju. Nekateri so poročali, da ločitev ni vplivala na njihove šolske rezultate, spet drugi so imeli težave v šoli, predvsem pri zbranosti in sposobnosti učenja. Pri nekaterih sogovornikih se je pokazal padec učnega uspeha in učne težave ali pomanjkljivo znanje. Posamezni sodelujoči so individualno povedali tudi, da so pozabljali domače naloge, da so se učili zadnji hip, da so pozabili že usvojeno znanje, ena pa je imela tudi popravni izpit.

Sogovorniki so povedali, da je bilo prisotno pomanjkanje motivacije za šolsko delo in nezainteresiranost za doseganje dobrih rezultatov. Pogosta težava je bila tudi slabša koncentracija pri učenju. Misli o težavah doma so jih pogosto spremljale tudi v šolskem okolju, kar je vplivalo na njihovo sposobnost sledenja pouku. Le eden izmed sodelujočih je povedal, da sta njegova motivacija in koncentracija ostali enaki.

Slika 5.3: Šolska uspešnost

Vir: lastni prikaz

Primerjala sem tudi, kakšen vpliv je imela ločitev staršev na šolsko uspešnost mlajših otrok v primerjavi s starejšimi otroki. Ugotovimo lahko, da so imeli tako mlajši kot starejši največ skupnih značilnosti glede šolske uspešnosti. Pri mlajših otrocih so se pojavile tudi učne težave, pomanjkljivo znanje, učenje zadnji hip in pozabljanje snovi, medtem ko so starejši otroci pozabljali domače naloge, bili pa so tudi brez motivacije za interakcijo s sošolci, pogosto so se soočali z občutki izgubljenosti.

Ločitev staršev je pri sogovornikih vplivala tudi na njihovo vključevanje v razredno dinamiko. Pojavili so se občutki brezvoljnosti in pomanjkanja motivacije za interakcijo s sošolci ter občutki izgubljenosti v šolskem okolju.

Starši so se na otrokove šolske rezultate odzivali različno. Rezultati kažejo, da so nekateri sodelujoči poročali o občutkih prepuščenosti pri šolskem delu, starši niso posvečali pozornosti slabim ocenam ali niso opazili, da otrok ne opravlja domačih nalog. V enem primeru pa je bilo celo spregledano, da sodelujoča ne zna pisati in brati, a ji je mama ob spoznanju nudila pomoč in podporo pri učenju.

5.3. Kakšne oblike podpore šolskih svetovalnih delavcev prejemajo otroci, ko se soočajo z ločitvijo staršev?

Šole so pogosto edino stabilno okolje za otroke, ki se soočajo z negotovostjo in čustvenimi stiskami v družinskem življenju (Štadler idr., 2009). Za marsikaterega otroka in mladostnika šola predstavlja žal edini varni prostor, ki ga poznajo (Bratina, 2024).

Šola je lahko edino stabilno okolje za otroke, ki se soočajo z negotovostjo in čustvenimi stiskami v družini (Štadler idr., 2009; Bratina, 2024). Sodelujoči so šolsko okolje pogosto doživljali kot prostor, kjer so se lahko odmaknili od domačih težav. Kljub temu večina ni prejela nikakršne pomoči s strani učiteljev ali šolskega osebja, ki njihovih stisk pogosto niso prepoznali ali nanje niso ustrezno reagirali. Pri nekaterih se je pojavilo celo nezaupanje v šolsko podporo. V nekaj primerih so učitelji in razredniki nudili čustveno podporo, kar je učencem pomagalo pri soočanju z ločitvijo staršev.

Šolska svetovalna služba bi lahko igrala ključno vlogo pri podpori učencem, ki doživljajo težke družinske spremembe, kot je ločitev staršev, vendar so bile izkušnje učencev na tem področju zelo različne. Podpora šolske svetovalne službe je bila pri večini sodelujočih minimalna ali neobstoječa, saj so pomoč prejeli redki posamezniki. Le dva sogovornika sta imela pozitivne izkušnje: eden je imel redne pogovore s šolsko psihologinjo, kar mu je pomagalo pri izražanju čustev, drugi pa je prejemal učno pomoč enkrat tedensko za izboljšanje učnih strategij.

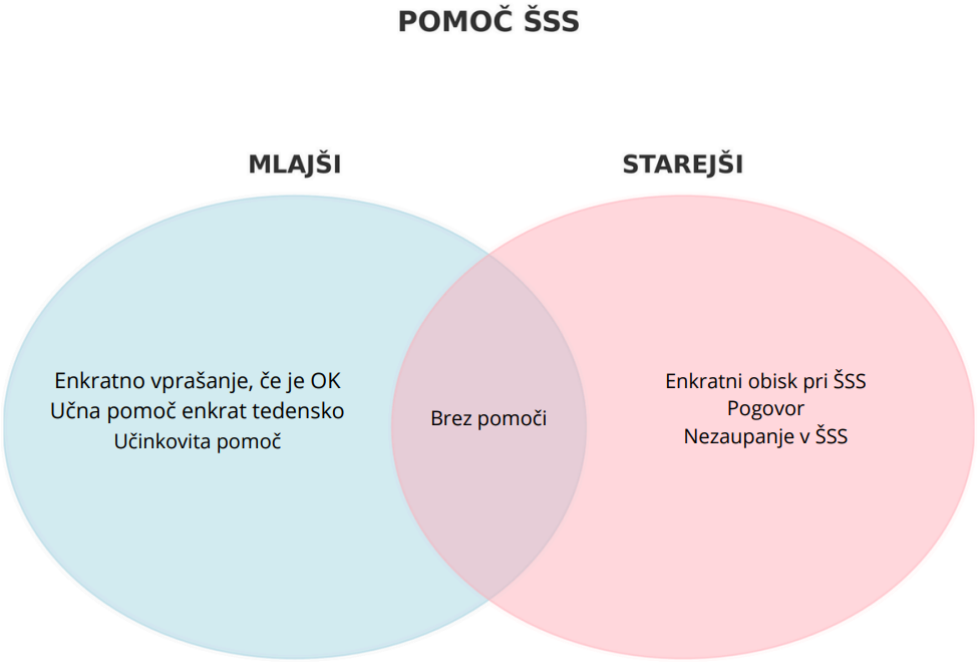
Slika 5.4: Pomoč in podpora zaposlenih

Vir: lastni prikaz

Če pogledamo pomoč in podporo zaposlenih v primerjavi med mlajšimi in starejšimi otroki, lahko ugotovimo, da ni bistvenih razlik med prejemanjem ali neprejemanjem pomoči zaposlenih. Tako so nekateri starejši kot mlajši otroci prejemali pomoč, spet drugi pa niso prejemali ustrezne pomoči zaposlenih v šolskem okolju. Otrok v stiski potrebuje učitelja, svetovalnega delavca, ki zmore vzpostaviti odnos, umirjeno prisotnost, ki sprejema, poskrbi za stik in povezovanje, ki ga ubesedi in varuje (Pelc, Horvat, Rauter in Šraj Lebar, 2024).

Slika 5.5: Pomoč šolske svetovalne službe

Vir: lastni prikaz

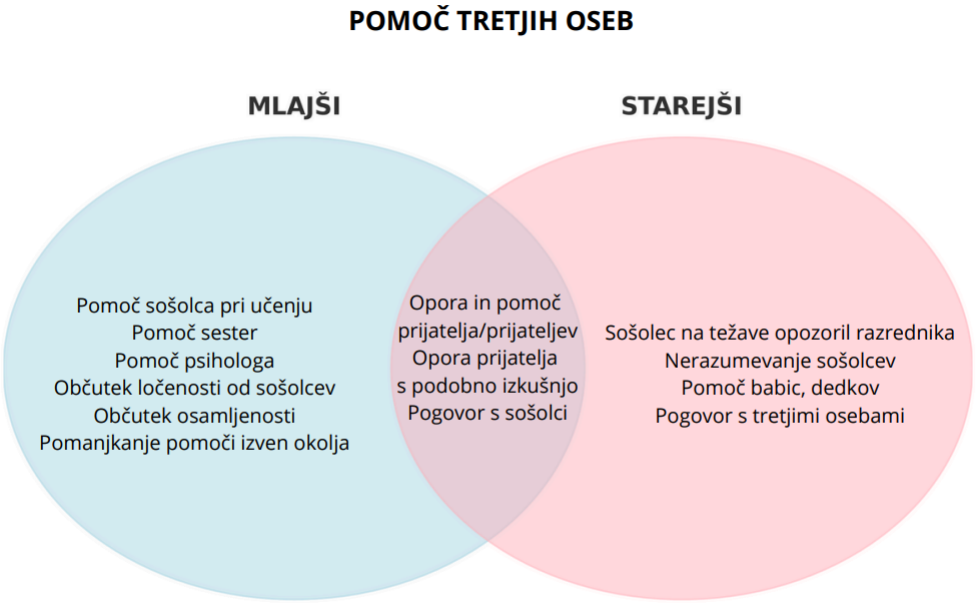
Prav tako lahko ugotovimo tudi, da se tudi pri pomoči šolske svetovalne službe pomoč med mlajšimi in starejšimi ne razlikuje. Tako mlajši kot starejši otroci niso prejemali pomoči šolske svetovalne službe, vidimo pa lahko, da so mlajši še vseeno bili deležni več pomoči, v kolikor so jo prejeli.

Podpora izven šolskega okolja

Po ločitvi staršev so otroci pogosto našli največjo oporo pri prijateljih, še posebej, če so imeli vrstnike s podobno izkušnjo. Prijatelji so jim nudili čustveno podporo, konkretne nasvete in spodbudo pri soočanju s težavami, pri nekaterih pa so bili celo edini vir opore. V posameznih primerih so sošolci pomagali tudi pri učenju. Kljub temu so nekateri otroci doživeli pomanjkanje podpore vrstnikov, občutek nerazumevanja, odtujenosti in osamljenosti. Eden izmed sodelujočih ni prejel nobene pomoči izven šolskega okolja.

Poleg prijateljev so nekateri otroci našli podporo pri družinskih članih, kot so dedki, babice in sestre, ki so jim nudili čustveno oporo skozi pogovore. Nekateri so podporo prejeli tudi od drugih bližnjih oseb, kot so sosedje. V enem primeru je sodelujoča zaradi psihosomatskih težav po ločitvi staršev dobila napotnico za psihologa, kar pomeni, da je bila formalna pomoč zagotovljena prek zdravstvenega sistema.

Slika 5.6: Pomoč tretjih oseb

Vir: lastni prikaz

Pri pomoči tretjih oseb lahko iz analize ugotovimo, da so bili tako mlajši kot starejši otroci deležni opore in pomoči prijateljev oz. prijatelja s podobno izkušnjo, deležni pa so bili tudi pogovora s sošolci. Iz analize lahko razberemo tudi, da so starejšim otrokom pomagali dedki in babice ter tretje osebe. Mlajšim sodelujočim so pri soočanju z ločitvijo staršev na pomoč priskočile sestre, v enem primeru pa tudi sošolec, in sicer pri učenju. Mlajši so v primerjavi s starejšimi doživljali občutke ločenosti od sošolcev, občutek osamljenosti ter pomanjkanje pomoči izven okolja, medtem ko so starejši doživljali nerazumevanje sošolcev, le en sošolec je samostojno opozoril razrednika na težave sodelujoče.

Otroci, ki imajo na voljo podporo širšega družbenega okolja, kot so prijatelji, učitelji ali družinski člani, imajo manj težav pri prilagajanju. Varna socialna mreža otrokom omogoča razvijanje občutka pripadnosti, kar zmanjšuje negativne posledice ločitve (Kelly in Emery, 2003).

5.4. Kako šolski svetovalni delavci zaznavajo potrebe otrok, ki so doživeli ločitev ali razvezo svojih staršev?

Ločitev staršev predstavlja pomembno življenjsko spremembo, ki vpliva na celotno družino, še posebej na otroke. Šolski svetovalni delavci imajo ključno vlogo pri zaznavanju in obravnavi njihovih potreb, saj so pogosto prvi, ki se srečajo z izzivi, ki jih otroci doživljajo v šolskem

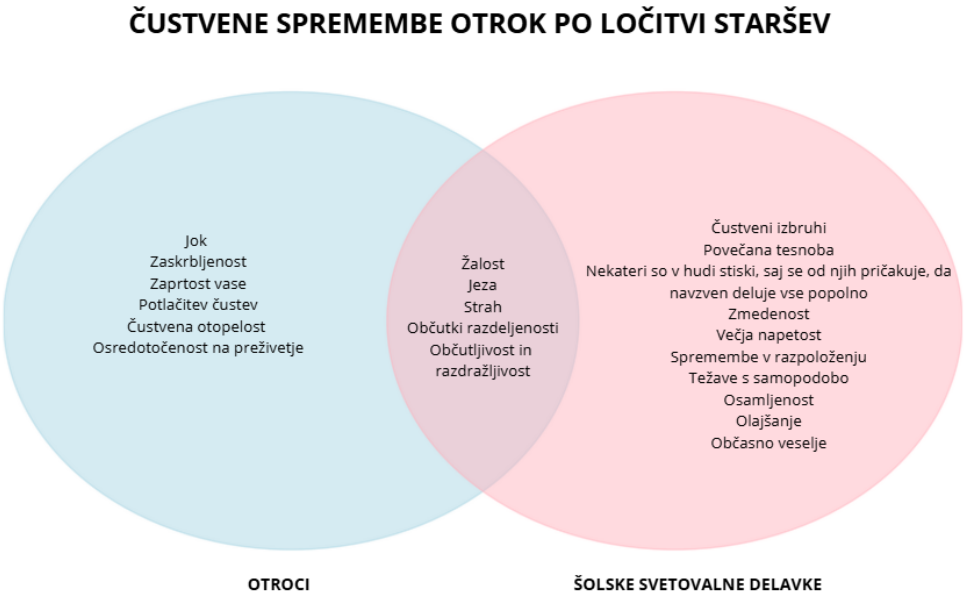
okolju. Raziskava kaže, da šolske svetovalne delavke opažajo, da se otroci na ločitev odzivajo različno, pri čemer so njihove potrebe povezane z organizacijskimi, čustvenimi in vedenjskimi spremembami ter socialnimi odnosi v šoli in domačem okolju.

Šolske svetovalne delavke opažajo, da ločitev staršev v otrokovo življenje vnaša številne spremembe. Sogovornice poudarjajo, da v šoli za ločitev nekaterih otrok sploh ne bi vedeli, če jih o tem ne bi obvestili starši. Otroci se včasih počutijo krive za ločitev ali pa se zaradi čustvene obremenitve staršev ne morejo odkrito pogovoriti o svojih občutkih. V tem kontekstu je podpora šolskega okolja ključnega pomena za otroke pri premagovanju težav in prilagajanju na nove življenjske okoliščine in lahko predstavlja edini trden steber za otroka (Štadler idr., 2009). Ločitev pogosto povzroči organizacijske spremembe – otroci morajo krmariti med dvema domovoma, pri čemer se pogosto srečujejo s težavami, kot je pozabljanje šolskih potrebščin ali različna pričakovanja staršev glede šolskih obveznosti. Poleg tega lahko ločitev vpliva na finančne razmere družine, kar predstavlja dodatno breme za otroka.

Na otrokovo doživljanje ločitve močno vpliva način, kako starši vodijo proces razhoda. Šolske svetovalne delavke opozarjajo, da otrok ločitev lažje sprejme, če starša sodelujeta in mu nudita stabilno okolje. V nekaterih primerih ločitev poteka konstruktivno in v otrokovo dobro, v drugih pa že v zgodnji fazi pride do vpletanja zunanjih institucij, kar lahko poveča otrokovo negotovost. Najobčutljivejše obdobje za otroke je dogovarjanje o skrbništvu, saj takrat doživljajo največjo negotovost, nekateri starši pa svoje konflikte rešujejo na račun otrok. Največjo škodo otroku povzroči visoko konfliktna ločitev, še posebej kadar je prisotno nasilje med staršema.

Šolske svetovalne delavke opažajo, da otroci na ločitev reagirajo različno. Mlajši otroci imajo večjo potrebo po pogovoru, medtem ko so starejši pogosto bolj zadržani in skušajo težave reševati sami. Če to primerjam z odgovori sodelujočih v raziskavi, ki so v obdobju osnovne šole doživeli ločitev staršev, lahko povzamem, da so starejši otroci bili deležni manj podpore šolske svetovalne službe. Starejši sogovorniki so povedali tudi, da so bili pri šolski svetovalni delavki le enkrat, izkazali pa so tudi nezaupanje v njih. Medtem so mlajši sogovorniki povedali, da so od šolske svetovalne službe prejemali učinkovito pomoč, v obliki pogovora ali učne pomoči. Tako mlajši kot starejši pa so izrazili potrebo po pomoči šolske svetovalne službe. Razlike se po mnenju šolskih svetovalnih delavk kažejo tudi med spoloma, in sicer fantje so pri izražanju čustev bolj zadržani in se manj pogosto obračajo na odrasle.

Slika 5.7: Čustvene spremembe otrok po ločitvi staršev

Vir: lastni prikaz

Sodelujoče šolske svetovalne delavke menijo, da družinske spremembe močno vplivajo na otrokovo čustveno doživljanje. Čustvene spremembe otrok in opažanja šolskih svetovalnih delavk se v nekaterih vidikih prekrivajo, vendar se kažejo tudi razlike v doživljanju in izražanju čustev otrok. Enako, kot so povedali sogovorniki, ki so doživeli ločitev staršev, tudi sodelujoče šolske svetovalne delavke opažajo, da otroci ob ločitvi staršev doživljajo žalost, jezo, strah, občutke razdeljenosti, občutljivosti in razdražljivost. Poleg tega šolske svetovalne delavke opažajo tudi čustvene izbruhe, povečano tesnobo, zmedenost, večjo napetost, spremembe v razpoloženju, osamljenost in težave s samopodobo. Opažajo, da so nekateri otroci v hudi stiski, saj se od njih pričakuje, da navzven deluje vse popolno, pri drugih otrocih pa opažajo tudi olajšanje ali občasno veselje.

Ločitev staršev pogosto poveča tveganje za socialne težave pri otrocih, zlasti kadar je prisotno pomanjkanje čustvene podpore in visoka raven konfliktov v družini. Otroci v teh razmerah pogosto razvijejo vedenjske težave, kot so uporništvo, nespoštovanje avtoritete in težave z integracijo v šolskem okolju (Kelly, 2000). Poleg čustvenih sprememb šolske svetovalne delavke opažajo tudi vedenjske spremembe. Nekateri otroci postanejo agresivni ali zahtevajo večjo pozornost, drugi se umaknejo in postanejo odsotni. Pri določenih učencih se pojavijo težave v odnosih z vrstniki ali učitelji. Ločitev pogosto vpliva tudi na učni uspeh – opažen je

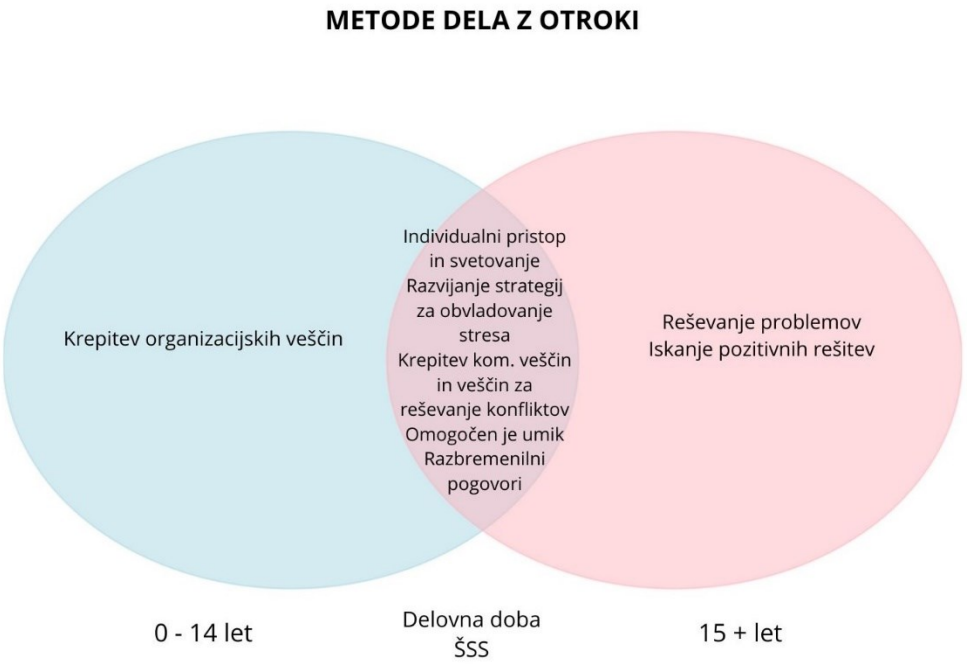
upad motivacije za učenje, težave s koncentracijo in slabša organizacija učenja, zaradi česar otroci pogosto pozabljajo šolske potrebščine ali težje sledijo pouku.

Vloga šolskih svetovalnih delavcev pri podpori otrokom po ločitvi

Učitelji in strokovni delavci šole za učenca v stiski predstavljajo pomemben vir moči in varnosti. Učenec v stiski potrebuje učitelja, svetovalnega delavca, ki zmore vzpostaviti odnos, umirjeno prisotnost, ki sprejema, poskrbi za stik in povezovanje, ki ga tudi ubesedi in varuje. Pomembno je, da zagotavljajo spoštljiv, varen, zaupen in enakopraven odnos (Pelc, Horvat Rauter in Šraj Lebar, 2024). Šolske svetovalne delavke poudarjajo, da njihova vloga ni nevtralna, temveč proaktivna pri prepoznavanju otrok, ki potrebujejo pomoč. Pomembno je pravočasno zaznati njihove stiske in jim nuditi ustrezno podporo. Sogovornice omogočajo otrokom izražanje občutkov brez strahu pred obsojanjem, kar jim pomaga pri čustveni stabilnosti in prilagajanju na nove okoliščine. Šolsko okolje mora ostati stabilno in nespremenjeno, kar otrokom omogoča občutek varnosti.

Šolske svetovalne delavke zagovarjajo celostni pristop, ki zajema različne oblike podpore. Pomembno je ustvariti varno in spodbudno šolsko okolje, kjer se otroci lahko razvijajo ne glede na družinske spremembe. Menijo, da mora biti šola prvi prostor, kjer otroci poiščejo pomoč, prav tako pa je ključno, da svetovalni delavci sodelujejo z učitelji in starši. Šole, v katerih so zaposlene sogovornice, nudijo tudi konkretne oblike pomoči, kot so prilagoditev šolskih zahtev, individualizirani programi pomoči ter možnost sprostitve in umika v varnem prostoru.

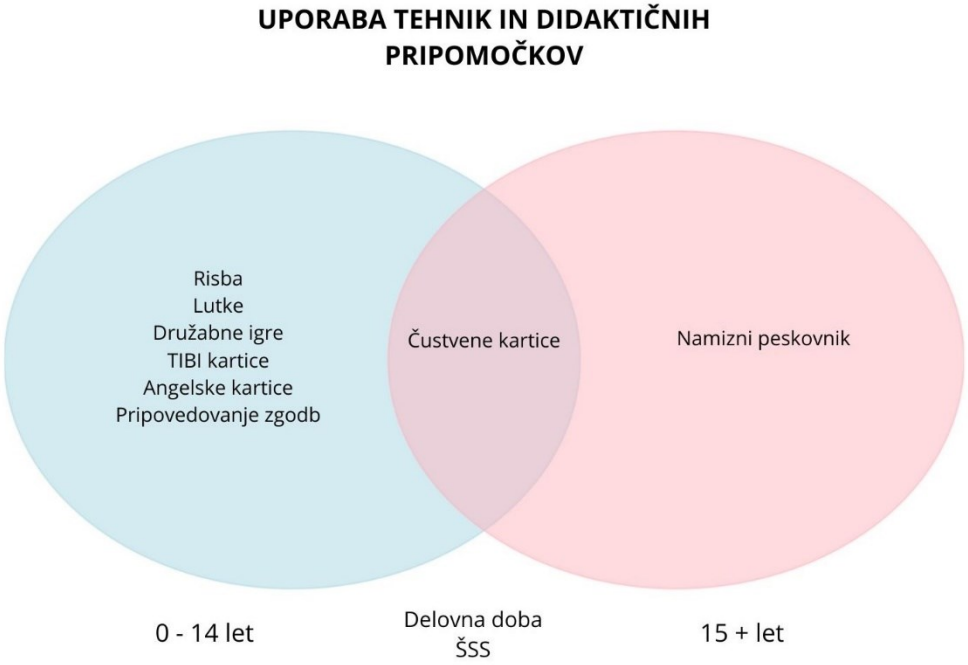
Slika 5.8: Metode dela z otroki

Vir: lastni prikaz

Eden izmed pomembnih dejavnikov v šolskem okolju pri delu z otroki z izkušnjo ločitve staršev, poleg ustrezne učne pomoči in podpore, je gradnja čustvene podpore otroku, ki vključuje zagotavljanje podpornega okolja, spodbujanje samozavesti, svetovanje in spodbujanje socialne vključenosti (Mahoni, Walsh, Lunn in Petriwskyj, 2014). Pri analizi me je zanimalo, kakšne metode dela z otroki uporabljajo tiste šolske svetovalne delavke, ki so zaposlene na tem delovnem mestu manj kot 15 let, in tiste, ki so zaposlene več kot 15 let. Ugotovimo lahko, da vse šolske svetovalne delavke uporabljajo individualno svetovanje in pristop. Poleg tega stremijo k razvijanju strategij za obvladovanje stresa, krepijo komunikacijske veščine in veščine za reševanje konfliktov ter krepijo osebne veščine. Vsem je skupno to, da otrokom omogočijo umik in so jim na voljo za razbremenilne pogovore. Razlike so le pri krepitvi organizacijskih veščin, ki jim tiste, ki so zaposlene na tem delovnem mestu manj časa, namenijo več pozornosti. Tiste šolske svetovalne delavke, ki so zaposlene več kot 15 let, pa čas namenjajo tudi reševanju problemov in iskanju pozitivnih rešitev.

Slika 5.9: Uporaba tehnik in didaktičnih pripomočkov

Vir: lastni prikaz

Na podlagi analize lahko opazimo, da šolske svetovalne delavke, ki so na delovnem mestu zaposlene manj kot 15 let, uporabljajo več didaktičnih pripomočkov, kot tiste, ki so zaposlene več kot 15 let. V skupini šolskih svetovalnih delavk, ki so zaposlene manj kot 15 let, uporabljajo risbo in lutke za izražanje čustev, družabne igre, TIBI kartice, angelske kartice, poslužujejo pa se tudi pripovedovanju zgodb. Obema skupinama je skupno le to, da uporabljajo čustvene kartice. V skupini z delovno dobo nad 15 let pa šolska svetovalna delavka uporablja tudi namizni peskovnik. Pomembno je, da otrok izraža svoja čustva, občutja, ki jih doživlja ob ločitvi staršev, po drugi strani pa mu je potrebno omogočiti tudi pomoč pri izražanju čustev, če jo potrebuje, skozi različne dejavnosti, kot so risanje, glasba ali igranje (Štadler idr., 2009).

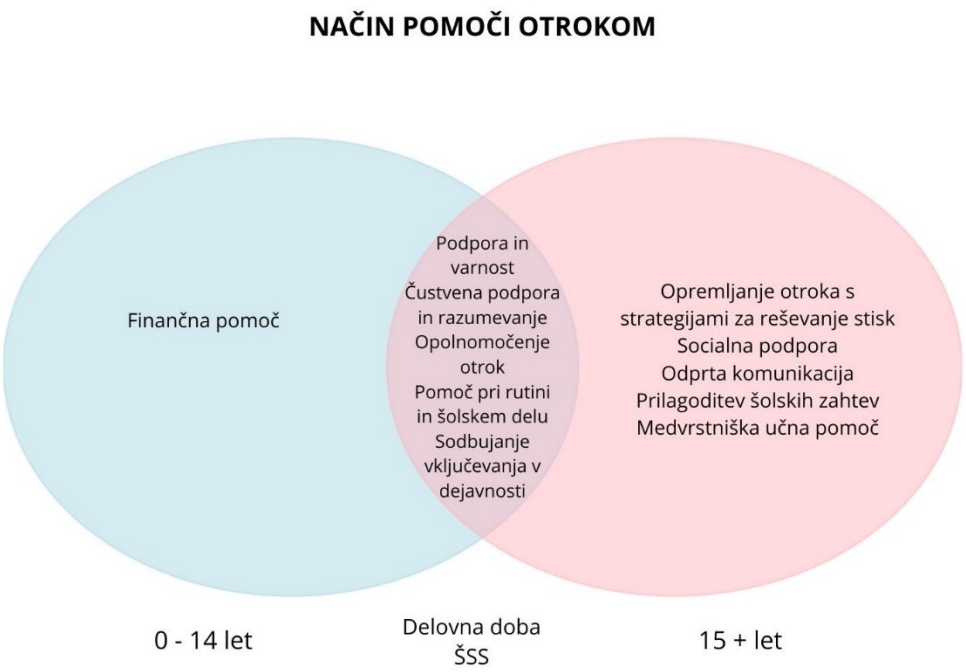
Oblike pomoči in podpore

Pri nudenju pomoči otrokom po ločitvi staršev je ključno upoštevati individualne potrebe vsakega posameznika. Svetovalni delavci pri svojem delu uporabljajo individualno svetovanje, razvijanje strategij za obvladovanje stresa in krepitev socialnih veščin. Nekateri otroci potrebujejo več podpore pri organizaciji učenja, drugi potrebujejo predvsem čustveno oporo.

Šolske svetovalne delavke opažajo, da otroci pogosto potrebujejo prostor za umik in sprostitev. Večina jih omogoča razbremenilne pogovore, kjer otroci lahko izrazijo svoja čustva.

Pomemben del podpore predstavlja tudi socialna podpora – otroci se pogosto lažje zaupajo vrstnikom, ki so doživeli podobno izkušnjo. Nekatere šole nudijo tudi finančno pomoč družinam, ki so se zaradi ločitve znašle v finančni stiski. Otroci, ki prihajajo iz družine, ki se sooča s finančnimi stiskami, lahko občutijo povečan stres, ki vpliva na njihovo šolsko uspešnost in socialno življenje (Štadler idr., 2009, str. 55).

Slika 5.10: Način pomoči otrokom

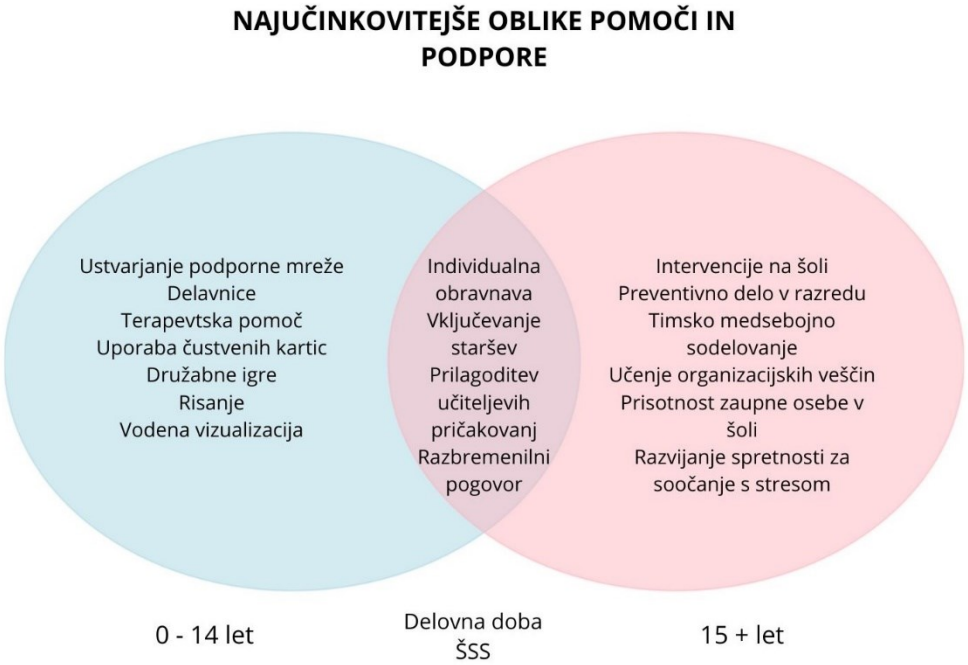

Vir: lastni prikaz

Pri načinu pomoči otrokom lahko ugotovimo, da je cilj vseh šolskih svetovalnih delavk zagotoviti otrokom vse vrste podpore, varnosti in razumevanja. Poleg tega stremijo h krepitvi moči otrok in pomoči pri rutini, šolskemu delu ter spodbujanju vključevanja v dejavnosti. Poleg vsega naštetega, šolske svetovalne delavke, ki so zaposlene več kot 15 let, stremijo k opremljanju otroka s strategijami za reševanje stisk, socialni podpori, odprti komunikaciji, prilagoditvi šolskih zahtev ter medvrstniški učni pomoči, medtem ko šolske svetovalne delavke, ki so zaposlene manj kot 15 let, stremijo k finančni pomoči družinam. Naloga šola je otroke usposabljati, učiti tako vsebinskih kot veščinskih znanj in jim omogočati, da pridobivajo in razvijajo ustrezne kompetence. Pomembno je razvijati čustveno-socialne kompetence, kot so reševanje konfliktov, različni načini sproščanja in regulacije čustev ipd. (Bratina, 2024).

Šolske svetovalne delavke kot najučinkovitejše oblike pomoči izpostavljajo individualno obravnavo, intervencije na šoli in preventivno delo v razredu, saj omogočajo prilagojeno podporo otrokom ter zagotavljajo stabilno in varno okolje za njihovo prilagajanje na novo situacijo. Pomembno vlogo pri tem ima tudi vključevanje staršev v proces pomoči in podpore, saj lahko prispevajo k stabilizaciji otrokovega čustvenega in socialnega okolja, medtem ko ustvarjanje podporne mreže med vrstniki zmanjšuje občutek izoliranosti in krepi občutek pripadnosti. Prilagoditev učiteljevih pričakovanj v šolskem okolju, delavnice za krepitev čustvene odpornosti in terapevtska pomoč otrokom pomagajo pri razvoju strategij za soočanje s stresom, medtem ko razbremenilni pogovori s svetovalnimi delavci ali zaupanja vrednimi odraslimi omogočajo izražanje čustev in boljše razumevanje lastne situacije. Timsko medsebojno sodelovanje strokovnih delavcev, učenje organizacijskih veščin in uporaba različnih metod, kot so kartice za odpiranje tem pogovora, družabne igre, risanje in vodena vizualizacija, omogočajo otrokom lažje izražanje občutkov in zmanjšanje čustvenih napetosti, medtem ko zagotavljanje zaupne osebe na šoli nudi varen prostor za izražanje stisk in iskanje ustrezne podpore.

Slika 5.11: Najučinkovitejše oblike pomoči in podpore

Vir: lastni prikaz

Glede najučinkovitejših oblik podpore in pomoči lahko ugotovimo, da vse šolske svetovalne delavke vidijo individualno obravnavo, vključevanje staršev, prilagoditev učiteljevih

pričakovanj in razbremenilni pogovor kot najučinkovitejše oblike pri delu z otroki ločenih staršev. Poleg tega šolske svetovalne delavke, ki so zaposlene manj kot 15 let, vidijo kot najučinkovitejše oblike pomoči tudi ustvarjanje podporne mreže, delavnice, terapevtsko pomoč, uporabo čustvenih kartic, družabne igre, risanje in vodeno vizualizacijo. Šolske svetovalne delavke, zaposlene več kot 15 let, navedejo še intervencije na šoli, preventivno delo v razredu, timsko medsebojno sodelovanje, učenje organizacijskih veščin, prisotnost zaupne osebe na šoli in razvijanje spretnosti za soočanje s stresom.

Sodelovanje z učitelji, starši in drugimi institucijami

Šolske svetovalne delavke poudarjajo pomen sodelovanja z učitelji pri prepoznavanju in podpori učencem, ki doživljajo družinske spremembe. Razredniki pogosto prvi opazijo spremembe pri otrocih, svetovalne delavke pa učiteljem nudijo usmeritve in predlagajo prilagoditve v razredu. Sodelovanje med svetovalno službo in učitelji je ključno za celostno podporo učencem in omogoča poglobljeno razumevanje njihovih potreb (Resman, 1997).

Partnerski odnos med šolo in starši je bistvenega pomena za otrokovo prilagoditev, vendar je uspešnost sodelovanja odvisna od pripravljenosti staršev na komunikacijo in sodelovanje (Intihar in Kepec, 2002, str. 22). Pri zahtevnejših primerih šole sodelujejo s centri za socialno delo in drugimi institucijami ter se vključujejo v multidisciplinarne time. Kljub temu sogovornice opozarjajo na pomanjkanje povezanosti med institucijami in premalo usklajene podpore družinam. Celostni pristop, ki vključuje sodelovanje učiteljev, staršev in drugih strokovnjakov, je ključen za uspešno prilagajanje otrok na nove življenjske okoliščine.

5.5. Kakšne dodatne oblike pomoči bi lahko koristile otrokom z izkušnjo ločitve ali razveze staršev, da bi izboljšale njihovo učno uspešnost in splošno dobro počutje?

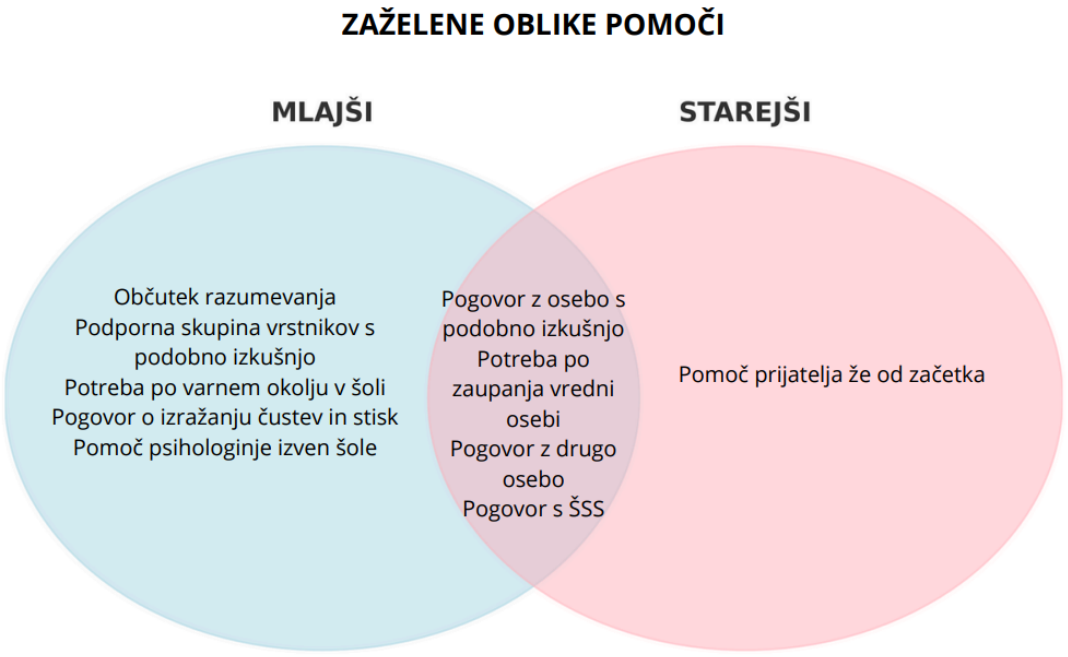
Ena izmed ključnih ugotovitev raziskave je, da otroci po ločitvi staršev pogosto občutijo potrebo po dodatni podpori, predvsem skozi pogovor z osebo s podobno izkušnjo. To bi jim omogočilo občutek razumevanja ter možnost deljenja svojih občutkov z nekom, ki je doživel podobno situacijo. Sogovorniki so izpostavili, da bi jim zelo koristila zaupanja vredna oseba, ki bi jim nudila varno okolje za izražanje čustev, saj bi jim to pomagalo pri boljšem razumevanju in soočanju z ločitvijo staršev.

Sodelujoči so izrazili željo po podporni skupini za otroke v podobnih situacijah, saj bi jim povezanost z vrstniki, ki so prav tako doživeli ločitev, omogočila lažje soočanje s

spremembami. Skupinski pogovori z vrstniki, ki imajo podobne izkušnje, otrokom pomagajo razumeti, da niso sami v svojih težavah, kar krepi njihov občutek pripadnosti in zmanjšuje osamljenost (Afifi, McManus, Hutchinson & Bager, 2007). Poudarili so tudi potrebo po varnem okolju v šoli, kjer bi se lahko brez strahu soočali s svojimi občutki in dobili ustrezno podporo. Ena izmed sodelujočih je omenila, da bi ji pomoč prijatelja prišla prav že od začetka ločitve, saj bi ji olajšala prehod skozi težavno obdobje.

Poleg tega so sogovorniki izrazili potrebo po pogovoru s šolsko svetovalno delavko, saj bi jim to pomagalo pri boljšem razumevanju situacije in pri iskanju načinov za lažje soočanje z ločitvijo staršev. Prav tako so izpostavili potrebo po večjih možnostih za pogovor o izražanju čustev in po večji pomoči ter podpori v šolskem okolju. Ena izmed sodelujočih, ki je bila žrtev psihičnega nasilja sošolke, je izrazila potrebo po podpori psihologinje izven šole, kar kaže na to, da nekateri otroci potrebujejo dodatno strokovno pomoč tudi zunaj šolskega sistema.

Slika 5.12: Zaželene oblike pomoči

Vir: lastni prikaz

Zanimalo me je tudi, ali se zaželene oblike pomoči razlikujejo med mlajšimi in starejšimi sodelujočimi. Ugotovimo lahko, da je želja po pogovoru z osebo s podobno izkušnjo, potreba po zaupanja vredni osebi, pogovor z drugo osebo in pogovor s šolsko svetovalno delavko prisoten tako pri mlajših kot starejših. Pri starejših se je pojavila potreba po pomoči prijatelja

že od začetka ločitve staršev, medtem ko so mlajši izrazili željo po večjem razumevanju, potrebi po varnem okolju v šoli, pogovoru o izražanju čustev in stisk, pomoč psihologinje izven šole in željo po podporni skupini vrstnikov s podobno izkušnjo.

Šolske svetovalne delavke predlagajo več dodatnih oblik pomoči, ki bi izboljšale podporo otrokom po ločitvi staršev. Izpostavljajo hitro dostopnost do specializirane psihološke pomoči in vzpostavitev podpornih skupin, kjer bi otroci lahko izražali svoja čustva, pridobivali občutek sprejetosti in se učili zdravih medsebojnih odnosov. Kot eno izmed možnosti priporočajo tudi organizacijo taborov, kjer bi se otroci lahko za nekaj časa umaknili od svoje situacije, pomen programov za starše ter izobraževanj za starše, kjer bi pridobili znanja o tem, kako učinkovito podpreti otroke pri soočanju s spremembami. Sogovornice poudarjajo potrebo po dodatnih izobraževanjih za šolske svetovalne delavce na tem področju in branje literature Damijana Ganca: Izzivi očetovstva po ločitvi, ki ponuja vpogled v izzive, s katerimi se soočajo očetje po razvezi.

5.6. Kritično ovrednotenje kakovosti pridobljenih podatkov

Pri izvedbi raziskave sem naletela na nekatere izzive, ki so vplivali na proces zbiranja podatkov. Ena izmed težav je bila težja dostopnost šolskih svetovalnih delavk, saj se mnoge sprva niso odzvale prošnji za sodelovanje. Kljub temu mi je uspelo pridobiti vse sodelujoče. Poleg tega sem pri nekaterih sodelujočih, ki so imeli izkušnjo ločitve staršev v osnovnošolskem obdobju, opazila določeno zadržanost pri izražanju misli, občutkov in mnenj. Ker z njimi predhodno nisem vzpostavila odnosa, ki bi temeljil na dovolj visokem zaupanju, so bile njihove izjave v nekaterih primerih manj odprte in poglobljene. To bi lahko vplivalo na podrobnost njihovih odgovorov in s tem na globino analize. Raziskovalna vprašanja bi lahko dodatno razdelila na več vprašanj, kar bi prispevalo k večji strukturiranosti raziskave in omogočilo jasnejšo analizo podatkov. Kljub navedenim izzivom pa menim, da je bila uporabljena metodologija najprimernejša za obravnavano temo. Intervjuji so mi omogočili pridobitev poglobljenih vpogledov v osebne izkušnje, doživljanje in znanje sodelujočih, kar je ključno za razumevanje potreb otrok po ločitvi staršev.

6. SKLEPI IN PREDLOGI

Ob upoštevanju ugotovitev analize lahko povzamem naslednje zaključke:

- Otroci, ki so sodelovali v raziskavi, so pred ločitvijo doživljali pogoste in dolgotrajne prepire med staršema, v nekaterih primerih tudi psihično in fizično nasilje. V posameznih primerih je bila ločitev povezana z menjavo partnerja enega od staršev.
- Ločitev staršev je bila za večino sodelujočih otrok stresna in neprijetna izkušnja, še posebej v prvih mesecih ob prilagajanju novim okoliščinam, ki je bilo sprva težko, sčasoma pa so sprejeli novo realnost.
- Otroci, ki so sodelovali v raziskavi, so po ločitvi doživljali žalost, strah, jezo, zmedenost in negotovost glede prihodnosti, nekateri občutke razdeljenosti med staršema. Drugi so potlačili svoja čustva ali postali čustveno otopeli; nekateri so občutili olajšanje, zlasti če je bilo družinsko okolje pred ločitvijo zelo konfliktno. Posamezni so upali, da je razhod začasen, ali se celo samoobtoževali za ločitev staršev. Otroci, ki so prejemali podporo staršev, so se ločitvi lažje prilagodili in našli občutek stabilnosti.
- Mlajši otroci, ki so sodelovali v raziskavi, so imeli več starševske podpore kot starejši. So pa tisti, ki te podpore niso prejemali, pogosteje doživljali jezo, stres, strah, občutek odrinjenosti in zmedenost.
- Otroci, ki so sodelovali v raziskavi, so uporabljali različne strategije prilagajanja, npr. pasivni umik (poslušanje glasbe, gledanje filmov, igranje igric) ali aktivno iskanje družbe (druženje s prijatelji, športne aktivnosti, vključevanje v društva).
- Večina otrok, ki je sodelovala v raziskavi, se je po ločitvi preselila k materi, manjši del k očetu ali pa so imeli tedensko menjavanje bivanja. Nekateri so izgubili ali zmanjšali stike z družino po očetovi ali materini strani oziroma so družinski člani negativno govorili o drugem staršu; dodatne napetosti so nastajale zaradi novih partnerjev staršev, kar je pri nekaterih otrocih zmanjšalo pogostost obiskov pri staršu v novi zvezi.
- Večina otrok, ki je sodelovala v raziskavi, ni imela težav v odnosih s prijatelji in učitelji, a so nekateri doživljali nerazumevanje vrstnikov, katerih starši niso bili ločeni, medtem ko so tisti, ki so imeli prijatelje z izkušnjo ločitve, lažje našli podporo in se bolje soočali s svojo situacijo; v posamičnih primerih je ločitev povzročila žaljenje in psihično nasilje sošolcev, kar je vodilo v odpor do šole ter psihosomatske težave, kot so glavoboli in bolečine v trebuhu.
- Vpliv ločitve na učne rezultate je bil raznolik – pri nekaterih ločitev ni bistveno vplivala na šolske dosežke, drugi so imeli težave s koncentracijo in učenjem. To se je kazalo v

pozabljanju domačih nalog, učenju v zadnjem trenutku in izgubi že usvojenega znanja, redkeje so učne težave privedle do popravnega izpita.

- Pomanjkanje motivacije in težave s koncentracijo so se pojavljale pri večini; mnogi so občutili znižano motivacijo za šolsko delo in nezainteresiranost za doseganje dobrih rezultatov. Poleg tega je ločitev staršev pri nekaterih sodelujočih povzročila upad motivacije za socialno interakcijo s sošolci, brezvoljnost in občutke izgubljenosti v šolskem okolju.
- Nekateri otroci, ki so sodelovali v raziskavi, so se po ločitvi počutili prepuščene samemu sebi; starši niso posvečali dovolj pozornosti njihovim šolskim obveznostim, niso opazili padca učnega uspeha ali neizpolnjevanja domačih nalog. V redkih primerih so bili na začetku spregledane tudi hude težave pri učenju, a je kasneje bila na voljo pomoč starša.
- Kljub temu da je šola za mnoge otroke, ki so sodelovali v raziskavi, predstavljala varen prostor za umik od družinskih težav, večina ni prejela nikakršne pomoči učiteljev ali šolskih strokovnih delavcev; ti tudi niso prepoznali stisk otrok ali se nanje ustrezno odzvali, kar je pri nekaterih povzročilo občutek nerazumevanja in nepravičnosti.
- Sogovorniki v raziskavi so povedali, da učitelji niso izkazali zanimanja za njihovo počutje ali jih povprašali o težavah v domačem okolju; le nekateri so prejeli podporo učiteljev, pri čemer je ključno vlogo pogosto odigrala razredničarka s čustveno oporo in pogovori.
- Podpora šolske svetovalne službe je bila minimalna ali celo neobstoječa; nekateri so imeli le enkratna srečanja, kar ni prispevalo k dolgoročni podpori; zato šolski svetovalni službi niso zaupali. Redki so prejeli ustrezno pomoč svetovalne delavke v povezavi z izražanjem čustev ali pa učno pomoč.
- Največjo oporo po ločitvi so otroci, ki so sodelovali v raziskavi, prejemali od prijateljev, pri čemer so bili prijatelji s podobno izkušnjo ključni, saj so omogočali deljenje občutkov in boljše razumevanje situacije. Nekateri so doživljali pomanjkanje podpore vrstnikov, občutek odtujenosti in osamljenosti.
- Sodelujoči so kot ključne osebe podpore navedli dedke, babice, sorojence in tretje osebe, kot so sosedje. V redkih primerih pa je bila zagotovljena tudi formalna pomoč psihologa preko zdravstvenega sistema.
- Šolske svetovalne delavke, ki so sodelovale v raziskavi, ugotavljajo, da se otroci po ločitvi staršev soočajo s težavami pri usklajevanju bivanja med dvema domovoma: pozabljajo šolske potrebščine in imajo težave pri šolskem delu, dodatno obremenitev

predstavlja različnost pričakovanj staršev. V nekaterih primerih ločitev povzroči finančne stiske družine, kar dodatno povečuje otrokovo negotovost in stres.

- Šolske svetovalne delavke, ki so sodelovale v raziskavi, menijo, da otroci ločitev lažje sprejmejo, kadar starša sodelujeta in zagotavljata stabilno okolje, kar zmanjšuje občutek negotovosti in čustvene stiske. Dogovarjanje o skrbništvu je za otroke najobčutljivejše obdobje z doživljanjem največje negotovosti. Nekateri starši konflikte prenašajo na otroka, kar dodatno poslabša njegovo psihološko stanje. Opažajo, da ima visoko konfliktna ločitev najbolj negativne posledice, še posebej če je prisotno nasilje med staršema.
- Šolske strokovne delavke, ki so sodelovale v raziskavi, opažajo, da imajo mlajši otroci večjo potrebo po pogovoru in izražanju čustev, starejši pa pogosto skrivajo svoja občutja in težave rešujejo sami; razlike se kažejo tudi med spoloma, saj so fantje pri izražanju čustev bolj zadržani in redkeje poiščejo pomoč odraslih.
- Sodelujoče šolske svetovalne delavke poročajo, da nekateri otroci doživljajo negativen občutek pri izbiri strani med staršema ali pa se trudijo navzven kazati, da je z njimi vse v redu. Med najpogostejšimi čustvenimi odzivi so jeza, žalost, zmedenost, strah in umik vase, pogosto spremljani z napetostjo, razdražljivostjo, občutki osamljenosti in nizko samopodobo; v primerih, kjer je bil družinski odnos pred ločitvijo zelo konflikten, otroci po ločitvi pogosto občutijo olajšanje.
- Glede vedenjskih sprememb šolske svetovalne delavke, ki so sodelovale v raziskavi, opažajo, da se nekateri otroci po ločitvi odzovejo z agresivnostjo ali povečanim iskanjem pozornosti, drugi se umikajo in postanejo čustveno odsotni; pri določenih učencih se pojavijo težave v odnosih z vrstniki in učitelji, kar lahko vodi do socialne izolacije in prilagoditvenih težav v šolskem okolju.
- Svetovalne delavke, ki so sodelovale v raziskavi, si prizadevajo, da šolsko okolje ostane stabilno in nespremenjeno, saj to otrokom zagotavlja občutek varnosti; poudarjajo tudi pomembnost informiranja učiteljev o vplivu družinskih sprememb na učence, da bi lažje prepoznali in naslovili njihove težave; poleg tega spodbujajo vključevanje otrok v razredne dejavnosti.
- Šolske svetovalne delavke nudijo otrokom individualno svetovanje za razvijanje strategij obvladovanja stresa, krepitev komunikacijskih veščin in reševanje konfliktov. Pomemben del podpore predstavlja tudi socialna podpora vrstnikov, saj otroci lažje zaupajo tistim, ki so doživeli podobno izkušnjo, nekatere šole pa nudijo tudi finančno pomoč družinam v stiski, da zmanjšajo dodaten stres otrok.

- Najbolj učinkovita podpora otrokom po ločitvi staršev vključuje individualno obravnavo, intervencije na šoli, preventivno delo v razredu, vključevanje staršev in zagotovitev zaupne osebe v šoli. Pomembne oblike pomoči so tudi prilagoditev učiteljevih pričakovanj, delavnice za krepitev čustvene odpornosti, terapevtska pomoč, ki otrokom pomagajo razviti strategije za soočanje s stresom, in razbremenilni pogovori. Menijo tudi, da k učinkoviti podpori prispeva timsko sodelovanje strokovnih delavcev, učenje organizacijskih veščin ter uporaba različnih metod, kot so kartice za odpiranje tem pogovora, družabne igre, risanje in vodena vizualizacija.
- Šolske svetovalne delavke, ki so sodelovale raziskavi, pri delu z otroki uporabljajo različne didaktične pripomočke in terapevtske pristope, kot so lutke, družabne igre, risanje, uporaba čustvenih kartic, namizni peskovnik, uporaba angelskih in TIBI kartic in pripovedovanje zgodb.
- Sodelovanje med šolsko svetovalno službo in učitelji je pomembno za učinkovito podporo učencem, saj omogoča boljše prepoznavanje stisk otrok, prilagoditve v razredu ter spodbujanje njihove socialne vključenosti. Razredniki pogosto prvi zaznajo spremembe pri učencih.
- Šolske svetovalne delavke, ki so sodelovale v raziskavi, poudarjajo, da je sodelovanje s starši ključno za otrokov razvoj, vendar se pripravljenost staršev na sodelovanje razlikuje. V težjih primerih šole sodelujejo tudi s centri za socialno delo in drugimi institucijami, kadar je to potrebno za zaščito otroka in zagotavljanje dodatne podpore. Kljub vsemu svetovalne delavke opozarjajo na pomanjkanje povezanosti med institucijami, kar otežuje celostno podporo otrokom in njihovim družinam.
- Sodelujoči otroci so izrazili potrebo po zaupanja vredni osebi v šolskem okolju, ki bi jim nudila varno okolje za izražanje čustev. Izrazili so tudi željo po skupinskih pogovorih z vrstniki, ki imajo podobno izkušnjo, saj bi jim to pomagalo razumeti, da niso sami v svojih težavah. Poudarili so tudi potrebo po varnem okolju v šoli, kjer bi lahko brez strahu govorili o svojih občutkih.
- Sodelujoči otroci so izrazili potrebo po bolj dostopnih šolskih svetovalnih delavcih in pogovorih, ki bi jim pomagali pri boljšem razumevanju situacije in pri iskanju načinov za lažje soočanje s posledicami ločitve.
- Predlogi šolskih svetovalnih delavcev za izboljšanje podpore otrokom po ločitvi so različni. Sodelujoče menijo, da je ključno zagotoviti hitrejšo dostopnost do specializirane psihološke pomoči za otroke, ki po ločitvi doživljajo intenzivne čustvene stiske. Pomembna bi bila vzpostavitev podpornih skupin v šolah, kjer bi otroci imeli

možnost izražanja čustev, pridobivanja občutka sprejetosti in učenja zdravih medosebnih odnosov. Kot dodatna oblika pomoči bi lahko služila organizacija taborov za otroke po ločitvi, ki bi jim omogočili začasno umikanje iz stresnega okolja ter razvoj strategij za soočanje s spremembami skozi različne aktivnosti. Šolske svetovalne delavke predlagajo izobraževalne programe za starše, kjer bi pridobili znanja o tem, kako otrokom zagotoviti ustrezno podporo pri prilagajanju na družinske spremembe. Dodatno pa bi bilo smiselno organizirati izobraževanja za šolske svetovalne delavce kar bi pripomoglo k učinkovitejši podpori učencem.

Na podlagi zbranih informacij in opravljene analize sem oblikovala še predloge, ki bi pomagali pri boljši in učinkovitejši pomoči in podpori otrokom z izkušnjo ločitve staršev:

- Za učinkovitejšo podporo otrokom iz ločenih družin bi bilo smiselno vzpostaviti strukturirano podporo v šolah, ki bi vključevala redne svetovalne ure, kjer bi otroci imeli možnost izražanja svojih občutij, predelovanja stisk in pridobivanja strategij za soočanje s spremembami. Poleg tega bi bilo potrebno zagotoviti varne prostore v šolskem okolju, kot so kotički za umik, kjer bi otroci lahko našli čustveno podporo ali si vzeli trenutek miru v stresnih situacijah.
- Pomemben vidik podpore je lahko vzpostavitev podpornih skupin v šolskem okolju, in sicer šolske svetovalne službe v sodelovanju z drugimi zaposlenimi, za otroke iz ločenih družin, ki bi jim omogočile deljenje izkušenj, vzpostavljanje medsebojne povezanosti ter učenje učinkovitih strategij za prilagajanje na novo družinsko dinamiko.
- Predlagam usposabljanja za učitelje in svetovalne delavce o prepoznavanju čustvenih in socialnih težav otrok po ločitvi ter strategijah podpore, ki bi jih organizirali Zavod RS za šolstvo, Centri za duševno zdravje otrok in mladostnikov, Svetovalni centri za otroke, mladostnike in starše ter nevladne organizacije. Pomembno je tudi ozaveščanje šolskega osebja o prilagoditvi pričakovanj do otrok po ločitvi glede učne uspešnosti, vedenja in socialnih odnosov.
- Za učinkovitejšo podporo otrokom po ločitvi staršev bi bilo smiselno organizirati delavnice za krepitev odpornosti in soočanja s stresom, in sicer v šolskem okolju, s strani šolskih svetovalnih delavcev, v sodelovanju z zunanjimi strokovnjaki (Centri za duševno zdravje otrok in mladostnikov, Svetovalni centri za otroke, mladostnike in starše, nevladne organizacije), kjer bi pridobili veščine regulacije čustev, izražanja svojih občutkov, postavljanja meja v odnosih ter razvoja socialnih veščin, kot so obvladovanje konfliktov, izboljšanje komunikacije in krepitev samozavesti.

- Pomembno se mi zdi, da se začne zagotavljati hitrejša dostopnost do specializirane psihološke pomoči v zdravstvenih domovih (Center za duševno zdravje otrok in mladostnikov) za otroke, ki po ločitvi doživljajo hude čustvene stiske.
- Smiselno bi bilo vzpostaviti multidisciplinarne time, ki bi jih sklicevali Centri za socialno delo, Centri za duševno zdravje otrok in mladostnikov ali Svetovalni centri za otroke, mladostnike in starše. V njih bi sodelovali šolski svetovalni delavci, psihologi, socialni delavci in drugi, omogočali pa bi hitrejšo prepoznavo potreb otrok ter učinkovitejšo podporo. Delovali bi lahko v šolah, Centrih za socialno delo, Centrih za duševno zdravje otrok in mladostnikov ter Svetovalnih centrih.

Poleg teh predlogov pa sem pripravila še krajši nabor predlogov, ki izhajajo iz mojih izkušenj:

- Kot oseba, ki je sama doživela ločitev staršev v mladostniškem obdobju, se zavedam, kako pomembno bi bilo, da bi starša bolje sodelovala in ostala osredotočena na otrokovo dobrobit, pri čemer bi zagotovila stabilno in predvidljivo okolje, ne glede na njun medsebojni odnos. Zato menim, da bi bilo v šolah in drugih podpornih institucijah smiselno nameniti več pozornosti delu s starši, jih informirati o pomenu skupnega sodelovanja pri vzgoji otrok po ločitvi ter jih spodbujati k vzpostavitvi odprte komunikacije z otrokom, brez pritiska ali prisilnega opredeljevanja do enega izmed staršev.
- Ključno bi bilo organizirati izobraževalne programe za starše, ob pomoči Centra za socialno delo, Svetovalnih centrov otrok, mladostnikov in staršev in nevladnih organizacij, kjer bi pridobili znanja o potrebah otrok v procesu ločitve ter razvili strategije za učinkovito komunikacijo in čustveno podporo. Prav tako bi bilo koristno vzpostaviti programe za izboljšanje sodelovanja med staršema, saj bi to pripomoglo k zmanjšanju konfliktov in omogočilo otroku bolj stabilno in varno okolje.
- Ključno je tudi spodbujanje aktivnega vključevanja obeh staršev v otrokovo življenje, tako v šoli kot na Centru za socialno delo, ne glede na to, ali živita skupaj ali ločeno, saj kakovost odnosa z obema staršema bistveno vpliva na otrokovo čustveno stabilnost, občutek varnosti in splošno dobrobit.

7. SEZNAM VIROV

Afifi, T. D., McManus, T., Hutchinson, S., & Baker, B. (2007). Inappropriate Parental Divorce Disclosures, the Factors that Prompt them, and their Impact on Parents'and Adolescents' Well-Being. *Communication Monographs, 74*(1), 78-102. Pridobljeno 10. 11. 2024 s https://www-tandfonline-com.nukweb.nuk.uni-lj.si/doi/full/10.1080/03637750701196870

Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and Family, 62*(4), 1269-1287. Pridobljeno 9. 1. 2025 s https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x

Amato, P. R., & Booth, A. (1997). *A Generation at Risk: Growing Up in an Era of Family Upheaval*. Pridobljeno 2. 11. 2024 s https://archive.org/details/generationatrisk0000amat

Amato, P. R., & Afifi, T. D. (2006). Feeling caught between parents: Adult children's relations with parents and subjective well-being. *Journal of Marriage and Family, 68*(1), 222–235. https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2006.00243.x

Andrejč, A. (2014). Negativni učinki razveze staršev na otroke in mladostnike. Dejavniki tveganja in varovalni dejavniki. *Socialno delo, 53*(1). Pridobljeno 1. 11. 2024 s https://www.revija-socialnodelo.si/mma/Negativni_URN_NBN_SI_DOC-QMDJ47FR.pdf/2019011712182533/

Arnejčič, B. (2015). Vpliv različnih tipov ločitvenih stisk otroka in mladostnika na aktivnost v vrtcu in šoli. V Hozjan, D. (ur.), *Aktivnosti učencev v učnem procesu* (str. 45–58). Koper: Univerzitetna založba Annales.

Andrejč, A. (2018). *Razveza staršev in otroci.* Maribor: Kulturni center.

Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a new modernity*. Sage Publications.

Beck, U., & Beck-Gernsheim, E. (2002). *Individualization: Institutionalized Individualism and Its Social and Political Consequences*. London: SAGE Publications.

Bernardi, F., & Radl, J. (2014). The long-term consequences of parental divorce for children's educational attainment. *Demographic Research, 30*(61), 1653–1680. https://doi.org/10.4054/DemRes.2014.30.61

Bezić, T. (2008). Razvoj in spremljanje delovanja mreže svetovalnih služb. *Sodobna pedagogika, 59*(2), str. 60–80.

Bjarnason, T., & Arnarsson, A., M. (2011). Joint Physical Custody and Communication with Parents: A Cross-National Study of Children in 36 Western Countries. *Journal of Comparative Family Studies,* 42(6). Pridobljeno 14. 11. 2024 s https://www.researchgate.net/publication/262081390_Joint_Physical_Custody_and_Com

munication_with_Parents_A_Cross-National_Study_of_Children_in_36_Western_Countries#fullTextFileContent

Bratina, K. (2024). Psihosocialna pomoč v šoli. *Vzgoja in izobraževanje, LV*(3), (18).

Buljan Flander, G., & Roje Đapić, M. (2020). *Otrok v središču (konflikta) – ločitev staršev, visoki konflikt in odtujenje: znanost, teorija in klinična praksa*. Bestovje, Hrvaška: Geromar d.o.o.

Clarke-Stewart, K. A., & Brentano, C. (2006). *Divorce: Causes and consequences.* New Haven: Yale University Press. Pridobljeno 10. 1. 2025 s Divorce: Causes and Consequences 9780300133318 - DOKUMEN.PUB

Coleman, L. & Gleen, F. (2010). The varied impact of couple relationship breakdown on children: Implications for practice and policy. *Research review. Children and Society, 24*(3). Pridobljeno 5. 11. 2024 s https://www.researchgate.net/publication/229488002_The_Varied_Impact_of_Couple_Relationship_Breakdown_on_Children_Implications_for_Practice_and_Policy

Coloroso, B. (1996*). Otroci so tega vredni: notranja disciplina, največ kar lahko damo otroku*. Ljubljana: Tangram.

Connolly, M. E.& Green, E. J. (2009). Evidence-Based Counseling Interventions with Children of Divorce: Implications dor Elementary School Counselors. *Journal of School Counseling, 7*(26). Pridobljeno 18. 10. 2024 s http://eric.ed.gov/?id=EJ886140

Conway, M. B., Christensen, T. M., & Herlihy, B. (2003). Adult children of divorce and intimate relationships: Implications for counseling. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families, 11*(4), 364–373. https://doi.org/10.1177/1066480703255609

Čačinovič Vogrinčič, G. (1998). *Psihologija družine: prispevek k razvidnosti družinske skupine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Čačinovič Vogrinčič, G. (1999). Svetovalno delo s starši, svetovalno delo z družinami. V Resman, M. (ur.), *Svetovalno delo v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah* (175–191). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Čačinovič Vogrinčič, G. (2008). *Soustvarjanje v šoli: učenje kot pogovor.* Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Čačinovič Vogrinčič, G., Bregar Golobič, K., Bečaj, J., Pečjak, S., Resman, M., Bezić, T., Dobnik Žerjav, M., Grgurevič, J., Niklanović, S. & Šmuk, B. (2008). *Programske smernice. Svetovalna služba v osnovni šoli.* Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Čačinovič Vogrinčič, G. & Mešl, N. (2019). *Socialno delo z družino: soustvarjanje želenih izidov in družinske razvidnosti.* Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Domiter Protner, K. (2023). Izzivi šolskega svetovalnega dela s perspektive družbenih in formalnopravnih sprememb v obdobju po nastanku programskih smernic. *Šolsko svetovalno delo, 3*, 3–13. Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 11. 2. 2025 s https://www.zrss.si/wp-content/uploads/2024/11/SSD_st3_2023_NR.pdf

Družinski zakonik (DZ) (2017). Uradni list RS, št. 15/17, 21/18, 22/19, 67/19, 200/20, 94/22, 94/22, Pridobljeno 2. 11. 2024 s https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO7556

Finkelhor, D., Shattuck, A., Turner, H., & Hamby, S. (2015). A revised inventory of adverse childhood experiences. *Child abuse & neglect*, 48, 13–21.

Furstenberg, F. F., & Kiernan, K. E. (2001). Delayed parental divorce: How much do children benefit? *Journal of Marriage and Family, 63*(2), 446–457. https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2001.00446.x

Ganc, D. (2015). *Izzivi očetovstva po ločitvi.* Sevnica: Družinski inštitut Zaupanje.

Grah, J. (2013). *Soustvarjanje spodbudnega učnega okolja za učence z učnimi težavami* (Doktorsko delo). Pridobljeno 13. 5. 2024 s http://pefprints.pef.uni-lj.si/1950/1/Grah_Jana.pdf.

Gregorčič Mrvar, P., Jeznik, K., Kalin, J., Kroflič, R., Mažgon, J., Šarić, M., & Šteh, B. (2020). *Šolska svetovalna služba: stanje in perspektive*. Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Pridobljeno 10. 2. 2025 s https://doi.org/10.4312/9789610603283

Gregorčič Mrvar, P., & Stožir Curk, B. (2023). Pomen razvojne vloge svetovalne službe v vzgojno-izobraževalnih ustanovah v kontekstu posodobitve programskih smernic svetovalne službe. *Šolsko svetovalno delo*, *3*, 32–41. Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 10. 2. 2025 s https://www.zrss.si/wp-content/uploads/2024/11/SSD_st3_2023_NR.pdf Grmek, M. I., & Javornik Krečič, M. (2005). *Učitelj in sodobni izzivi vzgojno-izobraževalnega procesa*. Maribor: Pedagoška fakulteta.

Hakvoort, E., M., Bos, H., M., W., Balen, F., V., & Hermanns, J., M., A. (2011). Postdivorce Relationships in Families and Children's Psychosocial Adjustment. *Journal of Divorce & Remarriage,* 52(2). Pridobljeno 15. 11. 2024 s https://www-tandfonline-com.nukweb.nuk.uni-lj.si/doi/full/10.1080/10502556.2011.546243

Hanson, T. L. (1999). Does parental conflict explain why divorce is negatively associated with child welfare? *Social Forces, 77*(4), 1283–1316. Pridobljeno 27. 11. 2024 s https://doi.org/10.2307/3005877

Hasemi, L., & Homayuni, H. (2017). Emotional Divorce: Child's Well-Being. *Journal of Divorce & Remarriage,* 58(8). Pridobljeno 10. 11. 2024 s https://www.researchgate.net/publication/319386681_Emotional_Divorce_Child's_Well-Being

Hetherington, E. M. (2003). Social support and the adjustment of children in divorced and remarried families. *Child Development, 74*(6). Pridobljeno 2. 11. 2024 s https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0907568203010002007

Hoyt, L. A., Cowen, E. L., Pedro-Carroll, J. L., & Alpert-Gillis, L. J. (1990). Anxiety and depression in young children of divorce. *Journal of Clinical Child Psychology, 19*(1), 26–32. https://doi.org/10.1207/s15374424jccp1901_4

Intihar, D. & Kepec, M. (2002). *Partnerstvo med šolo in domom: priročnik za učitelje, svetovalne delavce in ravnatelje*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Ljubljana.

Jacobson, D. S. (1978). The impact of marital separation/divorce on children: Parent-child communication and child adjustment. *Journal of Divorce*, *2*, 175–194. https://doi-org.nukweb.nuk.uni-lj.si/10.1300/J279v02n02_03

Jereb, A. (2011). Partnersko sodelovanje med učitelji in starši kot dejavnik pomoči učencem z učnimi težavami. V S., Pulec Lah, & M., Velikonja (ur.), *Učenci z učnimi težavami. Izbrane teme* (str. 110–126). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Jeynes, W. H. (2001). The effects of recent parental divorce on their children's consumption of alcohol. *Journal of Youth and Adolescence, 30*(3), 305–319. https://doi.org/10.1023/A:1010440111698

Kalin, J., Resman, M., Šteh, B., Mrvar, P., Govekar Okoliš, M., & Mažgon, J. (2009). *Izzivi in smernice kakovostnega sodelovanja med šolo in starši.* Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Kelly, B., J. (2000). Children's Adjustment in Conflicted Marriage and Divorce: A Decade. *Review of Research, 39*(8), 963–973. Pridobljeno 5. 1. 2025 s https://www.jaacap.org/article/S0890-8567(09)66294-8/abstract

Kelly, J. B., & Emery, R. E. (2003). Children's adjustment following divorce: Risk and resilience perspectives. *Family Relations, 52*(4), 352–362. Pridobljeno 12. 1. 2025 s Children's Adjustment Following Divorce: Risk and Resilience Perspectives.

King, V. (2002). Parental divorce and interpersonal trust in adult offspring. *Journal of Marriage and Family, 64*(3), 642–656. https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2002.00642.x

Kitanović, T. (2015). Phenomenon of Divorce in the Modern World. *Balkan Social Science Review,* 6. Pridobljeno 1. 11. 2024 s https://www.semanticscholar.org/paper/Phenomenon-

of-Divorce-in-the-Modern-World Kitanovi%C4%87/40d0dde8a057e534be3c412c43e26ec3e6e1bbf3

Kline, M., Johnston, J., R., & Tschann, J., M. (1991). The Long Shadow of Marital Conflict: A Model of Children's Postdivorce Adjustm. *Journal of Marriage and the Family,* 53(2). Pridobljeno 15. 11. 2024 s https://www.jstor.org/stable/pdf/352900.pdf?refreqid=fastly-default%3A9fd7a21299a3eeb41ef1db0341c283a4&ab_segments=&initiator=&acceptTC=1

Kodele, T. (2011). *Partnerstvo med domom in šolo – mit ali resnica?* (Magistrsko delo). Pridobljeno 12. 1. 2025 s lj.si/734/1/magistrsko_delo__Tadeja_Kodele.pdf. s

Kodele, T. & Mešl, N. (2013). *Otrokov glas v procesu učenja in pomoči. Priročnik za vrtce, šole in starše*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Kodelja, L. (n. d.). *Kako ločitev vpliva na predšolskega otroka?* Študijsko-raziskovalni center za družino. Pridobljeno 8. 1. 2025 https://srcdljubljana.com/blog-srcd/321-kako-locitev-vpliva-na-predsolskega-otroka

Kovač, L. (2023). *Kaj ob ločitvi najbolj negativno vpliva na otroka?* Pridobljeno 10. 11. 2024 s http://revijapanika.si/2023/09/27/kaj-ob-locitvi-najbolj-negativno-vpliva-na-otroka

Kushner, M., A. (2009). A Review of the Empirical Literature About Child Development and Adjustment Postseperation. *Journal of Divorce and Remarriage, 50*(7), 496–516.

Kvaternik, I. & Kustec, K. (2011). Sodelovanje staršev s šolo: vzpostavljanje delovnega odnosa soustvarjanja v šoli. *Socialno delo, 50*(2), 81–89.

Lekli, L. (2015). *Building Parent-Teacher Partnership as an Effective Means of Fostering Pupils' Success.* Pridobljeno 10. 1. 2025 s https://pdfs.semanticscholar.org/45e0/edbb072f39d5ba1d62de017353f03dbea448.pdf.

Long, N., Slater, E., Forehand, R., & Fauber, R. (1988). Continued High or Reduced Interparental Conflict Following Divorce: Relation to Young Adolescent Adjustment. *Journal of Consulting and Clinical Psychology,* 56(3), 467–469. Pridobljeno 15. 11. 2024 s https://psycnet.apa.org/doiLanding?doi=10.1037%2F0022-006X.56.3.467&errorCode=invalidAccess

Lopez, F. G., Melendez, M. C., & Rice, K. G. (2000). Parental divorce, parent–child bonds, and adult attachment orientations among college students: A comparison of three racial/ethnic groups. *Journal of Counseling Psychology, 47*(2), 177–186. Pridobljeno 26. 11. 2024 s https://doi.org/10.1037/0022-0167.47.2.177

Mahoni, L., Walsh, K., Lunn, J. & Petriwskyj, A. (2014). Teachers facilitating support for young children experiencing parental separation and divorce. *Journal of Child and Family Studies 4*(10), 2841-2852. DOI: 10.1007/s10826-014-0088-0

Malešević, T. (2018). *Načrtovanje, spremljanje in evalvacija svetovalnega dela v vrtcu: analiza stanja s priporočili*. Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 11. 2. 2025 s https://www.zrss.si/pdf/AnalizaStanjaSPriporocili.pdf

McGhee, D. (2015). *Vzgajati ločeno: kako lahko ločeni in razvezani starši vzgojijo srečne in brezskrbne otroke.* Grosuplje: Svetovalno izobraževalni center MIT.

Mesec, B. (1997). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu I: študijsko gradivo za interno uporabo.* Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje. (2024). *Programske smernice svetovalnega dela v programih s področja vzgoje in izobraževanja*. Pridobljeno 5. 1. 2025 s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Srednja-sola/Programske-smernice-svetovalnega-dela-v-programih-s-podrocja-vzgoje-in-izobrazevanja.pdf

Moné, J. G., MacPhee, D., Anderson, S. K., & Banning, J. H. (2011). Family members' narratives of divorce and interparental conflict: Implications for parental alienation. *Journal of Divorce & Remarriage, 52*(8), 642–667. Pridobljeno 6. 1. 2025 s https://doi.org/10.1080/10502556.2011.619940

Mrvar, P. (2008). Šola, vrtec, svetovalni delavec in starši – vzpostavljanje stika in sodelovalnega odnosa. *Sodobna pedagogika, 59* (125). Pridobljeno 3. 1. 2025 s https://www.sodobna-pedagogika.net/clanki/02-2008_sola-vrtec-svetovalni-delavec-in-starsi vzpostavljanje-stika-in-sodelovalnega-odnosa/

Noller, P., Feeney, J., A., Sheehan, G., Darlington, Y., & Rogers, C. (2008). Conflict in Divorcing and ContinuouslyMarried Families: A Study of Marital,Parent–Child and Sibling Relationships. *Journal of Divorce & Remarriage, 49(1/2). Pridobljeno 12. 11. 2024 s https://www-tandfonline-com.nukweb.nuk.uni-lj.si/doi/epdf/10.1080/10502550801971223?needAccess=true*

Novak, B. (2009). *Prenova slovenske šole*. Pridobljeno 10. 1. 2025 s http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-5JICFUPT.

Oldehinkel, A. J., Ormel, J., Veenstra, R., De Winter, A. F., & Verhulst, F. C. (2008). Parental divorce and offspring depressive symptoms: Dutch developmental trends during early adolescence. Journal of Marriage and Family, 70(2), 284–293. https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2008.00481.x

Palosaari, U., & Aro, H. (1994). Effect of timing of parental divorce on the vulnerability of children to depression in young adulthood. *Adolescence, 29*(115), 681–689.

Pelc, J., Horvat Rauter, B. & Šraj Lebar, T. (2024). (Po)moč učitelja, ko je učenec v duševnih stiskah. *Vzgoja in izobraževanje, LV*(3), 10–16.

Perić, M. (2010). *Družina v sodobnem svetu* [Elektronska knjiga]. Skupnost višjih strokovnih šol Republike Slovenije. Pridobljeno 5. 2. 2025 s https://www.skupnost-vss.si/impletum/docs/Skriti_dokumenti/Druzina_v_sodobnem_svetu-Peric.pdf

Podgoršek, V. (2018). *Ljubezen po ljubezni: vse o razhajanju, pravnih postopkih, otrocih, sostarševanju in odnosu v končanem in novem partnerstvu*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Radetzki, P., A., Deleurme, K., A., & Rogers, S., M. (2021). The implications of high-conflict divorce on adult children: Five factors related to well-being. *Journal of Family Studies,* 28(3). Pridobljeno 15. 11. 2024 s https://www-tandfonline-com.nukweb.nuk.uni-lj.si/doi/epdf/10.1080/13229400.2020.1754277?needAccess=true

Rener, T. (2006). Težave s pojmom družine. V Rener, T., Sedmak, M., Švab, A. & Urek, M. (2006). *Družine in družinsko življenje v Sloveniji,* (13–26). Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.

Rener, T., Sedmak, M. & Švab, A. (2006). Uvod v raziskovanje družin in družinskega življenja. V Rener, T., Sedmak, M., Švab, A. & Urek, M. (ur). *Družine in družinsko življenje v Sloveniji* (str. 27–62). Koper: Univerza na Primorskem.

Resman, M. (1997). *Šolsko svetovanje v sodobnem izobraževalnem sistemu*. Pedagoška obzorja, 12(1), 14–22.

Resman, M. (1999). Oddelek, učitelj in svetovalni delavec. V Resman, M. (ur.), *Svetovalno delo v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah* (str. 143–155). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Rijavec Klobučar, N. & Simonič, B. (2017). Causes of Divorce from the Perspective of Females in Slovenia. *Journal of Divorce & Remarriage, 58(4).* Pridobljeno 2. 11. 2024 s https://doi.org/10.1080/10502556.2017.1300024

Rohrbaugh, B., J., (2008). *A Comprehensive Guide to Child Custody Evaluations: Mental Health and Legal Perspectives* [pdf]. Pridobljeno 13. 11. 2024 s https://content.e-bookshelf.de/media/reading/L-2016-5f5686b8d0.pdf

Rutar Leban, T. (2011). *Svetovalno delo v inkluzivni šoli*. Koper: Založba Annales.

Sarrazin, J. & Cyr, F. (2008). Parental Conflicts and Their Damaging Effects on Children. *Journal of Divorce & Remarriage,* 47(1/2). Pridobljeno 13. 11. 2024 s https://www-

tandfonline-com.nukweb.nuk.uni-lj.si/doi/epdf/10.1300/J087v47n01_05?needAccess=true

Sheykhi, M., T. (2020). Worldwide Increasing Divorce Rates: A Sociological Analysis. *Konfrontasi Journal: Culture, Economy and Social Changes*, 7(2). Pridobljeno 1. 11. 2024 s https://www.konfrontasi.net/index.php/konfrontasi2/article/view/105/132

Stambaugh, S. E., Hector, M. A., & Carr, A. R. (2011). How I Remember My Parents' Divorce: A Phenomenological Investigation. *Issues in Mental Health Nursing, 32*(2), 121–130. https://doi.org/10.3109/01612840.2010.531520

Statistični urad Republike Slovenije. (2011). *Definicija družin.* Pridobljeno 2. 11. 2024 s https://www.stat.si/popis2011/DefDruzine.aspx

Statistični urad Republike Slovenije. (2022). *Svetovni dan družin*. Pridobljeno 5. 2. 2025 s https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/10311

Statistični urad Republike Slovenije. (2023). *Sklenitve in razveze zakonskih zvez, 2022.* Pridobljeno 2. 11. 2024 s https://www.stat.si/StatWeb/news/Index/11126

Statistični urad Republike Slovenije (2024). *Sklenitve in razveze zakonskih zvez, 2023.* Pridobljeno 2. 11. 2024 s https://www.stat.si/statweb/News/Index/12896

Strohschein, L. (2005). Parental divorce and child mental health trajectories. *Journal of Marriage and Family,* 67(5). Pridobljeno 3. 11. 2024 s https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1741-3737.2005.00217.x?msockid=202e0b0ed3cf66f309501b5ed20f67d8

Štadler, A., Starič Žikič, N., Borucky, V., Križan Lipnik, A., Černetič, M., Perpar, I., & Valenčak, K. (2009). *Otrok in ločitev staršev: da bi odrasli lažje razumeli otroke.* Ljubljana: Otroci d.o.o.

Šugman Bohinc, L., Rapoša Tajnšek, P. & Škerjanc, J. (2007). *Življenjski svet uporabnika. Raziskovanje, ocenjevanje in načrtovanje uporabe virov za doseganje želenih razpletov.* Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Švab, A. (2001). *Družina: od modernosti k postmodernosti.* Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Švab, A. (2006). Družinske spremembe. V Rener, T., Sedmak, M., Švab, A. & Urek, M. (2006). *Družine in družinsko življenje v Sloveniji* (str. 63–87). Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.

Švab, A. (2010). Kdo se boji (raznovrstnosti) družin? Sociološki pogled/i na sodobno družinsko življenje. *Socialno delo,* 49(5–6). Pridobljeno 16. 11. 2024 s https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-R6E5X1NC

Uphold-Carrier, H., & Utz, R. (2012). Parental divorce among young and adult children: A long-term quantitative analysis of mental health and family solidarity. *Journal of Divorce & Remarriage, 53*(4), 247–266. Pridobljeno 27. 12. 2024 s https://doi.org/10.1080/10502556.2012.663272

Valenčič Zuljan, M., Vogrinc, J., Cotič, M., Fošnarič, S., & Peklaj, C. (2011). *Sistemski vidiki izobraževanja pedagoških delavcev*. Pedagoški inštitut.

Vogrinc, J. in Krek, J. (2012). *Delovanje svetovalne službe*. Pedagoška fakulteta

Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI) (1996). Ur. l. RS, 12/96, 23/96, 22/00, 64/01, 101/01, 108/02, 34/03, 79/03, 65/05, 117/05, 129/06, 16/07, 36/08, 58/09, 64/09, 65/09, 20/11, 40/12, 57/12, 47/15, 46/16, 49/16, 25/17, 123/21, 172/21, 207/21, 105/22, 141/22, 158/22, 71/23.

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (2004). Ur. l. RS, 69/2004.

Wolfinger, N. H. (1998). The Effects of Parental Divorce on Adult Tobacco and Alcohol Consumption. *Journal of Health and Social Behavior*, *39*(3), 254–269. https://doi.org/10.2307/2676316

Westrupp, E. M., Brown, S., Woolhouse, H., Gartland, D., & Nicholson, J. M. (2018). Repeated early-life exposure to inter-parental conflict increases risk of preadolescent mental health problems. *European Journal of Pediatrics*, 177(3), 419–427. https://doi.org/10.1007/s00431-017-3071-0

8. PRILOGE

8.1. Priloga A: Smernice za intervju za otroke

Raziskovalna vprašanja:

1. Raziskovalno vprašanje: Kako otroci doživljajo ločitev ali razvezo staršev?
2. Raziskovalno vprašanje: Kakšen vpliv ima po mnenju otrok ločitev ali razveza staršev na šolske obveznosti in učno uspešnost otrok?
3. Raziskovalno vprašanje: Kakšne oblike podpore šolskih svetovalnih delavcev prejemajo otroci, ko se soočajo z ločitvijo staršev?
4. Raziskovalno vprašanje: Kako šolski svetovalni delavci zaznavajo potrebe otrok, ki so doživeli ločitev ali razvezo svojih staršev?
5. Raziskovalno vprašanje: Kakšne dodatne oblike pomoči bi lahko koristile otrokom z izkušnjo ločitve ali razveze staršev, da bi izboljšale njihovo učno uspešnost in splošno dobro počutje?

Vprašanja:

1. Doživljanje ločitve staršev:
    a. Koliko si bil/-a star/-a, ko sta se starša ločila in koliko si star/-a sedaj?
    b. Kako si doživljal/-a ločitev svojih staršev?
    c. Kakšna čustva si imel/-a med in po ločitvi staršev?
    d. Kako je ločitev vplivala na tvoje odnose s prijatelji in družino?
2. Učna uspešnost in šolsko okolje:
    a. Kako je situacija ločitve staršev vplivala na tvoje šolske obveznosti in uspešnost? Kaj so bile glavne spremembe, ki si jih opazil/-a pri svojem učenju, motivaciji, koncentraciji, prisotnosti v šoli?
    b. Katere težave, če sploh, si doživljal/-a v šoli zaradi ločitve staršev? Ali so bile te težave povezane z odnosi s sošolci, učitelji ali z motivacijo za delo? Lahko dodaš primer?
3. Pomoč v šolskem okolju:
    a. Ali si bil/-a v šoli deležen/-a kakšne pomoči s strani zaposlenih? Kakšna je bila ta pomoč?
    b. Kdo ti je pomagal?
    c. Kako ustrezna je bila pomoč in v kako ustreznem obsegu? Če pogledaš nazaj, ali je bila pomoč učinkovita?
    d. Kakšno pomoč bi takrat še potreboval/-a pa je nisi prejel/-a?
4. Pomoč izven šolskega okolja:
    a. Ali si bil/-a deležna kakšne pomoči izven šolskega okolja, s strani drugih oseb?
    b. Kdo ti je pomagal?
    c. Kako ustrezna je bila pomoč in kako ti je to pomagalo?
5. Informativna vprašanja:
    a. Spol
    b. Izobrazba

c. S kom si živela po ločitvi staršev in s kom živiš danes?
d. Kakšni so danes odnosi z obema staršema?

8.2. Priloga B: Smernice za intervju za šolske svetovalne delavke

Raziskovalna vprašanja:

1. Raziskovalno vprašanje: Kako otroci doživljajo ločitev staršev?
2. Raziskovalno vprašanje: Kakšen vpliv ima po mnenju otrok ločitev staršev na šolske obveznosti in učno uspešnost otrok?
3. Raziskovalno vprašanje: Kakšne oblike podpore šolskih svetovalnih delavcev prejemajo otroci, ko se soočajo z ločitvijo staršev?
4. Raziskovalno vprašanje: Kako šolski svetovalni delavci zaznavajo potrebe otrok, ki so doživeli ločitev svojih staršev?
5. Raziskovalno vprašanje: Kakšne dodatne oblike pomoči bi lahko koristile otrokom z izkušnjo ločitve staršev, da bi izboljšale njihovo učno uspešnost in splošno dobro počutje?

Vprašanja:

1. Stališča in prakse:
    a. Kakšna so vaša stališča glede podpore otrokom z izkušnjo ločitve ali razveze staršev v osnovni šoli?
    b. Katere strategije uporabljate pri delu z otroki, ki so doživeli ločitev ali razvezo staršev?
    c. Kako zaznavate spremembe v družinski strukturi otrok in kako te spremembe vplivajo na otrokovo vedenje in čustveno stanje?
2. Podpora in oblika pomoči:
    a. Kako pristopate k nudenju podpore otrokom z izkušnjo ločitve ali razveze staršev?
    b. Katere oblike pomoči se izkažejo za najučinkovitejše pri delu z otroki z izkušnjo ločitve ali razveze staršev?
    c. Ali sodelujete z učitelji in starši pri nudenju podpore otrokom? Če je odgovor da, kako?
    d. Katere primere dobrih praks in učinkovite strategije ste uporabili pri delu z otroki, ki imajo izkušnjo ločitve ali razveze staršev?
3. Potrebe po dodatni pomoči:
    a. Kakšne so vaše izkušnje glede učinkovitosti različnih oblik podpore otrokom z izkušnjo ločitve ali razveze staršev? Katere so bolj in katere manj učinkovite?
    b. Katere dodatne oblike pomoči bi po vašem mnenju koristile otrokom z izkušnjo ločitve ali razveze staršev?
4. Informativna vprašanja:
    a. Kakšna je vaša izobrazba?
    b. Kako dolgo ste že zaposleni kot svetovalna delavka?
    c. Ali ste pred zaposlitvijo kot svetovalna delavka opravljali še kakšno drugo delo? Kakšno delo je bilo to in kako dolgo ste ga opravljali?

d. Ali ste se udeleževali kakšnih dodatnih usposabljanj za delo z otroki ločenih staršev? Če da, kakšnih? Kako so vam ta usposabljanja v podporo pri vašem delu?

8.3. Priloga C: Primer transkripta intervjuja otroka

Transkript F – intervju 6

E: Živijo. Hvala, da si si vzela čas za sodelovanje.

F: Z veseljem.

E: Lahko kar začneva?

F: Ja, lahko.

E: Super. Najprej me zanima koliko si bila stara ko sta se starša ločila in koliko si stara sedaj?

F: Zdaj sem stara 18 let, /(F1). Ko sta se ločila sem bila pa stara 7 let, /(F2).

E: Mi lahko opišeš, kako si doživljala ločitev svojih staršev?

F:Bila sem žalostna, /(F3), veliko sem jokala, /(F4). Hotela sem, da gresta starša nazaj skupaj, /(F5). Nič mi ni bilo jasno, zakaj je do tega prišlo, /(F6), ker dejansko so se vsi najhujši spori med staršema dogajali takrat, ko sem spala oziroma me ni bilo zraven, /(F7).

E: Kako pa si se počutila ob ločitvi?

F: Počutila sem se zelo žalostno, /(F8). Ne spomnim se kaj veliko, saj se je to že zgodilo dolgo časa nazaj, /(F9).

E: Kakšna čustva pa si imela med in po ločitvi staršev?

F: Večino časa med ločitvijo se sploh nisem zavedala, da se ločujemo, /(F10). Ampak potem sem se, ko smo se z mami preselile v novo stanovanje, /(F11). Takrat sem počasi dojela, da je res, da smo šli narazen /(F12). Bila sem žalostna, /(F13), veliko sem jokala, /(F14). Bila sem tudi jezna, /(F15). Imela sem izbruhe jeze, /(F16). Včasih sem imela občutek, da moram kdaj kaj narediti, proti moji volji, da ugajam enemu od staršev, /(F17). Nikoli nisem vedela, ali bo moje dejanje zadovoljilo oba ali bo eden izmed staršev vesel, drugi jezen in obratno, /(F18).

E: Kako pa je ločitev vplivala na tvoje odnose s prijatelji in družino?

F: Z očetovo družino slabo, ker so se nekaterimi člani nehali družiti z nami, /(F19). O moji mamici in o mojima sestrama so grdo govorili, /(F20). Govorili so, da smo se s sestrama krive, da sta se starša ločila, /(F21). Z nekaterimi se še vidim kdaj pa kdaj, /(F22). Z družino po mamini strani pa smo zelo povezani, /(F23). Na prijatelje pa nič ni vplivalo, /(F24).

E: Kako je situacija ločitve staršev vplivala na tvoje šolske obveznosti in uspešnosti?

F: Ob koncu šolskega leta je bilo ugotovljeno, da sploh ne poznam vseh črk in posledično ne znam pravilno pisati in brati, /(F25). To sta spregledala oba starša, /(F26) in obe učiteljici, /(F27). Z mami sem se vse naučila v zelo kratkem času, da sem končala prvi razred z lepim učnim uspehom, /(F28). Kasneje pa so se še tudi kdaj kazale kakšne učne težave, /(F29), zaradi katerih sem kar nekaj časa hodila k šolski svetovalni delavki, /(F30). Pomagala mi je pri pravilnem učenju, /(F31) in mi podajala učno pomoč, /(F32).

E: Kaj so bile glavne spremembe, ki si jih opazila pri svojem učenju, motivaciji, koncentraciji?

F: Da sem se manj učila, ker se nobeden ni posebej ukvarjal z mano, /(F33). Kasneje se je mami začela več ukvarjati z mano in je bilo boljše, /(F34).

E: Katere težave pa si doživljala v šoli? So bile te težave povezane z odnosi s sošolci, učitelji ali z motivacijo za delo?

F: Kmalu po ločitvi je oči dobil novo partnerko, ki je bila v preteklosti znana športnica, /(F35) in je imela v povezavi s svojim športom tudi nekaj neljubih dogodkov, ki so bili medijsko odmevni, /(F36). In seveda, ko so drugi starši otrok zvedeli za novo partnerko, so se o tem pogovarjali doma, /(F37). V zvezi s tem so me tudi sošolci in sošolke napadali in žalili, /(F38). Zelo mi je bilo hudo, /(F39). Zelo sem trpela, /(F40) in se počutila ponižano, /(F41), žalostno, /(F42). Pri tem je najbolj izstopala ena sošolka, ki je svoje psihično nasilje do mene nadaljevala potem še kar nekaj let, /(F43). In takrat sem mislila, da če bi bila starša skupaj, se meni tega ne bi dogajalo, /(F44) in res mi je bilo težko hoditi v šolo, /(F45). Zelo pogosto sem imela glavobole, /(F46) in bolečine v trebuhu, /(F47). Vse je bilo medicinsko nepojasnjeno, /(F48). Dejansko pa so bile vse te težave psihičnega izvora, /(F49). Bilo je to zelo težko obdobje, ko sem bila razpeta med obema staršema, /(F50).

E: Zelo mi je žal, da je ločitev tako negativno vplivala na tvoje življenje po ločitvi. Se spomniš, si bila v šoli deležna kakšne pomoči s strani zaposlenih?

F: Bila je samo učna pomoč s strani svetovalne delavke, /(F51). Dejansko s strani učiteljev in učiteljic nisem bila deležna na začetku nobene pomoči, /(F52), saj nihče ni opazil, da pomoč potrebujem, /(F53). Da pomoč potrebujem, so opazili ob koncu prvega razreda, ko nisem več znala pisati in brati, /(F54). V bistvu sem vso že osvojeno znanje, pozabila, /(F55). Pri vsem tem sta se takrat obe učiteljici v prvem razredu zelo potrudili in mi pomagali, /(F56). Vso zamujeno snov sem nadoknadila z mami, /(F57), učiteljicama, /(F58) in s šolsko svetovalno delavko, /(F59). Potem sem imela strokovno pomoč, sicer brez odločbe, ampak pomoč pri svetovalni delavki v smislu, kako se učiti, /(F60) in dejansko mi je pomagala pri lažjemu razumevanju učenja, /(F61).

E: Kako ustrezna pa je bila pomoč?

F: Pomoč je bila enkrat tedensko za eno šolsko uro, /(F62). Tam sem dobila določene vaje, ki so mi bile v pomoč pri učenju, /(F63).

E: Če pogledaš nazaj, ali je bila pomoč učinkovita?

F: Kar se tiče učne pomoči, je bila učinkovita, /(F64). Bi pa zaradi te sošolke, ki je izvajala psihično nasilje, potrebovala še več pomoči in podpore pri svetovalni delavki, /(F65). Zaradi glavobolov in bolečin v trebuhu sem s pomočjo osebne zdravnice pridobila napotnico za razgovor pri psihologu, /(F66). Imela sem zelo velik odpor do šole, /(F67). Zdelo se mi je, da so mi v šoli vsi obrnili hrbet, /(F68).

E: Kakšno pomoč bi takrat še potrebovala, pa je nisi prejela?

F: Da bi se nekdo v šoli z mano pogovarjal, da bi lažje premagala travme ob ločitvi, /(F69) in travme psihičnega nasilja te sošolke, /(F70).

E: Ali si bila deležna kakšne pomoči izven šolskega okolja, s strani drugih oseb?

F: Ja, deležna sem bila pomoči s strani psihologinje, izven šole, /(F71). Psihologinja mi je pomagala pri razreševanju mojih stisk in težav, /(F72).

E: Kaj pa doma, ste se o situaciji veliko pogovarjali?

F: Ja, mami je bila tista, ki mi je stala ob strani, /(F73). Vedno sem se lahko obrnila nanjo, /(F74), veliko smo se pogovarjale, /(F75). Veliko smo se pogovarjale tudi z obema sestrama, ki so bile že malo starejše, /(F76). Pogovor mi je pomagal, da sem lahko predelovala določene občutke, /(F77).

E: V kakšnem odnosu pa sta bila starša v času ločitve in v kakšnem sta sedaj?

F: Že pred ločitvijo sta se zelo kregala, /(F78), prisotno je bilo fizično, /(F79) in psihično nasilje, /(F80). Tudi v fazi ločitve sta se veliko skregala, /(F81) in tudi tukaj je prihajalo do psihičnega, /(F82) in fizičnega nasilja, /(F83). Odkar sta se ločila, se ne razumeta, /(F84), se ne pogovarjata, /(F85) in niti ne sodelujeta, /(F86).

E: V kakšnih odnosih pa si ti z očetom, mamo in sestrama?

F: Z očetom se vidim parkrat na leto, /(F87). Včasih grem čez vikend k njemu na počitnice, /(F88). Z mamo in sestrama pa se razumem zelo dobro, /(F89). Zelo smo povezane, /(F90).

E: S kom živiš po ločitvi?

F: Zaživela sem z mamo in sestrama, /(F91).

E: Super, najlepša hvala za tvoje odgovore.

F: Prosim.

Informativna vprašanja:

- Spol: Ž
- Izobrazba: dijakinja srednje šole, program Predšolske vzgoje.
- Datum izvedbe intervjuja: 28. 12. 2024

8.4. Priloga D: Primer transkripta intervjuja šolske svetovalne delavke

Transkript A – intervju 1

E: Pozdravljeni. Najlepša hvala, da ste si vzeli čas za sodelovanje.

A: Z veseljem.

E: Najprej me zanima kakšna so vaša stališča glede podpore otrokom z izkušnjo ločitve ali razveze staršev v osnovni šoli?

A: *Najprej bi rada izpostavila, da je vsestranska podpora otrokom z izkušnjo ločitve ali razveze staršev vitalnega pomena za njihovo čustveno stabilnost, /(A1) in osebnostni razvoj, /(A2). Verjamem, da je potrebno pristopati celostno, /(A3), ob tem pa upoštevati individualne potrebe vsakega otroka, /(A4). V šoli je pomembno ustvariti varno in spodbudno okolje, /(A5), kjer se otrok lahko izrazi in razvija, ne glede na okoliščine, ki jih doživlja v družini, /(A6).*

E: Se popolnoma strinjam z vami. Kakšne strategije pa uporabljate pri delu z otroki, ki so doživeli ločitev ali razvezo staršev?

A: *Najpogosteje uporabljam individualni pristop, /(A7). Največkrat nudim individualno svetovanje, /(A8). Pri individualnem svetovanju lahko učenci izrazijo svoja občutja brez strahu pred obsojanjem, /(A9).*

E: Morda še kakšno?

Ja, učencem skušam približati tudi strategije obvladovanja, /(A10). Pomagam jim razviti spretnosti za soočanje s stresom, /(A11). To so tehnike dihanja, /(A12), asertivni pristop, /(A13), reševanje problemov, /(A14) in iskanje pozitivnih rešitev, /(A15).

E: Kako pa zaznavate spremembe v družinski strukturi otrok in kako te spremembe vplivajo na otrokovo vedenje in čustveno stanje?

A: *Spremembe v družinski strukturi pogosto vplivajo na otrokovo čustvovanje, /(A16), vedenje, (A17), odnose z vrstniki, /(A18) in tudi na učni uspeh, /(A19).*

E: Kakšni pa so znaki?

A: *Pogosti znaki vključujejo povečano tesnobo, /(A20), nizko samopodobo, /(A21), osamljenost, /(A22), upad motivacije za učenje, /(A23) in težave v odnosih z vrstniki, /(A24). Pogoste so tudi vedenjske spremembe, /(A25),*

kot so pojav agresivnega vedenja, /(A26), umik vase, /(A27) ali pa preveč izražena potreba po pozornosti, /(A28). Te spremembe zahtevajo skrbno spremljanje in podporo, /(A29). Se pa tudi zgodi, zlasti pri starejših učencih, da ne prepoznamo sprememb in nam uidejo, /(A30).

E: Kako pristopate k nudenju podpore otrokom z izkušnjo ločitve ali razveze staršev?

A: *K nudenju podpore poskušam pristopiti z ustvarjanjem nekega varnega prostora, /(A31), z empatijo, /(A32), razumevanjem, /(A33) in profesionalno distanco, /(A34). Začetni in temeljni korak je vzpostavitev zaupnega kroga z učencem, /(A35), kar omogoča bolj odprto komunikacijo, /(A36). Sledi ocena učenčevega stanja, /(A37), ki temelji na pogovorih, /(A38), opazovanju, /(A39) in informacijah staršev ter učiteljev, /(A40). Na tej podlagi oblikujem načrt podpore, /(A41).*

E: Katere oblike pomoči pa se izkažejo za najučinkovitejše pri delu z otroki z izkušnjo ločitve ali razveze staršev?

Rekla bi, da so najučinkovitejše oblike pomoči individualno svetovanje učencu,/(A42), vključevanje staršev, (A43) in intervencije na šoli, (A44).

E: Mi lahko na kratko opišete potek dela?

A: *Individualno svetovanje učencu je prilagojeno specifičnim potrebam posameznega učenca, /(A45). Poleg tega v pomoč in podporo vključujem tudi starše, /(A46). V razgovorih s starši poskušam predstaviti pomen spoštljivih komunikacijskih vzorcev med starši, ki naj bodo v največjo korist otrokom, /(A47). Sodelujem tudi pri prilagoditvi šolskih zahtev glede na otrokovo čustveno stanje v okviru oblikovanja IDPP, /(A48) (izvirni delovni projekt pomoči).*

E: Rekli ste že, da sodelujete tudi z učitelji in starši. Na kakšen način pristopate do njih?

A: *Ja, sodelujem z učitelji, /(A49) in starši, /(A50). Učitelje informiram o morebitnih vplivih družinskih sprememb na otrokovo vedenje, /(A51) in jih usmerjam, kako najbolje podpreti otroka v razredu, /(A52). S starši izvajam individualna srečanja, /(A53), kjer jim svetujem, kako ohraniti stabilno okolje za otroka, /(A54) in kako se realno odzivati na njegove potrebe, /(A55).*

E: Katere primere dobrih praks in učinkovite strategije ste uporabili pri delu z otroki, ki imajo izkušnjo ločitve ali razveze staršev?

A: *Pri delu z otroki uporabljam čustvene karte, /(A56), namizni peskovnik, /(A57), lutke, /(A58).*

E: Kakšne so vaše izkušnje glede učinkovitosti različnih oblik podpore otrokom z izkušnjo ločitve ali razveze staršev?

A: *Najbolj učinkovite so vsekakor individualne obravnave, /(A59) in preventivno delo v razredu, /(A60), saj omogočajo neposredno delo z otrokovimi potrebami, /(A61).*

E: Katere dodatne oblike pomoči bi po vašem mnenju koristile otrokom z izkušnjo ločitve ali razveze staršev?

Menim, da bi otrokom koristila hitra dostopnost do specializirane psihološke pomoči, /(A62) in tudi programi za starše, (A63). Predlagala bi več poudarka na izobraževanju staršev o tem, kako podpreti otroke, /(A64).

E: Ali ste se udeleževali kakšnih dodatnih usposabljanj za delo z otroki ločenih staršev? Če da, kakšnih?

V dolgoletni praksi sem se udeleževala različnih izobraževanj na temo odnosnih kompetenc, pomoči in podpore, medosebne komunikacije, NLP-programiranja, programa CAP in NEON, izobraževanja o sporočanju slabih novic, terapevtskega dela z lutko in peskovnikom …, /(A64).

Informativna vprašanja:

a. Kakšna je vaša izobrazba? Profesorica defektologije za vedenjske in čustvene motnje.
b. Kako dolgo ste že zaposleni kot svetovalna delavka? Več kot 30 let.
c. Ali ste pred zaposlitvijo kot svetovalna delavka opravljali še kakšno drugo delo?

Pred zaposlitvijo sem bila v času študija prostovoljka v okviru CSD za pomoč in podporo učencem, ki so bili v stiski, po večini zaradi neurejenih razmer v družini.

8.5. Priloga E: Primer odprtega kodiranja sodelujočega otroka

KODA	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NAD-KATEGORIJA	TEMA
F1	*Zdaj sem stara 18 let.*	18 let.		Starost intervjuvanca.	Demografski podatki.
F2	*Ko sta se ločila sem bila pa stara 7 let.*	7 let.		Starost otroka ob ločitvi.	Doživljanje ločitve staršev.
F3	*Bila sem žalostna.*	Žalost.	Čustvene reakcije na ločitev.	Psihosocialni vplivi ločitve na otroke.	Doživljanje ločitve staršev.
F4	*Veliko sem jokala.*	Jok.	Čustvene reakcije na ločitev.	Psihosocialni vplivi ločitve na otroke.	Doživljanje ločitve staršev.
F5	*Hotela sem, da gresta starša nazaj skupaj.*	Želja po ponovni združitvi staršev.	Premišljevanje o posledicah ločitve.	Psihosocialni vplivi ločitve na otroke.	Doživljanje ločitve staršev.
F6	*Nič mi ni bilo jasno, zakaj je do tega prišlo.*	Nejasna predstava o situaciji.	Premišljevanje o posledicah ločitve.	Psihosocialni vplivi ločitve na otroke.	Doživljanje ločitve staršev.
F7	*Ker dejansko so se vsi najhujši spori med staršema dogajali takrat, ko sem spala oziroma me ni bilo zraven.*	Najhujši spori so se dogajali, ko je ni bilo zraven.		Življenje pred ločitvijo.	Doživljanje ločitve staršev.
F8	*Počutila sem se zelo žalostno.*	Žalost.	Čustvene reakcije na ločitev.	Psihosocialni vplivi ločitve na otroke.	Doživljanje ločitve staršev.
F9	*Ne spomnim se kaj veliko, saj se je to že zgodilo dolgo časa nazaj.*	Ne spomni se podrobnosti, ker se je zgodilo že leta nazaj.	Negativna izkušnja otroka.	Psihosocialni vplivi ločitve na otroke.	Doživljanje ločitve staršev.
F10	*Večino časa med ločitvijo se sploh nisem zavedala, da se ločujemo.*	Ne zavedanje resnosti situacije.	Negativna izkušnja otroka.	Psihosocialni vplivi ločitve na otroke.	Doživljanje ločitve staršev.
F11	*Ampak potem sem se, ko smo se z mami preselile v novo*	Sprejetje situacije po selitvi v novo	Prilagoditev na spremembe ob ločitvi.	Spremembe v vsakdanjem življenju.	Življenje otrok po ločitvi staršev.

KODA	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NAD-KATEGORIJA	TEMA
	stanovanje. Takrat sem počasi dojela, da je res, da smo šli narazen.	stanovanje z mami.			
F13	*Bila sem žalostna.*	Žalost.	Čustvene reakcije na ločitev.	Psihosocialni vplivi ločitve na otroke.	Doživljanje ločitve staršev.
F14	*Veliko sem jokala.*	Jok.	Čustvene reakcije na ločitev.	Psihosocialni vplivi ločitve na otroke.	Doživljanje ločitve staršev.
F15	*Bila sem tudi jezna. Imela sem izbruhe jeze.*	Jeza.	Čustvene reakcije na ločitev.	Psihosocialni vplivi ločitve na otroke.	Doživljanje ločitve staršev.
F17	*Včasih sem imela občutek, da moram kdaj kaj narediti, proti moji volji, da ugajam enemu od staršev.*	Občutek, da mora kaj narediti proti volji, da ugaja staršema.	Občutek neupoštevanja otrok pri ločitvi.	Psihosocialni vplivi ločitve na otroke.	Doživljanje ločitve staršev.
F18	*Nikoli nisem vedela, ali bo moje dejanje zadovoljilo oba ali bo eden izmed staršev vesel, drugi jezen in obratno.*	Nikoli ni vedela, ali bo njeno dejanje zadovoljilo oba starša ali samo enega.	Občutek neupoštevanja otrok pri ločitvi.	Psihosocialni vplivi ločitve na otroke.	Doživljanje ločitve staršev.
F19	*Z očetovo družino slabo, ker so se nekaterimi člani nehali družiti z nami.*	Prekinitev stikov z družino po očetovi strani.	Odnosi širše družine ob ločitvi.	Spremembe v vsakdanjem življenju.	Življenje otrok po ločitvi staršev.
F20	*O moji mamici in o mojima sestrama so grdo govorili.*	Negativen govor s strani očetove družine o mami in sestrama.	Odnosi širše družine ob ločitvi.	Spremembe v vsakdanjem življenju.	Življenje otrok po ločitvi staršev.
F21	*Govorili so, da smo s sestrama krive, da sta se starša ločila.*	Negativen govor s strani očetove družine o mami in sestrama.	Odnosi širše družine ob ločitvi.	Spremembe v vsakdanjem življenju.	Življenje otrok po ločitvi staršev.
F22	*Z nekaterimi se še vidim kdaj pa kdaj.*	Občasno videvanje s družino po očetovi strani.	Odnosi širše družine ob ločitvi.	Spremembe v vsakdanjem življenju.	Življenje otrok po ločitvi staršev.
F23	*Z družino po mamini strani pa smo zelo povezani.*	Povezanost z družino po mamini strani.	Odnosi širše družine ob ločitvi.	Spremembe v vsakdanjem življenju.	Življenje otrok po ločitvi staršev.
F24	*Na prijatelje pa nič ni vplivalo.*	Ločitev ni vplivala na odnose s prijatelji.	Odnosi s prijatelji in drugimi po ločitvi.	Spremembe v vsakdanjem življenju.	Življenje otrok po ločitvi staršev.
F25	*Ob koncu šolskega leta je bilo ugotovljeno, da sploh ne poznam vseh črk in*	Ob koncu šolskega leta so ugotovili, da ne pozna vseh črk		Vpliv ločitve na šolske rezultate.	Vpliv ločitve na šolsko uspešnost.

KODA	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NAD-KATEGORIJA	TEMA
	posledično ne znam pravilno pisati in brati.	in posledično ne zna pravilno pisati in brati.			
F26	*To sta spregledala oba starša in obe učiteljici.*	Spregled neznanja o branju in pisanju.	Starši in otrokovi šolski rezultati.	Vpliv ločitve na šolske rezultate.	Vpliv ločitve na šolsko uspešnost.
F28	*Z mami sem se vse naučila v zelo kratkem času, da sem končala prvi razred z lepim učnim uspehom.*	Zamujeno snov je nadoknadila z mami.	Starši in otrokovi šolski rezultati.	Vpliv ločitve na šolske rezultate.	Vpliv ločitve na šolsko uspešnost.
F29	*Kasneje pa so se še tudi kdaj kazale kakšne učne težave.*	Pojav učnih težav.		Vpliv ločitve na šolske rezultate.	Vpliv ločitve na šolsko uspešnost.
F30	*Zaradi katerih sem kar nekaj časa hodila k šolski svetovalni delavki.*	Učna pomoč.		Ustrezna pomoč ŠSS.	Oblike podpore ŠSS.
F31	*Pomagala mi je pri pravilnem učenju.*	Pomoč pri pravilnem učenju.		Ustrezna pomoč ŠSS.	Oblike podpore ŠSS.
F32	*In mi podajala učno pomoč.*	Učna pomoč.		Ustrezna pomoč ŠSS.	Oblike podpore ŠSS.
F33	*Da sem se manj učila, ker se nobeden ni posebej ukvarjal z mano.*	Občutki prepuščenosti pri šolskem delu.	Starši in otrokovi šolski rezultati.	Vpliv ločitve na šolske rezultate.	Vpliv ločitve na šolsko uspešnost.
F34	*Kasneje se je mami začela več ukvarjati z mano in je bilo boljše.*	Pomoč mame pri učenju.	Starši in otrokovi šolski rezultati.	Vpliv ločitve na šolske rezultate	Vpliv ločitve na šolsko uspešnost.
F35	*Kmalu po ločitvi je oči dobil novo partnerko, ki je bila v preteklosti znana športnica. In je imela v povezavi s svojim športom tudi nekaj neljubih dogodkov, ki so bili medijsko odmevni.* *In seveda, ko so drugi starši otrok zvedeli za novo partnerko, so se o tem pogovarjali doma.* *V zvezi s tem so me tudi sošolci in sošolke napadali in žalili.*	Žaljenje s strani sošolcev in sošolk zaradi medijsko izpostavljene mačehe.		Vpliv nove družinske dinamike na odnose v šoli.	Življenje otrok po ločitvi staršev.
F39	*Zelo mi je bilo hudo.*	Zelo ji je bilo hudo.	Psihosocialni vplivi odnosov v šoli.	Vpliv nove družinske	Življenje otrok po ločitvi staršev.

KODA	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NAD-KATEGORIJA	TEMA
				dinamike na odnose v šoli.	
F40	*In sem zelo trpela.*	Trpljenje.	Psihosocialni vplivi odnosov v šoli.	Vpliv nove družinske dinamike na odnose v šoli.	Življenje otrok po ločitvi staršev.
F41	*In se počutila ponižano.*	Občutek ponižanja.	Psihosocialni vplivi odnosov v šoli.	Vpliv nove družinske dinamike na odnose v šoli.	Življenje otrok po ločitvi staršev.
F42	*In se počutila žalostno.*	Žalost.	Psihosocialni vplivi odnosov v šoli.	Vpliv nove družinske dinamike na odnose v šoli.	Življenje otrok po ločitvi staršev.
F43	*Pri tem je najbolj izstopala ena sošolka, ki je svoje psihično nasilje do mene nadaljevala potem še kar nekaj let.*	Psihično nasilje s strani ene sošolke zaradi mačehe, ki je nasilje izvajala nad njo še nekaj let.		Vpliv nove družinske dinamike na odnose v šoli.	Življenje otrok po ločitvi staršev.
F44	*In takrat sem mislila, da če bi bila starša skupaj, se meni tega ne bi dogajalo.*	Mislila je, da če bi bila starša skupaj, se ji to ne bi dogajalo.	Psihosocialni vplivi odnosov v šoli.	Vpliv nove družinske dinamike na odnose v šoli.	Življenje otrok po ločitvi staršev.
F45	*Res mi je bilo težko hoditi v šolo.*	Težko ji je bilo hoditi v šolo.	Psihosocialni vplivi odnosov v šoli.	Vpliv nove družinske dinamike na odnose v šoli.	Življenje otrok po ločitvi staršev.
F46	*Zelo pogosto sem imela glavobole.*	Zelo pogosto je imela glavobole.	Psihosocialni vplivi odnosov v šoli.	Vpliv nove družinske dinamike na odnose v šoli.	Življenje otrok po ločitvi staršev.
F47	*In bolečine v trebuhu.*	Zelo pogosto je imela bolečine v trebuhu.	Psihosocialni vplivi odnosov v šoli.	Vpliv nove družinske dinamike na odnose v šoli.	Življenje otrok po ločitvi staršev.
F48	*Vse je bilo medicinsko nepojasnjeno.*	Vse je bilo medicinsko nepojasnjeno.	Psihosocialni vplivi odnosov v šoli.	Vpliv nove družinske dinamike na odnose v šoli.	Življenje otrok po ločitvi staršev.
F49	*Dejansko pa so bile vse te težave psihičnega izvora.*	Vse težave so bile psihičnega izvora.	Psihosocialni vplivi odnosov v šoli.	Vpliv nove družinske dinamike na odnose v šoli.	Življenje otrok po ločitvi staršev.
F50	*Bilo je to zelo težko obdobje, ko sem bila razpeta med obema staršema.*	Izbiranje med staršema.	Občutek neupoštevanja otrok pri ločitvi.	Psihosocialni vplivi ločitve na otroke.	Doživljanje ločitve staršev.

KODA	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NAD-KATEGORIJA	TEMA
F51	*Bila je samo učna pomoč s strani svetovalne delavke.*	Učna pomoč.		Ustrezna pomoč ŠSS.	Oblike podpore ŠSS.
F52	*Dejansko s strani učiteljev in učiteljic nisem bila deležna na začetku nobene pomoči.*	Brez pomoči zaposlenih na začetku.	Pomanjkanje podpore zaposlenih.	Vloga šolskega okolja pri družinskih spremembah otroka.	Podpora v šolskem okolju.
F53	*Saj nihče ni opazil, da pomoč potrebujem.*	Nihče ni opazil, da potrebuje pomoč.	Pomanjkanje podpore zaposlenih.	Vloga šolskega okolja pri družinskih spremembah otroka.	Podpora v šolskem okolju.
F54	*Da pomoč potrebujem, so opazili ob koncu prvega razreda, ko nisem več znala pisati in brati.*	Da potrebuje pomoč, so opazili ob koncu prvega razreda, ko ni več znala pisati in brati.	Prisotnost podpore zaposlenih.	Vloga šolskega okolja pri družinskih spremembah otroka.	Podpora v šolskem okolju.
F55	*V bistvu sem vso že osvojeno znanje, pozabila.*	Vso osvojeno znanje je pozabila.		Vpliv ločitve na šolske rezultate.	Vpliv ločitve na šolsko uspešnost.
F56	*Pri vsem tem sta se takrat obe učiteljici v prvem razredu zelo potrudili in mi pomagali.*	Pomoč in podpora učiteljic v prvem razredu.	Prisotnost podpore zaposlenih.	Vloga šolskega okolja pri družinskih spremembah otroka.	Podpora v šolskem okolju.
F57	*Vso zamujeno snov sem nadoknadila z mami.*	Zamujeno snov je nadoknadila z mami.	Starši in otrokovi šolski rezultati.	Vpliv ločitve na šolske rezultate.	Vpliv ločitve na šolsko uspešnost.
F58	*Vso zamujeno snov sem nadoknadila z učiteljicama.*	Zamujeno snov je nadoknadila z učiteljicama.	Prisotnost podpore zaposlenih.	Vloga šolskega okolja pri družinskih spremembah otroka.	Podpora v šolskem okolju.
F59	*Vso zamujeno snov sem nadoknadila s šolsko svetovalno delavko.*	Zamujeno snov je nadoknadila s šolsko svetovalno delavko.		Ustrezna pomoč ŠSS.	Oblike podpore ŠSS.
F60	*Potem sem imela strokovno pomoč, sicer brez odločbe, ampak pomoč pri svetovalni delavki v smislu, kako se učiti.*	Učna pomoč.		Ustrezna pomoč ŠSS.	Oblike podpore ŠSS.
F61	*Dejansko mi je pomagala pri lažjemu razumevanju učenja.*	Učna pomoč.		Ustrezna pomoč ŠSS.	Oblike podpore ŠSS.

KODA	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NAD-KATEGORIJA	TEMA
F62	*Pomoč je bila enkrat tedensko za eno šolsko uro.*	Pomoč je potekala enkrat tedensko.		Ustrezna pomoč ŠSS.	Oblike podpore ŠSS.
F63	*Tam sem dobila določene vaje, ki so mi bile v pomoč pri učenju.*	Dobila je vaje, ki so ji bile v pomoč pri učenju.		Ustrezna pomoč ŠSS.	Oblike podpore ŠSS.
F64	*Kar se tiče učne pomoči, je bila učinkovita.*	Učna pomoč je bila učinkovita.		Ustrezna pomoč ŠSS.	Oblike podpore ŠSS.
F65	*Bi pa zaradi te sošolke, ki je izvajala psihično nasilje, potrebovala še več pomoči in podpore pri svetovalni delavki.*	Več pomoči in podpore zaradi psihičnega nasilja s strani sošolke.	Potreba po podpori ŠSS.	Formalna podpora.	Zaželene oblike pomoči.
F66	*Zaradi glavobolov in bolečin v trebuhu sem s pomočjo osebne zdravnice, pridobila napotnico za razgovor pri psihologu.*	Zaradi glavobolov in bolečin v trebuhu je pridobila napotnico za razgovor pri psihologu.	Pomoč in podpora drugih institucij.	Formalna podpora.	Oblike pomoči drugih oseb.
F67	*Imela sem zelo velik odpor do šole.*	Velik odpor do šole.	Psihosocialni vplivi odnosov v šoli.	Vpliv nove družinske dinamike na odnose v šoli.	Vpliv ločitve na šolsko uspešnost.
F68	*Zdelo se mi je, da so mi v šoli vsi obrnili hrbet.*	Občutek osamljenosti.	Pomanjkanje podpore sošolcev in drugih.	Socialna opora vrstnikov.	Oblike pomoči drugih oseb.
F69	*Da bi se nekdo v šoli z mano pogovarjal, da bi lažje premagala travme ob ločitvi.*	Potreba po pogovoru v šoli za lažje predelovanje travme ob ločitvi.	Potreba po podpori ŠSS.	Formalna podpora.	Zaželene oblike pomoči.
F70	*Da bi se nekdo v šoli z mano pogovarjal, da bi lažje premagala travme psihičnega nasilja te sošolke.*	Potreba po pogovoru v šoli za lažje premagovanje travm psihičnega nasilja sošolke.	Potreba po podpori ŠSS.	Formalna podpora.	Zaželene oblike pomoči.
F71	*Ja, deležna sem bila pomoči s strani psihologinje, izven šole. Psihologinja mi je pomagala pri razreševanju mojih stisk in težav.*	Pomoč psihologinje izven šole.	Pomoč in podpora drugih institucij.	Formalna podpora.	Oblike pomoči drugih oseb.

KODA	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NAD-KATEGORIJA	TEMA
F73	*Ja, mami je bila tista, ki mi je stala ob strani. Vedno sem se lahko obrnila nanjo. Veliko smo se pogovarjale.*	Pomoč in podpora mame.	Pomoč in podpora staršev.	Psihosocialni vplivi ločitve na otroke.	Doživljanje ločitve staršev.
F76	*Veliko smo se pogovarjale tudi z obema sestrama, ki so bile že malo starejše.*	Pomoč in pogovor s sestrama.		Podpora sorodnikov.	Oblike pomoči drugih oseb.
F77	*Pogovor mi je pomagal, da sem lahko predelovala določene občutke.*	Pomoč in pogovor s sestrama.		Podpora sorodnikov.	Oblike pomoči drugih oseb.
F78	*Že pred ločitvijo sta se zelo kregala.*	Dolgotrajni prepiri mame in očeta.		Življenje pred ločitvijo.	Doživljanje ločitve staršev.
F79	*Prisotno je bilo fizično nasilje.*	Prisotnost fizičnega nasilja.		Življenje pred ločitvijo.	Doživljanje ločitve staršev.
F80	*Prisotno je bilo psihično nasilje.*	Prisotnost psihičnega nasilja.		Življenje pred ločitvijo.	Doživljanje ločitve staršev.
F81	*Tudi v fazi ločitve sta se veliko skregala.*	Prepiri med staršema.	Odnosi primarne družine ob ločitvi.	Spremembe v vsakdanjem življenju.	Življenje otrok po ločitvi staršev.
F82	*Tudi tukaj je prihajalo do psihičnega nasilja.*	Prisotnost psihičnega nasilja med staršema.	Odnosi primarne družine ob ločitvi.	Spremembe v vsakdanjem življenju.	Življenje otrok po ločitvi staršev.
F83	*In tudi tukaj je prihajalo do fizičnega nasilja.*	Prisotnost fizičnega nasilja med staršema.	Odnosi primarne družine ob ločitvi.	Spremembe v vsakdanjem življenju.	Življenje otrok po ločitvi staršev.
F84	*Odkar sta se ločila, se ne razumeta.*	Starša se med seboj ne razumeta.		Trenutna dinamika odnosov v družini.	Odnosi primarne družine danes.
F85	*Odkar sta se ločila, se ne pogovarjata.*	Starša se med seboj ne pogovarjata.		Trenutna dinamika odnosov v družini.	Odnosi primarne družine danes.
F86	*Odkar sta se ločila niti ne sodelujeta.*	Starša med seboj ne sodelujeta.		Trenutna dinamika odnosov v družini.	Odnosi primarne družine danes.
F87	*Z očetom se vidim parkrat na leto.*	Obisk pri očetu nekajkrat na leto.	Obiskovanje družinskih članov.	Trenutna dinamika odnosov v družini.	Odnosi primarne družine danes.

KODA	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NAD-KATEGORIJA	TEMA
F88	*Včasih grem čez vikend k njemu na počitnice.*	Obisk pri očetu nekajkrat na leto.	Obiskovanje družinskih članov.	Trenutna dinamika odnosov v družini.	Odnosi primarne družine danes.
F89	*Z mamo in sestrama pa se razumem zelo dobro. Zelo smo povezane.*	Dobri odnosi z mamo in sestrama.		Trenutna dinamika odnosov v družini.	Odnosi primarne družine danes.
F91	*Zaživela sem z mamo in sestrama.*	Bivanje z mamo in sestrama.	Spremenjen način življenja.	Spremembe v vsakdanjem življenju.	Življenje otrok po ločitvi staršev.

8.6. Priloga F: Primer odprtega kodiranja šolske svetovalne delavke

KODA	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NAD-KATEGORIJA	TEMA
A1	*Najprej bi rada izpostavila, da je vsestranska podpora otrokom z izkušnjo ločitve ali razveze staršev vitalnega pomena za njihovo čustveno stabilnost.*	Vsestranska podpora je vitalnega pomena za čustveno stabilnost otrok.		Pomen podpore.	Zaznavanje potreb otrok.
A2	*Najprej bi rada izpostavila, da je vsestranska podpora otrokom z izkušnjo ločitve ali razveze staršev vitalnega pomena za osebnostni razvoj.*	Vsestranska podpora je vitalnega pomena za osebnostni razvoj otrok.	Pomen podpore za osebnostni razvoj.	Pomen podpore.	Zaznavanje potreb otrok.
A3	*Verjamem, da je potrebno pristopati celostno.*	Potreba po celostnem pristopu.	Celostni pristop k podpori otrok.	Pomen podpore.	Zaznavanje potreb otrok.
A4	*Ob tem pa upoštevati individualne potrebe vsakega otroka.*	Upoštevanje individualnih potreb.		Oblika pomoči in podpore.	Zaznavanje potreb otrok.
A5	*V šoli je pomembno ustvariti varno in spodbudno okolje.*	Ustvariti šolo kot varno in spodbudno okolje.	Celostni pristop k podpori otrok.	Pomen podpore.	Zaznavanje potreb otrok.
A6	*Kjer se otrok lahko izrazi in razvija, ne glede na okoliščine, ki jih doživlja v družini.*	Šola, kjer se lahko otrok izrazi in razvija, ne glede na okoliščine, ki jih doživlja.	Celostni pristop k podpori otrok.	Pomen podpore.	Zaznavanje potreb otrok.

KODA	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NAD-KATEGORIJA	TEMA
A7	*Najpogosteje uporabljam individualni pristop. Največkrat nudim individualno svetovanje.*	Individualno svetovanje in pristop.	Metode dela z otroki.	Oblika pomoči in podpore.	Zaznavanje potreb otrok.
A9	*Pri individualnem svetovanju lahko učenci izrazijo svoja občutja brez strahu pred obsojanjem.*	Pri individualnem svetovanju je omogočeno izražanje občutij brez strahu pred obsojanjem.	Pomen čustvene podpore.	Pomen podpore.	Zaznavanje potreb otrok.
A10	*Ja, učencem skušam približati tudi strategije obvladovanja. Pomagam jim razviti spretnosti za soočanje s stresom. To so tehnike dihanja.*	Razvijanje strategij za obvladovanje stresa.	Metode dela z otroki.	Oblike pomoči in podpore.	Zaznavanje potreb otrok.
A13	*Asertivni pristop.*	Krepitev komunikacijskih veščin in veščin za reševanje konfliktov.	Metode dela z otroki.	Oblike pomoči in podpore.	Zaznavanje potreb otrok.
A14	*Reševanje problemov. Iskanje pozitivnih rešitev.*	Reševanje problemov in iskanje pozitivnih rešitev.	Metode dela z otroki.	Oblike pomoči in podpore.	Zaznavanje potreb otrok.
A16	*Spremembe v družinski strukturi pogosto vplivajo na otrokovo čustvovanje.*	Vpliv družinskih sprememb na otrokovo čustvovanje.	Čustvene spremembe otrok po ločitvi staršev.	Psihosocialni vplivi ločitve na otroke.	Doživljanje ločitve staršev otrok skozi perspektivo ŠSS.
A17	*Spremembe v družinski strukturi pogosto vplivajo na otrokovo vedenje.*	Vedenjske spremembe.	Vedenjske spremembe otrok po ločitvi staršev.	Psihosocialni vplivi ločitve na otroke.	Doživljanje ločitve staršev otrok skozi perspektivo ŠSS.
A18	*Spremembe v družinski strukturi pogosto vplivajo na otrokove odnose z vrstniki.*	Težave v odnosih z vrstniki.	Socialne spremembe otrok po ločitvi staršev.	Psihosocialni vplivi ločitve na otroke.	Doživljanje ločitve staršev otrok skozi perspektivo ŠSS.
A19	*Spremembe v družinski strukturi pogosto vplivajo na učni uspeh.*	Spremembe v učnem uspehu.	Spremembe v učni uspešnosti otrok po ločitvi staršev.	Psihosocialni vplivi ločitve na otroke.	Doživljanje ločitve staršev otrok skozi perspektivo ŠSS.

KODA	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NAD-KATEGORIJA	TEMA
A20	*Pogosti znaki vključujejo povečano tesnobo.*	Povečana tesnoba.	Čustvene spremembe otrok po ločitvi staršev.	Psihosocialni vplivi ločitve na otroke.	Doživljanje ločitve staršev otrok skozi perspektivo ŠSS.
A21	*Pogosti znaki vključujejo nizko samopodobo.*	Težave s samopodobo.	Čustvene spremembe otrok po ločitvi staršev.	Psihosocialni vplivi ločitve na otroke.	Doživljanje ločitve staršev otrok skozi perspektivo ŠSS.
A22	*Pogosti znaki vključujejo osamljenost.*	Osamljenost.	Čustvene spremembe otrok po ločitvi staršev.	Psihosocialni vplivi ločitve na otroke.	Doživljanje ločitve staršev otrok skozi perspektivo ŠSS.
A23	*Pogosti znaki vključujejo upad motivacije za učenje.*	Upad motivacije za učenje.	Vedenjske spremembe otrok po ločitvi staršev.	Psihosocialni vplivi ločitve na otroke.	Doživljanje ločitve staršev otrok skozi perspektivo ŠSS.
A24	*Pogosti znaki vključujejo težave v odnosih z vrstniki.*	Težave v odnosih z vrstniki.	Socialne spremembe otrok po ločitvi staršev.	Psihosocialni vplivi ločitve na otroke.	Doživljanje ločitve staršev otrok skozi perspektivo ŠSS.
A25	*Pogoste so tudi vedenjske spremembe.*	Vedenjske spremembe.	Vedenjske spremembe otrok po ločitvi staršev.	Psihosocialni vplivi ločitve na otroke.	Doživljanje ločitve staršev otrok skozi perspektivo ŠSS.
A26	*Kot so pojav agresivnega vedenja.*	Pojav agresivnega vedenja.	Vedenjske spremembe otrok po ločitvi staršev.	Psihosocialni vplivi ločitve na otroke.	Doživljanje ločitve staršev otrok skozi perspektivo ŠSS.
A27	*Umik vase.*	Umik vase.	Vedenjske spremembe otrok po ločitvi staršev.	Psihosocialni vplivi ločitve na otroke.	Doživljanje ločitve staršev otrok skozi perspektivo ŠSS.
A28	*Preveč izražena potreba po pozornosti.*	Potreba po pozornosti.	Vedenjske spremembe otrok po ločitvi staršev.	Psihosocialni vplivi ločitve na otroke.	Doživljanje ločitve staršev otrok skozi perspektivo ŠSS.
A29	*Te spremembe zahtevajo skrbno spremljanje in podporo.*	Nudenje podpore in varnosti.	Način pomoči.	Oblike pomoči in podpore.	Zaznavanje potreb otrok.
A30	*Se pa tudi zgodi, zlasti pri starejših učencih, da ne prepoznamo*	Spregled sprememb, zlasti pri		Spregled sprememb pri otrocih.	Zaznavanje potreb otrok.

KODA	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NAD-KATEGORIJA	TEMA
	sprememb in nam uidejo.	starejših učencih.			
A31	*K nudenju podpore poskušam pristopiti z ustvarjanjem nekega varnega prostora. K nudenju podpore poskušam pristopiti z empatijo, razumevanjem in profesionalno distanco.*	Nudenje podpore in varnosti.	Način pomoči.	Oblike pomoči in podpore.	Zaznavanje potreb otrok.
A35	*Začetni in temeljni korak je vzpostavitev zaupnega kroga z učencem.*	Vzpostavitev zaupnega odnosa z učencem.	Pristop k nudenju pomoči in podpore.	Oblike pomoči in podpore.	Zaznavanje potreb otrok.
A36	*Kar omogoča bolj odprto komunikacijo.*	Ohranjanje odprte komunikacije.	Način pomoči.	Oblike pomoči in podpore.	Zaznavanje potreb otrok.
A37	*Sledi ocena učenčevega stanja. Ocena učenčevega stanja, ki temelji na pogovorih, na opazovanju in informacijah staršev ter učiteljev.*	Ocena učenčevega stanja.	Pristop k nudenju pomoči in podpore.	Oblike pomoči in podpore.	Zaznavanje potreb otrok.
A41	*Na tej podlagi oblikujem načrt podpore.*	Načrt podpore na podlagi učenčevega stanja.	Pristop k nudenju pomoči in podpore.	Oblike pomoči in podpore.	Zaznavanje potreb otrok.
A42	*Rekla bi, da so najučinkovitejše oblike pomoči individualno svetovanje učencu.*	Individualna obravnava.		Najučinkovitejše oblike pomoči in podpore.	Zaznavanje potreb otrok.
A43	*Vključevanje staršev.*	Vključevanje staršev v pomoč in podporo.		Najučinkovitejše oblike pomoči in podpore.	Zaznavanje potreb otrok.
A44	*Intervencije na šoli.*	Intervencije na šoli.		Najučinkovitejše oblike pomoči in podpore.	Zaznavanje potreb otrok.
A45	*Individualno svetovanje učencu je prilagojeno specifičnim potrebam posameznega učenca.*	Individualno svetovanje učencu, ki je prilagojeno specifičnim potrebam učenca.	Metode dela z otroki.	Oblika pomoči in podpore.	Zaznavanje potreb otrok.
A46	*Poleg tega v pomoč in podporo vključujem tudi starše.*	Vključevanje staršev v pomoč in podporo.		Najučinkovitejše oblike pomoči in podpore.	Zaznavanje potreb otrok.

KODA	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NAD-KATEGORIJA	TEMA
A47	*V razgovorih s starši poskušam predstaviti pomen spoštljivih komunikacijskih vzorcev med starši, ki naj bodo v največjo korist otrokom.*	Izobraževanje staršev o komunikaciji in odgovornosti.		Sodelovanje s starši.	Sodelovanje z drugimi.
A48	*Sodelujem tudi pri prilagoditvi šolskih zahtev glede na otrokovo čustveno stanje v okviru oblikovanja IDPP.*	Zavzemanje za prilagoditev šolskih zahtev glede na otrokovo čustveno stanje v okviru oblikovanja IDPP.	Način pomoči.	Oblika pomoči in podpore.	Zaznavanje potreb otrok.
A49	*Ja, sodelujem z učitelji.*	Sodelovanje z učitelji in razredniki.		Sodelovanje z učitelji.	Sodelovanje z drugimi.
A50	*Sodelujem s starši.*	Podpora in sodelovanje s starši.		Sodelovanje s starši.	Sodelovanje z drugimi.
A51	*Učitelje informiram o morebitnih vplivih družinskih sprememb na otrokovo vedenje.*	Informiranje učiteljev o vplivih družinskih sprememb na otroka.		Sodelovanje z učitelji.	Sodelovanje z drugimi.
A52	*Jih usmerjam, kako najbolje podpreti otroka v razredu.*	Usmerjanje učiteljev in prilagoditve v razredu.		Sodelovanje z učitelji.	Sodelovanje z drugimi.
A53	*S starši izvajam individualna srečanja. Kjer jim svetujem, kako ohraniti stabilno okolje za otroka in kako se realno odzivati na njegove potrebe.*	Individualno svetovanje in usmerjanje staršev.		Sodelovanje s starši.	Sodelovanje z drugimi.
A56	*Pri delu z otroki uporabljam čustvene karte.*	Uporaba čustvenih kartic.	Uporaba ustvarjalnih tehnik in didaktičnih pripomočkov.	Oblika pomoči in podpore.	Zaznavanje potreb otrok.
A57	*Pri delu z otroki uporabljam namizni peskovnik.*	Uporaba namiznega peskovnika.	Uporaba ustvarjalnih tehnik in didaktičnih pripomočkov.	Oblika pomoči in podpore.	Zaznavanje potreb otrok.
A58	*Pri delu z otroki uporabljam lutke.*	Uporaba lutk.	Uporaba ustvarjalnih	Oblika pomoči in podpore.	Zaznavanje potreb otrok.

KODA	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NAD-KATEGORIJA	TEMA
			tehnik in didaktičnih pripomočkov.		
A59	*Najbolj učinkovite so vsekakor individualne obravnave.*	Individualna obravnava.		Najučinkovitejše oblike pomoči in podpore.	Zaznavanje potreb otrok.
A60	*Preventivno delo v razredu.*	Preventivno delo v razredu.		Najučinkovitejše oblike pomoči in podpore.	Zaznavanje potreb otrok.
A61	*Saj omogočajo neposredno delo z otrokovimi potrebami.*	Individualna obravnava in preventivno delo v razredu omogočata neposredno delo z otrokovimi potrebami.		Najučinkovitejše oblike pomoči in podpore.	Zaznavanje potreb otrok.
A62	*Menim, da bi otrokom koristila hitra dostopnost do specializirane psihološke pomoči.*	Hitra dostopnost do specializirane psihološke pomoči.		Dodatne oblike pomoči.	Predlogi ŠSS za izboljšanje podpore in pomoči.
A63	*In tudi programi za starše.*	Programi za starše.		Dodatne oblike pomoči.	Predlogi ŠSS za izboljšanje podpore in pomoči.
A64	*Predlagala bi več poudarka na izobraževanju staršev o tem, kako podpreti otroke.*	Izobraževanje staršev o tem, kako podpreti otroke.		Dodatne oblike pomoči.	Predlogi ŠSS za izboljšanje podpore in pomoči.
A65	*V dolgoletni praksi sem se udeleževala različnih izobraževanj na temo odnosnih kompetenc, pomoči in podpore, medosebne komunikacije, NLP-programiranja, programa CAP in NEON, izobraževanja o sporočanju slabih novic, terapevtskega dela z lutko in peskovnikom …*	Izobraževanje na temo odnosnih kompetenc, pomoči in podpore, medosebne komunikacije, NLP-programiranja, programa CAP in NEON, izobraževanja o sporočanju slabih novih, terapevtskega dela z lutko in peskovnikom …			Izobraževanja ŠSS.

8.7. Priloga G: Osno kodiranje sodelujočih otrok

1. DEMOGRAFSKI PODATKI

a. Starost intervjuvanca

- 18 let (F1)
- 20 let (A2)
- 22 let (B2)
- 23 let (C2, G2)
- 24 let (E2)
- 25 let (D2, H2)

b. Spol:

M (A, B, D)

Ž (C, E, F, G, H)

c. Izobrazba:

dijak (A, F)

elektrotehnik (B)

gimnazijska maturantka (G)

študentka (C)

vzgojitelj predšolskih otrok in ekonomist (D)

ekonomistka (E)

magistra sociologije (H)

2. DOŽIVLJANJE LOČITVE STARŠEV

a. <u>Starost otroka ob ločitvi</u>

- 7 let (C1, F2)
- 9 let (E1)
- 11 let (D1)
- 13 let (A1)
- 14 let (B1, G1, H1)

b. <u>Življenje pred ločitvijo</u>

- Prepiri
  - Dolgotrajni prepiri mame in očeta (D18, D20, E3, F78, G21, H7)
  - Najhujši spori so se dogajali, ko je ni bilo zraven (F7)
  - Prepiri so se dogajali tudi pred njim (D19)
  - En dan se je zgodil tak prepir, da je oče spakiral stvari in se odselil (D21)
- Menjava partnerja
  - Oče je našel drugo partnerko (E4)
  - Sporočilo mami, da jo oče vara (H5)
- Nasilje
  - Prisotnost fizičnega nasilja (F79)
  - Prisotnost psihičnega nasilja (F80, G22)

c. Psihosocialni vplivi ločitve na otroke

- Negativna izkušnja otroka
  - Neprijetna izkušnja (A3)
  - Zelo težki začetni meseci po ločitvi (B9, G3)
  - Bilo mu je zelo težko (D23)
  - Stresno (D3, E14)
  - Zmedenost (D6, E16)
  - Hitro odvijajoča situacija (D5)
  - Ni pričakoval (D4)
  - Nezavedanje resnosti situacije (F10)
  - Ločitev je bila pričakovana (H3)
  - Ni bila presenečena (H6)
  - Ločitve se je zaradi razmer doma veselila (H4)
  - Ne spomni se podrobnosti, ker se je zgodilo že leta nazaj (F9)
- Čustvene reakcije na ločitev
  - Žalost (C6, C12, D10, E12, E15, F3, F8, F13, G7)
  - Jok (D24, E13, F4, F14, G4)
  - Žalost in jok (B10)
  - Jeza (F15, G12)
  - Strah pred prihodnostjo (A4, A13, B8)
  - Zaskrbljenost (G8)
  - Jeza in strah ob ločitvi staršev (A12)
  - Zaprtost vase (B28)
  - Občutek razdeljenosti (C15)
  - Občutki razdraženosti (C17)
  - Čustva je velikokrat potlačila (E47)
  - Čustvena otopelost in osredotočenost na preživetje (H28)
- Premišljevanje o posledicah ločitve
  - Nejasna predstava o situaciji (B3, B37, F6, G13)
  - Ni vedel, kaj sledi (D7)
  - Nerazumevanje ločitve v celoti (C3)
  - Žalost ob spoznanju, da ne bodo več skupaj preživljali družinskega časa (C13, E57, E58, G10)
  - Razmišljanje o ločenem preživljanju časa (A5)
  - Razmišljanje, kako bo potekalo življenje z enim staršem (B7, G11)
  - Ni vedel, kje bodo živeli (D8)
  - Misli o začasnem razhodu (B4, D9)
  - Samoobtoževanje za ločitev staršev (B11, G14)
  - Odločanje o preživljanju časa z enim od staršev (A6)
  - Upanje o spravi staršev (B5)

- Želja po ponovni združitvi staršev (F5)
- Veselje ob ločitvi staršev (H14)

o Občutek neupoštevanja otrok pri ločitvi

- Jeza zaradi občutka zanemarjanja (A14)
- Občutek prepuščenosti (A15, D31, G23)
- Občutek odrinjenosti s strani staršev (B12)
- Izbiranje med staršema (E18, F50, G9)
- Nikoli ni vedela, ali bo njeno dejanje zadovoljilo oba starša ali samo enega (F18)
- O čustvih se ni pogovarjala z nikomur (E48)
- Občutek, da mora kaj narediti proti volji, da ugaja staršema (F17)

o Pomoč in podpora staršev

- Občutek slišanosti in prisotnosti staršev (C30, E56)
- Razlaga staršev o situaciji (C4, E55)
- Občutek stabilnosti s strani staršev (C20, C31)
- Pomoč in podpora mame (F73)
- Pogovor s starši kot pomoč pri sprejetju situacije (C5)

d. Strategije soočanja z ločitvijo

o Preusmeritev pozornosti

- Pasivnost
- Poslušanje glasbe (E11, G16)
- Gledanje filmov (A11, E10)
- Gledanje risank (E9)
- Aktivnost
- Igranje računalniških igric (A10)
- Druženje s prijatelji (G15, H24)
- Igranje odbojke (E7)
- Tek (G17)
- Umik h gasilcem (A9)
- Obisk knjižnice (H25)
- Umik v druge dejavnosti (A8, E6)

3. ŽIVLJENJE OTROK PO LOČITVI STARŠEV

a. Spremembe v vsakdanjem življenju

o Prilagoditev na spremembe ob ločitvi

- Samostojno soočanje z izzivi (H40)
- Iskanje načinov, kako se spoprijeti s situacijo (E5)
- Prilagoditev na novo situacijo (A16, C18, E17)
- Sprejetje situacije čez nekaj mesecev (A7, G5)
- Sprejetje situacije po selitvi v novo stanovanje z mami (F11)
- Sprejetje situacije po razdelitvi osebnih stvari med dvema domovoma (C8)

        - Sprejetje, da je tako boljše za celotno družino (G6)
        - Ugotovitev o trajnosti ločitve (B6)
        - Ugotovil je, da ni vsakodnevnih prepirov (D25)
        - Doma je bilo bolj umirjeno (D26)
        - Najtežji trenutki ob razdelitvi osebnih stvari med dvema domovoma (C7)
    - Spremenjen način življenja
        - Bivanje z mamo (D22, D46, E60, H46)
        - Bivanje z mamo in sestrama (F91)
        - Selitev z bratom k mami (C9)
        - Bivanje z očetom (B48, G40)
        - Bivanje pri očetu do konca OŠ (A19)
        - Tedensko menjavanje lokacije bivanja (C10)
        - Tedensko pakiranje stvari in prenašanje med dvema domovoma (C16)
        - Nepreživljanje skupnega časa kot družina (A18)
        - Obisk pri mami za vikende (A17, A20)
    - Odnosi primarne družine ob ločitvi
        - Negativen vpliv ločitve na družino (D13, G18)
        - Prisotnost psihičnega nasilja med staršema (F82)
        - Prisotnost fizičnega nasilja med staršema (F83, H11)
        - Strah pred fizično nasilnim očetom (H12)
        - Očetova zloraba alkohola (H10)
        - Očetova manipulacija (H15)
        - Starševska pozornost je bila usmerjena v prepire in reševanje ločitvenega postopka (D16, G24, H9)
        - Prepiri med staršema (F81, H23)
        - Veliko negativnega govora staršev proti drug drugemu (D17)
        - Težko, neprijetno obdobje, ko je oče kljub ločitvi še živel z njimi (H8, H13)
        - O ločitvi se niso veliko pogovarjali (B38, D15)
        - Boljši odnosi z mamo (A23)
        - Stiki z očetom samo po telefonu (D11)
        - Boljši odnosi z očetom kot z mamo (B49)
        - Starša sta sodelovala le, ko je bilo nujno potrebno (E63)
        - Starša sta med seboj sodelovala (C19)
        - Oddaljitev od mame in očeta (D14)
        - Največji stik je imela z mlajšim bratom (G19)
        - Želja po večji podpori bratu ob ločitvi staršev (G20)
    - Odnosi širše družine po ločitvi
        - Prekinitev stikov z družino po mamini strani (B16, G44)
        - Prekinitev stikov z družino po očetovi strani (F19)
        - Negativen govor s strani očetove družine o mami in sestrama (F20, F21)

- Občasno videvanje s družino po očetovi strani (F22)
- Babičina prepoved deljenja družinskih težav (H42)
- Povezanost z družino po mamini strani (F23)
- Ločitev ni vplivala na odnose s širšo družino (C21)

o Odnosi s prijatelji in drugimi po ločitvi

- Ločitev ni vplivala na odnose s prijatelji (D12, F24, G25)
- Brez težav z odnosi s sošolci in učitelji (C34, G31, H18, H19)
- Ena prvih z izkušnjo ločitve v razredu (C23, C33).
- Občutki drugačnosti med druženjem s prijatelji (C22, C32)
- Občutki neprijetnosti ob zanimanju sošolcev o situaciji (C25).
- Nerazumevanje sošolcev, katerih starši niso ločeni (E20)
- Pomoč in podpora prijateljem s podobno izkušnjo (C26, H45).

b. Vpliv nove družinske dinamike na odnose v šoli

- Žaljenje s strani sošolcev in sošolk zaradi medijsko izpostavljene mačehe (F35)
- Psihično nasilje s strani ene sošolke, zaradi mačehe, ki je nasilje izvajala nad njo še nekaj let (F43)

o Psihosocialni vplivi odnosov v šoli

- Mislila je, da če bi bila starša skupaj, se ji to ne bi dogajalo (F44
- Zelo ji je bilo hudo (F39)
- Težko ji je bilo hoditi v šolo (F45)
- Velik odpor do šole (F67)
- Trpljenje (F40)
- Občutek ponižanja (F41)
- Žalost (F42)
- Zelo pogosto je imela glavobole (F46)
- Zelo pogosto je imela bolečine v trebuhu (F47)
- Vse je bilo medicinsko nepojasnjeno (F48)
- Vse težave so bile psihičnega izvora (F49)

4. VPLIV LOČITVE NA ŠOLSKO USPEŠNOST

a. Vpliv ločitve na šolske rezultate

- Spremembe v šolski uspešnosti
- Brez sprememb v šolski uspešnosti (A24, A26, C28, D27, D32)
- Težave v šoli (E34, G26)
- Čustva, povezana z ločitvijo, so vplivala na šolske rezultate (E32)
- Padec učnega uspeha (B20, B22, E27)
- Pojav učnih težav (F29)
- Pomanjkljivo znanje (E26)
- Pozabljanje domačih nalog (B24, G29)
- Učenje zadnji hip (E25)

- Vso osvojeno znanje je pozabila (F55)
- Popravni izpit iz matematike (H27)
- Ob koncu šolskega leta so ugotovili, da ne pozna vseh črk in posledično ne zna pravilno pisati in brati (F25)

- Motivacija in koncentracija
- Motivacija in koncentracija sta ostali enaki (C29)
- Pomanjkanje motivacije za šolsko delo (B17, E22, E40, G28, H21)
- Pomanjkanje motivacije za dosego dobrih rezultatov (E41)
- Težave s koncentracijo pri učenju (B23, E28, G27)
- Ne skoncentriranost na začetku (B18)
- Misli o težavah doma (B19, E31, E33, G30, H22)Večkrat je bila opozorjena, naj sledi pouku (E39)

- Interakcije v šolskem okolju
- Težja vključitev v razredno dinamiko (B25, E30, E38)
- Brez motivacije in volje za interakcijo s sošolci (B27)
- Občutek izgubljenosti (H26)

o Starši in otrokovi šolski rezultati
- Občutki prepuščenosti pri šolskem delu (E59, F33)
- Odsotnost pozornosti staršev na slabo oceno (D29)
- Odsotnost pozornosti staršev na manjkajočo domačo nalogo (D30)
- Spregled neznanja o branju in pisanju (F26)
- Pomoč mame pri učenju (F34)
- Zamujeno snov je nadoknadila z mami (F28, F57)

b. Učna uspešnost pred ločitvijo
- Prav dober uspeh pred ločitvijo (B21)
- Ni imel dobrih učnih navad (D28)

5. PODPORA V ŠOLSKEM OKOLJU

a. Povezava med domačimi težavami in šolskim življenjem

o Šola kot varno okolje
- Odklop od domačih težav v šolskem okolju (A25)
- Občutki varnosti in domačnosti ob nošenju igračke v šolo (C40)
- Nošenje igračk v šolo (C41).

b. Vloga šolskega okolja pri družinskih spremembah otroka

o Pomanjkanje podpore zaposlenih
- Brez pomoči zaposlenih (A27, D34, E42, G32, H29, H31)
- Brez pomoči zaposlenih na začetku (F52)
- Nihče ni opazil, da potrebuje pomoč (F53)
- Ne spomni se, da bi jo kdo povprašal o tej temi (E43)
- Neodzivnost zaposlenih na stiske učencev (H30, H32, H34)

- Nepravičnost pri nudenju pomoči (A28)
- Konstantni trud za odlične ocene, v primerjavi z drugimi (A29)

o Prisotnost podpore zaposlenih

- Prejemanje pomoči od zaposlenih (B29)
- Pomoč in podpora učiteljic v prvem razredu (F56)
- Zamujeno snov je nadoknadila z učiteljicama (F58)
- Največja opora razredničarke (C44)
- Pomoč razredničarke je bila ustrezna (C45)
- Pomoč razredničarke je bila učinkovita (C46)
- Spraševanje razredničarke po občutkih (B32)
- Čustvena opora razredničarke (C37)
- Občutki podpore in razumevanja s strani razredničarke (C47)
- Pogovor z razredničarko kot pomoč pri obvladovanju čustev (C35)
- Pomoč razredničarke pri prilagoditvi na situacijo (C48)
- Razredničarka je bila vedno na voljo za pogovor (C38)
- Pogovor z razredničarko je zmanjšal morebitne težave z motivacijo (C36)
- Predlog razredničarke, da v šolo prinese svojo najljubšo igračko (C39)
- Da potrebuje pomoč, so opazili ob koncu prvega razreda, ko ni več znala pisati in brati (F54)

6. OBLIKE PODPORE ŠSS

a. Pomanjkljiva pomoč ŠSS

o Nezadostna podpora ŠSS

- Brez pomoči od ŠSS (A30, C51)
- Brez pogovora pri ŠSS (A31)
- Pogovor kot edina pomoč ŠSS (B35)
- Brez večkratnega obiska pri šolski psihologinji (B40)
- Enkratno vprašanje ŠSS, če je v redu (D33)
- Nezaupanje v ŠSS (H35)

b. Ustrezna pomoč ŠSS

- Pogovor s šolsko psihologinjo (B31, B39)
- Pogovor o ločitvi staršev (B30)
- Olajšanje in sprostitev skozi pogovor (B33)
- Občutek slišanosti (B34)
- Učna pomoč (F30, F32, F51, F60, F61)
- Pomoč pri pravilnem učenju (F31)
- Dobila je vaje, ki so ji bile v pomoč pri učenju (F63)
- Zamujeno snov je nadoknadila s šolsko svetovalno delavko (F59)
- Pomoč je potekala enkrat tedensko (F62)
- Učna pomoč je bila učinkovita (F64)

7. OBLIKE POMOČI DRUGIH OSEB

a. Socialna opora vrstnikov
   - Našel podporo v prijatelju (A32, D43)
   - Opora prijateljev (B13, E52, G35, G36, H20)
   - Prijateljeva pomoč s podobno izkušnjo (A33, E21)
   - Največ pomoči prejel od prijateljev (B42)
   - Pomoč prijateljev mu je veliko pomenila (B44)
   - Zaupanje o ločitvi staršev prijateljem (B45, D45)
   - Spraševanje sošolcev o situaciji (C24)

o Pomanjkanje podpore sošolcev in drugih
   - Nerazumevanje sošolcev (B26)
   - Občutek ločenosti od sošolcev (E36, E37)
   - Pomanjkanje pomoči izven šolskega okolja (D42)
   - Občutek osamljenosti (E35, F68)

o Način podpore
   - Prijatelj je bil vedno na voljo (A35, H38, H44)
   - Psihična opora prijateljev (B14)
   - Prijateljeva pomoč in poslušanje (A34)
   - Poslušanje in svetovanje prijateljev (B46, G38)
   - Pogovor s prijateljem o situaciji (D43)
   - Pogovor s prijatelji (E53)
   - Pogovor o občutkih (G37)
   - Pomoč pri razlagi učne snovi (E54)
   - Sošolec je na moje težave opozoril razrednika (H33)

b. Podpora sorodnikov
   - Pomoč babic in dedkov (B15, B43)
   - Pogovor o ločitvi staršev z babico (B47)
   - Pomoč sestre (E51)
   - Pomoč in pogovor s sestrama (F76, F77)

c. Podpora tretjih oseb
   - Pogovor s sosedo (H41)
   - Pomoč drugih ljudi (B41)

d. Formalna podpora

o Pomoč in podpora drugih institucij
   - Zaradi glavobolov in bolečin v trebuhu je pridobila napotnico za razgovor pri psihologu (F66)

8. ZAŽELENE OBLIKE POMOČI

a. Neformalna podpora

- Potreba po zgodnji podpori
  - Pomoč prijatelja bi potreboval že od začetka ločitve (A37)
- Potreba po dodatni podpori
  - Pogovor z osebo s podobno izkušnjo (E49, G33)
  - Potreba po zaupanja vredni osebi (D38, H39)
  - Potreba po pogovoru z drugo osebo (B36, D40)
  - Občutek razumevanja in posluha (D41, E45)
  - Potreba po podporni skupini za otroke v podobnih situacijah (C49)
  - Potreba po povezanosti z vrstniki v podobni situaciji (C50)
  - Potreba po varnem okolju v šoli (D37)

b. Formalna podpora

- Potreba po podpori ŠSS
  - Pogovor s ŠSS (D39, E44, G34)
  - Pogovor o izražanju čustev (E46)
  - Potreba po pogovoru v šoli, za lažje predelovanje travme ob ločitvi (F69)
  - Več pomoči in podpore zaradi psihičnega nasilja sošolke (F65)
  - Potreba po pogovoru v šoli za lažje premagovanje travm psihičnega nasilja sošolke (F70)
- Pomoč in podpora drugih institucij
  - Pomoč psihologinje izven šole (F71)

9. ODNOSI PRIMARNE DRUŽINE DANES

a. Trenutna dinamika odnosov v družini

- Dobri odnosi z obema staršema (C52, H48).
- Odnosi med staršema
  - Starša se med seboj ne razumeta (E61, F84, G42)
  - Starša se med seboj ne pogovarjata (E62, F85)
  - Starša med seboj ne sodelujeta (F86)
- Odnos otroka z mamo
  - Boljši odnosi z mamo (A38)
  - Dobri odnosi z mamo in sestrama (F89)
  - Slabi odnosi z mamo (D52)
  - Trud za vzpostavitev boljših odnosov z mamo (B51, D54)
  - Mamin neinteres za izboljšanje njunega odnosa (B52, D55)
  - Pomanjkanje kontakta z mamo (D53)
- Odnos otroka z očetom
  - Dobri odnosi z očetom (D48)
  - Živi z očetom (B50)
  - Veliko kontaktov z očetom preko telefona (D49)

        - Z očetom ni povezana (E65)
    - Odnos otroka z novimi partnerji staršev
        - Slabi odnosi z očetovo partnerko (C53)
        - Vpliv odnosov z očetovo partnerko na redke obiske pri očetu (C54)
    - Obiskovanje družinskih članov
        - Obisk pri očetu nekajkrat na leto (E64, F87, F88)
        - Hodi na obisk k očetu in bratu (A39)
        - Hodi na obisk k očetu (D50)
        - Obisk očeta pri njemu (D51)
        - Brat pride na obisk (A40)
        - Srečanje z mamo enkrat do dvakrat na mesec (B53)
        - Redko srečanje z mamo (G43)
        - Srečanje na kavi z mamo (B54)
        - Obisk mame in brata za vikend (C56)
2. Novo družinsko življenje
    - Življenje s partnerko (D47)
    - Živi sama v Ljubljani (C55)
    - Živi sama v stanovanju (G41, H47)

8.8. Priloga H: Osno kodiranje sodelujočih šolskih svetovalnih delavk

Delovna doba sodelujočih v ŠSS:

- 6 let (C)
- 10 let (D)
- 15 let (B)
- 30 let (E)
- Več kot 30 let (A)

Izobrazba ŠSD:

- Prof. defektologije za vedenjske in čustvene motnje (A)
- Univ. dipl. ped. in prof. soc. (B)
- Univ. dipl. soc. ped. (C, D)
- Univ. dipl. psih. (E)

1. ZAZNAVANJE POTREB OTROK

a. Pomen podpore
    - Stališče ŠSS ni, kar se dogaja doma, se jih ne tiče (B8)
    - Potrebno prepoznavanje prave mere pomoči in podpore, ki jo otrok potrebuje (B11)
    - Potreba po dodatni pomoči (C1)
    - Vsestranska podpora je vitalnega pomena za čustveno stabilnost otrok (A1)
    - Pomen čustvene podpore

        - Pri individualnem svetovanju je omogočeno izražanje občutij brez strahu pred obsojanjem (A9, D6)
        - Pomembno občutenje otrok, da se v šoli ni nič spremenilo (B12)
    - Pomen podpore za osebnostni razvoj
        - Vsestranska podpora je vitalnega pomena za osebnostni razvoj otrok (A2)
    - Celostni pristop k podpori otrok
        - Potreba po celostnem pristopu (A3)
        - Ustvariti šolo kot varno in spodbudno okolje (A5, D1, E6, E13)
        - Šola, kjer se lahko otrok izrazi in razvija ne glede na okoliščine, ki jih doživlja (A6, B2)
        - Šola kot prostor, kjer se ni nič spremenilo (B1, D4, E7)
        - Šola kot prva, ki po potrebi nudi pomoč in podporo (B6)
        - Šola pomaga pri iskanju ustreznih virov pomoči (B7)
- b. Oblike pomoči in podpore
    - Upoštevanje individualnih potreb (A4)
    - Vsak otrok ima različne potrebe (B41)
    - Ni predpisanih protokolov (B39)
    - Vsaka ločitev je zgodba zase (B40)
    - Metode dela z otroki
        - Individualno svetovanje in pristop (A7,E52, D5)
        - Individualno svetovanje učencu, ki je prilagojeno specifičnim potrebam učenca (A45, D7, D24)
        - Razvijanje strategij za obvladovanje stresa (A10, D10, D31, D33, E16)
        - Krepitev komunikacijskih veščin in veščin za reševanje konfliktov (A13, B72, D11, D46)
        - Reševanje problemov in iskanje pozitivnih rešitev (A14, E18)
        - Krepitev osebnih veščin (B71, D32, E40)
        - Krepitev organizacijskih veščin (C10)
        - Omogočen je umik (C5, E14)
        - Na voljo za razbremenilne pogovore (B44, C6, C28, D23, D30, E15)
    - Način pomoči
        - Nudenje podpore in varnosti (A29, A31, B52, B65, B66, C4, C39, D21, E39)
        - Čustvena podpora in razumevanje (B51, B54, B56, D2, E37)
        - Opremljanje otroka s strategijami za reševanje stisk (B70)
        - Socialna podpora (E44, E53)
        - Opolnomočenje otrok (B55, C54)
        - Ohranjanje odprte komunikacije (B53, A36)
        - Zavzemanje za prilagoditev šolskih zahtev glede na otrokovo čustveno stanje v okviru oblikovanja IDPP (A48)
        - Pomoč in podpora pri rutini in šolskih obveznostih (B42, B64, C7)
        - Medvrstniška učna pomoč (E46)
        - Spodbujanje vključenosti v dejavnosti v šoli in izven nje (B67, C8, E42, E45)

- Finančna pomoč šole (C32)

- Pristop k nudenju pomoči in podpore
  - Šola pogosto kot prva, ki spremembe na otroku opazi (B3)
  - Spremembe prvi opazijo razredniki (C11)
  - Na spremembe se odzovejo (B34, C43)
  - K nudenju podpore pristopajo postopoma (B36, C27)
  - Vzpostavitev zaupnega odnosa z učencem (A35, E38, C33)
  - Ocena učenčevega stanja (A37, C44)
  - Načrt podpore na podlagi učenčevega stanja (A41)
  - Odprta komunikacija s staršema (E35)
  - Razumevanje staršev in situacije (E36)
- Uporaba ustvarjalnih tehnik in didaktičnih pripomočkov
  - Uporaba čustvenih kartic (A56, D29)
  - Izražanje čustev preko risbe (C34, D8, D27, D48)
  - Uporaba namiznega peskovnika (A57)
  - Uporaba lutk (A58, C35, D9, D28)
  - Uporaba družabnih iger (C36, D26)
  - Uporaba TIBI kartic (C37)
  - Uporaba angelskih kartic (C38)
  - Pripovedovanje zgodb (D45)

c. Spregled sprememb pri otrocih
  - Spregled sprememb, zlasti pri starejših učencih (A30)
  - Spregled sprememb, zlasti pri tistih otrocih, ki ostajajo tiho in v sebi bijejo hude boje (B35, C16)

d. Najučinkovitejše oblike pomoči in podpore
  - Intervencije na šoli (A44)
  - Individualna obravnava (A42, A59, D49)
  - Vključevanje staršev v pomoč in podporo (A43, A46, D36)
  - Ustvarjanje podporne mreže (D34)
  - Prilagoditev učiteljevih pričakovanj v šolskem okolju (D35, E12)
  - Preventivno delo v razredu (A60)
  - Individualna obravnava in preventivno delo v razredu omogočata neposredno delo z otrokovimi potrebami (A61)
  - Delavnice za krepitev čustvene odpornosti (D37)
  - Terapevtska pomoč (D38)
  - Razbremenilni pogovor (B13, C55)
  - Timsko medsebojno sodelovanje (B45, E47)
  - Učenje organizacijskih veščin (B14)
  - Uporaba kart za odpiranje tem pogovora (C50)
  - Uporaba družabnih iger (C51, C57)

- Risanje (C52, C56)
- Vodena vizualizacija (C53)
- Zagotovitev zaupne osebe na šoli (E48)
- Pomoč pri razvijanju spretnosti za soočanje s stresom (E49)

2. DOŽIVLJANJE LOČITVE STARŠEV OTROK SKOZI PERSPEKTIVO ŠSS

a. Spremembe v življenju otrok po ločitvi staršev

- Spremembe so (B21)
- Včasih za ločitev na šoli ne bi vedeli, če jim ne bi povedali starši (B20, C17)
- Stresni dogodek za vso družino (E1)

o Organizacijske spremembe

- Otrok mora krmariti med »dvema domovoma« (B15)
- Zvezki ostajajo tu in tam (B16)
- Pri enem staršu se »mora učiti«, pri drugem hodi na izlete (B17)
- Spremembe, kdo bo plačeval položnice (B22)

o Potek ločitve staršev

- Otrokovo odzivanje na situacijo je odvisno od sodelovanja med staršema (E22)
- Vse poteka v dobro otroka (B19, C26)
- Spremembe, ko so že vpletene zunanje institucije (B23)
- Najtežji čas za otroke v obdobju med dogovarjanjem o skrbništvu nad njimi (C18)
- Pogosto starša razvezo rešujeta preko otrok (B24)
- Najbolj negativno na otroka vpliva visoko konfliktna ločitev (C19, E5, E24)
- Nasilje med staršema (C23)

b. Psihosocialni vplivi ločitve na otroke

- Otroci na dogajanje različno odreagirajo (B27)
- Najtežje se z ločitvijo soočajo najstniki (C49)
- Želja po pogovoru s strani otrok (E19)
- Želja po pogovoru je izrazitejša pri mlajših (E20)
- Dekleta želijo več pogovorov kot fantje (C58)
- Fantje težave rešujejo sami (C59)
- Pri mlajših se spremembe opazijo hitreje (E21)

o Čustvene spremembe otrok po ločitvi staršev

- Vpliv družinskih sprememb na otrokovo čustvovanje (A16, D12, E25)
- Čustveni izbruhi (C12)
- Občutljivejši (E8)
- Povečana tesnoba (A20, D14)
- Nekateri so v hudi stiski, ko imajo občutek, da morajo izbrati »stran« (B29)
- Nekateri so v hudi stiski, saj se od njih pričakuje, da navzven deluje vse popolno (B30)
- Jeza (B58)
- Žalost (B59, D15)

- Zmedenost (B60)
- Strah (B61)
- Večja napetost (E9)
- Večja razdražljivost (E10)
- Spremembe v razpoloženju (E11)
- Težave s samopodobo (A21)
- Osamljenost (A22, D16)
- Olajšanje (B28)
- Občasno veselje (B62)

o Vedenjske spremembe otrok po ločitvi staršev

- Vedenjske spremembe (A17, A25, B10, D13)
- Pojav agresivnega vedenja (A26, D17, E29)
- Potreba po pozornosti (A28, C13)
- Nestrpnost (E30)
- Umik vase (A27, D18, E28)
- Odsotnost (E26)
- Učenci z vedenjskimi težavami zelo jasno in glasno sporočajo, da je nekaj narobe (B32)

o Socialne spremembe otrok po ločitvi staršev

- Težave v odnosih z vrstniki (A18,A24, E31)
- Težave v odnosih z učitelji (E32)

o Spremembe v učni uspešnosti otrok po ločitvi staršev

- Spremembe v učnem uspehu (A19, B9, E33)
- Upad motivacije za učenje (A23, D19, E34)
- Upad koncentracije (D20, E27)
- Otroci niso sposobni slediti pouku (B31)
- Slabša organizacija učenja (C14)
- Pozabljanje šolskih pripomočkov (C15)

3. SODELOVANJE Z DRUGIMI

- ŠSS se udeležuje multidisciplinarnih timov (B26)
- Pomembno, da so vključeni in sodelujejo vsi, ki so v stiku z otrokom (B46)
- Vsak deležnik lahko prispeva k podpori in pomoči otroku (B47)

a. Sodelovanje z učitelji

- Informiranje učiteljev o vplivih družinskih sprememb na otroka (A51, D40)
- Sodelovanje z učitelji in razredniki (A49, B38, C40, D39)
- Razredniki kot prvi, ki zaznajo spremembe (C42)
- Usmerjanje učiteljev in prilagoditve v razredu (A52, D41)
- Spodbujanje vključevanja v razredne dejavnosti (D42)

b. Sodelovanje s starši

- Podpora in sodelovanje s starši (A50, E50, B4, B37, E2)

- Pomembnost vključevanja obeh staršev (B48)
- Individualno svetovanje in usmerjanje staršev (A53, C46, D44)
- Izobraževanje staršev o komunikaciji in odgovornosti (A47, D43)
- Odvisno od starševske pripravljenosti in motiviranosti za sodelovanje (E51)
- Odgovornost staršev za prepoznavanje in iskanje podpore otrokom v stiski (E54)

c. Sodelovanje z drugimi institucijami

- Če je potrebno, se na spremembe otrok opozori pristojne institucije (B5, C45)
- Šola v težjih primerih piše poročila na policijo, CSD (B25)
- Pomanjkanje povezanosti institucij in strokovnjakov na tem področju (E55)
- Premalo medsebojnega sodelovanja (E56)
- Pomanjkanje koordinirane podpore družinam (E57)

4. PREDLOGI ŠSS ZA IZBOLJŠANJE PODPORE IN POMOČI

a. Dodatne oblike pomoči

- Hitra dostopnost do specializirane psihološke pomoči (A62, D51)
- Podporna skupina, kjer bi otrok izražal čustva in občutke ter bi se učil zdravih medsebojnih odnosov (B73, C61, D50)
- Tabori za odmik otroka od situacije (E58)
- Programi za starše (A63)
- Izobraževanje staršev o tem, kako podpreti otroke (A64)

b. Drugi predlogi

- ŠSS priporoča v branje literaturo Damijana Ganca: Izzivi očetovstva po ločitvi (B76)
- Dodatna izobraževanja za ŠSS s tega področja (C60)

5. IZOBRAŽEVANJA ŠSS

- ŠSS se na konkretno temo ni izobraževala (B74, C62, E59)
- Izobraževanje na temo odnosnih kompetenc, pomoči in podpore, medosebne komunikacije, NLP-programiranja, programa CAP in NEON, izobraževanja o sporočanju slabih novih, terapevtskega dela z lutko in peskovnikom … (A65)
- Izobraževanja na temo rezilirnznosti, upravljanja s čustvi … (B75)
- Izobraževanje na temo obvladovanja stresa pri otrocih, terapevtskega dela z družinami in čustvene podpore otrokom v kriznih situacijah (D52)